

T.C.
İZMİR KATİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

BİYOPOLİTİKA:
MODERN DEVLETİN YÖNETİM SANATI

Yüksek Lisans Tezi

OĞULCAN GÜLER

İZMİR - 2019

T.C.
İZMİR KATİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

BİYOPOLİTİKA:
MODERN DEVLETİN YÖNETİM SANATI

Yüksek Lisans Tezi

OĞULCAN GÜLER

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ NİHAL KIRKPINAR ÖZSOY

İZMİR - 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Biyopolitika: Modern Devletin Yönetim Sanatı” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

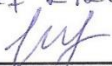
18.07.2019

Oğulcan GÜLER

 TS EN ISO 9001:2015	T.C. İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü	
	TEZ SINAVI TUTANAK FORMU	Dok. No: FR/604/21
		İlk Yayın Tar.: 03.10.2017
		Rev. No/Tar.: 00/..
		Sayfa 1 / 1

GÖNDEREN : Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Başkanlığı
GÖNDERİLEN : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalımız Yüksek Lisans Programı öğrencisi Oğulcan GÜLER ile ilgili Tez Sınav Tutanağı aşağıdadır.

Tarih: Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Başkanı V.
Sayı : Doç. Dr. Sedef EYLEMER
İmza

SINAV TUTANAĞI
Tez Sınav Jürimiz tarafından incelenen “*Biyopolitika: Modern Devletin Yönetim Sanatı*” başlıklı tezli yüksek lisans tezi ile ilgili olarak jürimiz 18.07.2019 tarihinde toplanmış ve adı geçen öğrenciyi Tez Sınavına tabi tutmuştur. Sınav sonucunda adayın tezi hakkında OYBİRLİĞİ/ÇOKLUĞU ile aşağıdaki karar verilmiştir.

KABUL

Kabul Edilen Tezli Yüksek Lisans tezi:

i) Bilime yenilik getirmiştir

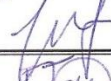
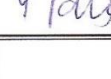
ii) Yeni bir bilimsel yöntem geliştirmiştir

iii) Bilinen bir yöntemi yeni bir alana uygulamıştır

iv) Uygulama yapmıştır (sadece Yüksek Lisans'ta geçerlidir)

RED

DÜZELTME *

Tez Sınav Jürisi	Unvanı ve Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Nihal KIRKPINAR ÖZSOY	
Üye	Doç. Dr. Sedef EYLEMER	
Üye	Doç. Dr. İlkey TAŞ GÜRİSOY	
Üye		
Üye		

Eki : Tez Değerlendirme Formu (Her bir jüri için).

* Tez sınavında düzeltme kararı verilmesi halinde jüri tarafından öngörülen düzeltmelere ilişkin bir jüri raporu eklenmelidir. Düzeltmeler için Ek süre her defasında en fazla yüksek lisans öğrencileri için 3 ay, doktora öğrencileri için 6 aydır.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

BİYOPOLİTİKA: MODERN DEVLETİN YÖNETİM SANATI

Oğulcan GÜLER

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Biyopolitika iktidarın yaşam üzerindeki denetim ve düzenleme pratiklerini işaret etmektedir. Dolayısıyla kavram kürtaj, karantina, doğum kontrol yöntemleri gibi tıbbi uygulamalardan makro düzeydeki nüfus politikalarına kadar birçok farklı uygulamayı açıklamak için kullanılmıştır. Söz konusu denetim ve düzenleme teknikleri bireyler üzerine değil biyolojik bağlamda insana ve nüfus üzerine uygulanmaktadır. Bu teknikler ile de nüfusun ve insan türünün kapasitesini arttırmak hedeflemektedir. Tıp, biyoloji ve modern teknolojinin gelişmesi ile biyopolitikanın kapsadığı alan her geçen gün daha da genişlemektedir. Bugüne kadar biyopolitika üzerine birçok farklı yazar çalışma yapmış ve bu da kavramın işaret ettiği alanı daha da genişletmiştir. Ancak söz konusu çalışmalarda biyopolitikanın modern devlet ile olan ilişkisine ve uluslararası boyutuna neredeyse hiç yer verilmemiştir. Bu nedenle elinizdeki tez çalışmasının amacı öncelikle biyopolitikayı ele alan farklı yazarların kavrama dair görüşlerini bir araya toplamak ve kavrama dair genel bir çerçeve çizmek, ardından da biyopolitikanın modern devlet ile olan ilişkisini ve kesişim noktalarını ortaya koymaktır. Çalışmada varılan sonuç ise biyopolitika ile modern devletin birbirinden bağımsız bir şekilde var olamayacağı ve biyopolitikanın modern devletler bağlamında uluslararası bir boyutunun da olduğudur.

Anahtar Kelimeler: Biyopolitika, Biyoiktidar, Modern Devlet, İktidar, Yönetimsellik, Uluslararası Biyopolitika

ABSTRACT

Master Thesis

BIOPOLITICS: THE GOVERNING ART OF MODERN STATES

Oğulcan GÜLER

**İzmir Katip Çelebi University
Graduate School of Social Sciences
Department of International Relations Program**

Biopolitics refers to supervision and regulation practices of the power over the life. Hence, it is being used to explain many concepts ranging from the medical applications of abortion, quarantine and the contraception methods, to the macro-level population policies. The aforementioned regulation and supervision methods are not applied to the individuals. Instead, they are applied to the humankind in biological context and to the population in general. These methods are used with the intention of increasing the capability of the population and the humankind. Due to the advances in medicine, biology and the modern technology, the extent of biopolitics continuously expands. Moreover, the vast amount of studies conducted in this field also expands the definition of the biopolitics further. However, the international aspect of the biopolitics and its relationship with the modern state are hardly ever included in those studies. Therefore, this thesis study is intended to bring the studies of different authors together with the aim of setting the general framework first, and then to present the relationship of biopolitics with the modern state. The conclusion of this study shows that the biopolitics and the modern state cannot exist independently, and there is an international aspect of biopolitics in the context of modern states.

Keywords: Biopolitics, Biopower Modern State, Power, Governmentality, International Biopolitics

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	II
TEZ SINAV TUTANAĞI.....	III
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR.....	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	X
ÖNSÖZ.....	XI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BIYOPOLİTİKANIN DOĞUŞU: MİCHEL FOUCAULT

1.1. Toplumsal Tıbbın Doğuşu.....	3
1.1.1. Devlet Tıbbı.....	4
1.1.2. Şehir Tıbbı.....	5
1.1.3. Emek Gücü Tıbbı.....	7
1.2. Disiplinci İktidardan Biyopolitikaya.....	8
1.2.1. Disiplin İktidarı.....	8
1.2.2. Yaşatan ve Ölüme Bırakan İktidar.....	13
1.2.3. Söylem, Özne ve Norm İlişkisi.....	15
1.2.4. İktidarın Bilgisi: İstatistik.....	19
1.2.5. Yönetimsellik.....	20
1.3. Biyopolitikanın Ölüm İle İlişkisi: Irkçılık.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

FOUCAULT'NUN ARDINDAN BİYOPOLİTİKA

2.1. Çıplak Hayat ve İstisna Hali: Giorgio Agamben.....	29
2.1.1. Kutsal İnsan ve Çıplak Hayat.....	29
2.1.2. İstisna Hali ve Kamp.....	31
2.2. İmparatorluk ve Çokluk: Hardt ve Nergi.....	34
2.2.1. İmparatorluk.....	34
2.2.2. Çokluk.....	37
2.3. Bağışıklık: Roberto Esposito.....	39
2.4. Modernite: Ferenc Feher Ve Agnes Heller.....	44
2.5. Yoldaş Türler: Donna Haraway.....	47
2.6. Biyotoplumsallık ve Etho-Politika: Paul Rabinow ve Nikolas Rose.....	51
2.6.1. Biyotoplumsallık.....	52
2.6.2. Etho-Politika.....	54
2.7. Yas: Judith Butler.....	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MODERN DEVLETİN BİYOPOLİTİKASI

3.1. Modern Devlet.....	60
3.1.1. Modern Devlet'in Felsefi Kökenleri.....	61
3.1.1.1. Niccolo Machiavelli: Dünyevi İktidar.....	62
3.1.1.2. Jean Bodin: Devletin Sürekliliği ve Meşruiyeti.....	63
3.1.1.3. Thomas Hobbes: Toplum Sözleşmesi.....	64
3.1.1.4. John Locke.....	66
3.1.1.5. Jean Jacques Rousseau.....	68
3.1.2. Modern Devlet Anlayışının Oluşmasında Etkili Olan Siyasi Gelişmeler.....	69
3.1.2.1. Vestfalya Barışı.....	70
3.1.2.2. Fransız Devrimi.....	71
3.1.3. Modern Devlet Anlayışının Uluslararası Hukutaki Yeri ve Diğer Görüşler.....	73

3.2. Modern Devlet ve Biyopolitika.....	75
3.2.1.Michel Foucault ve Devlet.....	75
3.2.2. Modern Devlet ve Biyopolitikanın Kesişimi.....	77
3.3. Uluslararası Biyopolitika.....	82
SONUÇ.....	88
KAYNAKLAR.....	97
ÖZGEÇMİŞ.....	103

KISALTMALAR

- ABD:** Amerika Birleşik Devletleri
- AIDS:** Acquired Immune Deficiency Syndrome (Edinilmiş Bağışıklık Eksikliği Sendromu)
- DNA:** Deoksiribo Nükleik Asit
- HIV:** Human Immunodeficiency Virus (İnsan İmmün Yetmezlik Virüsü)
- IŞİD:** Irak ve Şam İslam Devleti
- LGBT:** Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transgender
- USAID:** US Agency for International Development (Birleşik Devletler Uluslararası Kalkınma Ajansı)
- VB:** Ve Benzeri
- VP:** Versuchspersonen (İnsan Kobay)

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.2.1: Panoptikon.....13

ÖNSÖZ

Tez çalışmamın konusunun belirlenmesinden teslim sürecine kadar içten ve motive edici yaklaşımıyla çalışmama yön veren ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli danışmanım Doktor Öğretim Üyesi Nihal KIRKPINAR ÖZSOY'a;

Lisans eğitimim boyunca derslerini aldığım tüm Ege Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyelerine ve yüksek lisans eğitimim süresince derslerini aldığım tüm İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyelerine;

Tüm yüksek lisans eğitimim boyunca bana her zaman destek olan, tez çalışmamın yazım sürecinde beni motive eden, güleryüzlü yaklaşımıyla enerjimi arttıran sevgili Pelin SİMİT'e teşekkür ederim.

Oğulcan GÜLER

GİRİŞ

Biyopolitika kelimesi Yunanca bios(hayat) ve politika kelimelerinin birleşimiyle oluşturulmuştur ve basitçe hayatla ya da yaşamla uğraşan politika anlamına gelmektedir. Kavram bu denli genel iki unsuru bünyesinde barındırdığı için oldukça geniş bir anlam yelpazesine sahiptir. Ona bu geniş yelpazeyi sunan da aslında basit gibi görünen ama bir o kadar karmaşık olan politika ve yaşam ilişkisini açıklama potansiyelidir. Bu bağlamda biyopolitika temelde iktidarın yaşamlar üzerindeki denetim ve düzenleme pratiklerini işaret etmektedir. Söz konusu denetim ve düzenleme mekanizmaları bireyler üzerinde değil bir tür olarak insan ve nüfus üzerinde uygulanmakta ve onların kapasitesini arttırmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla kavram gündelik hayattaki tıbbi uygulamalardan (kürtaj, karantina, doğum kontrol yöntemleri vb.) makro düzeydeki nüfus politikalarına kadar birçok farklı denetim ve düzenleme mekanizmasını açıklamak için kullanılabilir. Tıp, biyoloji ve modern teknolojiye gelişmeler ışığında da biyopolitikanın çerçevelediği alan her geçen gün daha da genişlemektedir. Diğer taraftan bugüne kadar biyopolitika üzerine kalem oynatmış yazarların da neredeyse hepsi kavrama kendi özgün bakış açılarıyla yaklaşarak kavramın işaret ettiği alanı genişletmiştir.

Biyopolitik uygulamaların 18. yüzyıldan itibaren ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Modern devletlerin de 17. yüzyıldan itibaren yani biyopolitika ile hemen hemen aynı dönemde ortaya çıktığı ve uluslararası alanda tek egemen güç olarak hala varlığını sürdürdüğü ve hem biyopolitikanın hem de modern devletlerin ve kurumlarının, insanları ve nüfusu denetleme, düzenleme ve şekillendirme ile ilgilendiği göz önünde bulundurulduğunda söz konusu iki unsurun birbirinden bağımsız bir şekilde var olamayacağı görülmektedir. Ancak günümüze değin yapılmış biyopolitika incelemeleri kavramın modern devlet ile olan ilişkisine çok fazla değinmeyerek kavramı genelde salt iktidar ilişkileri bağlamında ele almaktadır. Bu nedenle alanyazın tarama yöntemiyle yapılmış olan tez çalışmasında, biyopolitikanın işaret ettiği alanın genişliği nedeniyle kavram üzerine çalışma yapmış olan yazarların

biyopolitikaya dair görüşlerinin bir araya toplanması ve kavrama dair genel bir çerçeve çizilmesi, ardından da biyopolitika ve modern devletin ilişkisi ve kesişim noktalarının ortaya çıkarılması temel amaç olarak belirlenmiştir.

Biyopolitika kavramına çalışmalarında yer veren ilk düşünür ise Michel Foucault olmuştur. Yazar, kavramı birçok farklı eserinde dağınık bir biçimde ele almıştır. Diğer taraftan Foucault'nun iktidar ve mikro-iktidar üzerine yaptığı çalışmaları da biyopolitika incelemeleri ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle çalışmanın ilk bölümü Foucault'nun iktidar ve biyopolitika anlayışına ayrılmıştır. Böylelikle de yazarın dağınık bir şekilde kullandığı kavramın kendi penceresinden neyi işaret ettiğine ışık tutmak ve biyopolitikanın yazarın iktidar ve mikro-iktidar analizleriyle nasıl bir ilişkisi olduğunu ortaya koymak amaçlanmıştır.

Foucault'nun biyopolitika kavramını literatüre sokmasının ardından kavram üzerine çalışmalar yapan başka düşünürler de olmuştur. Çalışmanın ikinci bölümü de Foucault'nun ardından biyopolitika ile ilgilenen ve kavrama kendi özgün bakış açılarını getiren Giorgio Agamben, Micheal Hardt ve Antonio Negri, Roberto Esposito, Ferenc Feher ve Agnes Heller, Donna Haraway, Judith Butler, Paul Rabinow ve Nikolas Rose'a ayrılmıştır. Bu noktada da biyopolitikanın günümüzde kazandığı geniş anlam yelpazesinin tam olarak kavranabilmesi için söz konusu farklı bakış açılarının ve yaklaşımların bir arada tek bir çalışmada incelenebilmesi amaçlanmıştır.

Günümüze kadar biyopolitika üzerine yapılmış olan çalışmalarda kavram iktidar ilişkileri içerisine yerleştirilse de kavramın modern devlet ile olan ilişkisi üzerinde çok fazla durulmamıştır. Çalışmanın son bölümünde de bu boşluğu doldurmak amacıyla öncelikle modern devlet teorilerine değinilmiş ve ardından da biyopolitika ve modern devletin kesişim noktaları üzerinde durularak söz konusu iki unsurun aslında ne kadar yakından ilişkili olduğu ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan bugüne kadar yapılan biyopolitika incelemelerinin geneli belirli sınırlar dahilindeki denetim ve düzenleme mekanizmalarını ele almıştır. Dolayısıyla küresel bir biyopolitika olup olmayacağı ya da biyopolitikanın uluslararası bir boyutunun var olup olmadığı sorulmamış sorular olarak kalmıştır. Çalışmanın sonunda da bu sorular tartışmaya açılarak henüz küresel bir nüfustan söz edemeyeceğimiz için küresel bir biyopolitikadan da söz etmenin mümkün olmadığı ancak biyopolitikanın modern devletler bağlamında uluslararası bir boyutunun da olduğu iddia edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİYOPOLİTİKANIN DOĞUŞU: MICHEL FOUCAULT

Biyopolitika kavramını politik bir çerçevede kullanarak literatürüne alan ilk yazar Michel Foucault olmuştur. Ancak yazar bu kavramı birçok farklı eserinde, dersinde ve seminerinde dağınık bir şekilde kullanmıştır. Hatta kimi zaman biyopolitika yerine biyo-iktidar kavramına da yer vermiş ve bu ikisi arasında herhangi bir ayrıma gitmemiştir. Dolayısıyla Foucault'nun farklı bağlamlarda ele aldığı biyopolitika kavramının anlaşılması için hem söz konusu eserleri hem de iktidar üzerine var olan diğer düşünceleri irdelenmelidir.

1.1.TOPLUMSAL TIBBIN DOĞUŞU

Michel Foucault biyopolitika terimini ilk kez 1974 yılında Rio de Janeiro Devlet Üniversitesi'nde verdiği üç kısımdan oluşan bir seminerin "Toplumsal Tıbbın Doğuşu" başlıklı ikinci bölümünde kullanmıştır. Düşünüre göre modern tıp her ne kadar doktor-hasta ilişkileri düzeyinde bireyselleşmiş olarak görünse de aslında belirli bir beden teknolojisi olan toplumsal bir boyuta da sahiptir (Foucault, 2000: 134). Bu doğrultuda tıp sisteminin batıda 18. yüzyıldan itibaren geçirdiği dönüşümleri açıklamak isteyen Foucault öncelikle üç temel nokta üzerinde durur.

Bunlardan ilki "biyotarih"tir. Kavram tıbbi müdahalelerin insanlık tarihi üzerinde bıraktığı izleri işaret etmektedir. Örneğin; bir enfeksiyonla mücadele için geliştirilen ve yaygınca kullanılan kimyasal maddeler (ilaçlar) artlarında izler bırakmıştır. Söz konusu maddeler kısa vadede bedenin enfeksiyon ile mücadelesi için yarar sağlarken, uzun vadede ise zamanla bedenin bağışıklık sistemini olumsuz yönde etkilemiştir. Bunun da ötesinde bu tür müdahalelerin izleri, zincirleme bir etki yaratmış, tek tek bireylerde bıraktığı etkiyi aşmış ve bütün bir insan türünü hatta ekosistemi etkileyecek bir boyuta kadar uzanmıştır (Koyuncu, 2016: 23).

Foucault'nun üzerinde durduğu ikinci nokta ise "tıbbileştirme" adını verdiği bir kavramdır. Yazar bu kavram ile de tıbbın yaşamın her alanına etki ettiğini göstermeye çalışır. 18. yüzyıldan itibaren tıbbi müdahale artık sadece bireyin bedenine yönelmez. Tıp artık bireyin bedeninin sağlığını etkileyen çevresel koşullarla veya ruhsal olgularla da ilgilenmeye başlamıştır. Şehrin su kaynaklarının, havanın, kanalizasyonunun tıbbi müdahale kapsamına alınması ve çeşitli düzenlemelere tabi olması, eşcinselliğin tedavi edilmeye çalışılması gibi örnekler tıbbın ilgisinin bu yönlere doğru genişlediğini göstermektedir. Böylelikle tıp bireysel tedavinin çok daha ötesinde toplumsal alanda da belirli bir otorite sahibi olmuştur. Ancak tıbbın otoritesi kanunlardan tamamen farklı bir şekilde çalışabilmektedir. Tıp kanunların ulaşamadığı noktalarda bile normal ve anormal belirleyebilecek teknikleri ile toplumsal normlar oluşturabilmeye başlamıştır (Foucault, 2004: 12-13). Yani tıp artık bireyleri ve yaşam koşullarını normalleştirmekle de ilgilenmektedir.

Foucault son olarak da "tıbbın ekonomisi" kavramına değinir ve kavramı, ayrıcalıklı toplumların ekonomik gelişiminde sağlık bakımının, sağlık hizmetlerinin ve genel olarak sağlığın gelişimi ve entegrasyonu olarak tanımlar (Foucault, 2000: 135). Düşünür biyopolitika kavramını tam da buradan sonra kullanır. Ona göre *"kapitalist toplum için her şeyden daha önemli olan biyopolitikadır, biyolojik olandır, bedensel olandır, maddi olandır. Beden, biyopolitik bir gerçekliktir, tıp da biyopolitik bir stratejidir."* (Foucault, 2000: 137). Foucault bu noktadan sonra seminerde biyopolitika kavramını bir daha kullanmasa da tıbbın Avrupa'da nasıl toplumsal bir uygulama halini aldığını göstermek için önceden üzerinde durduğu üç noktaya paralel olarak üç ayrı dönem belirler. Dolayısıyla bu dönemlerin hepsi de aslında yazarın biyopolitika düşüncesinin oluşumuna işaret etmektedir. Söz konusu dönemler "devlet tıbbı", "şehir tıbbı" ve "emek gücü tıbbı" dönemleridir.

1.1.1.Devlet Tıbbı

Foucault'nun ele aldığı ilk dönem "devlet tıbbı" dönemidir. Yazara göre devletin bir bilgi nesnesi haline gelmesi İngiltere ve Fransa'dan çok daha önce Almanya'da gerçekleşmiştir. 16. yüzyılın başlarında merkantalizm ile birlikte Avrupalı uluslar artık nüfuslarının sağlıklarıyla da ilgilenmeye başlamışlardır. Çünkü merkantalizm sadece ekonomik bir teori değil aynı zamanda politik bir uygulamadır. Bu nedenle Avrupalı

devletler için para ve mal akışının önemi kadar bu akışları sağlayacak olan insanların da sağlıklı olması oldukça önemli hale gelmiştir. Fransa ve İngiltere bu dönemde nüfusları hakkında doğum ve ölüm oranları gibi bilgiler toplayarak çalışmalarını sadece istatistiki düzeyde tutmuştur. Öte yandan Almanya ise bu iki devletten çok daha önce istatistiki bilgiler ışığında kamu sağlığına doğrudan müdahale edecek programlar da geliştirmiştir (Foucault, 2000: 139). Foucault bu noktada Almanya'da 1764 yılında geliştirilen "tıbbi polis" (*Medizinischepolize*) programını ele alır. Bu program öncelikle farklı şehirlerdeki hastanelerden ve doktorlardan hastalıklar hakkında bilgilerin toplanmasını ve bu bilgilerin ulus düzeyinde kaydedilmesini sağlamaktadır. Uygulamanın ikinci önemli noktası ise tıbbi müdahalelerin ve bilgilerin standartlaştırılmasıdır. Bu doğrultuda tıbbi diploma verme yetkisi sadece üniversitelere ve tıp loncalarına bırakılmıştır. Böylelikle Almanya'da standartlaştırılan ilk bireyler doktorlar olmuştur. Bu standartlaştırma uygulamaları sonradan tüm Avrupa'ya yayılmıştır. Öte yandan doktorlar yönetimin belirlediği bir başka otoriteye de bağlı hale getirilmişlerdir. Bu sayede de doktorların uyguladığı tedaviler ve hastaların tedavilere verdiği cevaplar gibi bilgiler bahsedilen otoriteler aracılığıyla ulus düzeyinde kaydedilebilecektir (Foucault, 2000: 140-141). Sonuç olarak "Devlet Tıbbı" sağlıklı bir nüfus hedefleyen devlet bazlı toplumsal bir tıp pratiğinin oluşumundaki ilk dönemi gözler önüne sermektedir.

1.1.2.Şehir Tıbbı

Foucault'nun ele aldığı ikinci dönem ise 18. yüzyıl sonlarındaki Fransa ile ilişkilidir. Fransa'da ortaya çıkan Almanya'daki gibi ulus düzeyinde sağlıklı bir devlet uygulaması değil, daha küçük çaptaki "Şehir Tıbbı"dır. Yazara göre dönemi yansıtan en iyi örnek ise Paris'tir. 18. yüzyılın ikinci yarısına kadar Paris kilise, dini topluluklar, çeşitli loncalar gibi farklı otoritelerin aynı anda söz sahibi olduğu heterojen bir yapıdaydı. Bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise şehirlerde iyi düzenlenmiş bir otorite altında birlik ve homojenlik sağlama çalışmaları başlamıştır. Ancak bu kadar çok insanın homojen bir şekilde dağıldığı şehirlerde özellikle de salgın hastalık dönemlerinde ortaya çıkan genellikle bir panik durumu olmuştur. Bunun önüne geçilmesi için de bazı acil durum programları geliştirilmiştir. Foucault bu doğrultuda ilk olarak vebayla mücadele için uygulanan karantina modeline değinir. Bu modele

göre öncelikle tüm şehir sakinleri kendi evlerinde mümkünse de kendi odalarında durmalıdırlar. Şehir bölgelere bölünür ve her bölge kendi sorumlu memuru tarafından gözlemlenir. Memurlar her gün evleri kontrol ederler ve orada yaşayanların camdan çıkarak kendilerini göstermesini isterler. Böylece kimin öldüğü, kimin hastalığa yakalandığı rapor edilebilecektir. Bu raporlar doğrultusunda da şehrin sağlığı için tehdit oluşturan bireyler şehirden uzaklaştırılacaktır (Foucault, 2000: 145). Düşünür karantina modelinin kendine özgülüğünü göstermek için bu modeli cüzzamla mücadele için geliştirilen dışlama modeliyle karşılaştırır. Dışlama modelinde sadece hastalıklı bireyler şehirden uzaklaştırılır. Ayrıcı çizgi sadece sağlıklı ve sağlıklı bireyler arasında çekilmiştir. Sağlıklı olanlar sağlıklı olanlardan yalıtılır (Foucault, 2000: 146). Öte yandan karantina modelinde ise sağlıklı olsun olmasın tüm şehir sakinleri potansiyel birer hasta, şehrin sağlığına tehdit olarak görülerek birbirinden yalıtılmıştır. Böylece hem çok daha kolay bir raporlama yapılabilmektedir, hem de hasta olan birey hastalığı diğer bireylere bulaştırmadan şehirden uzaklaştırılabilmektedir.

Tabutlu gömülmelerin, ayrıntılı bilgiler içeren mezar taşlarının ve toplu mezarlıkların ortaya çıkışı Foucault'un ilgisini çeken bir başka noktadır. 18. yüzyıldan itibaren ölümler hangi aileden olduklarının, kim olduklarının ayrıntılı olarak yazıldığı mezar taşları ve tabutlar ile gömülmeye başlamıştır. Yine aynı dönemde mezarlar toplu bir şekilde şehrin dışına taşınmıştır. Yazara göre bu uygulamanın Hıristiyan inancından gelen ölüye saygı temasıyla bir ilgisi yoktur. Bu uygulama daha çok yaşayanları ölümlerden gelecek zararlardan korumak için ortaya çıkmıştır (Foucault, 2000: 147). Burada kastedilen potansiyel zararlar tabii ki artık ölü bedenlerin de bulaşıcı hastalıkları taşıyabileceğinin keşfiyle ilgilidir. Dolayısıyla korunmaya çalışılan yine yaşayan bedenlerdir.

Foucault'un 18. yüzyıl Paris'i ile ilgili ele aldığı bir diğer konu da sağlıklı yaşam için gerekli olan hava ve su gibi elementlerin dolaşımıyla ilgili yapılan çalışmalardır. Bu dönemde havanın mikropları taşıdığı, fazla sıcak, nemli veya kuru olmasının hastalıkları tetiklediği yönünde bulgular söz konusuydu. Dolayısıyla şehir içinde havanın düzgün bir şekilde dolaşımı veya içme suyunun temizliği gibi konularla ilgili çeşitli düzenlemeler yapıldı. Bu doğrultuda hava dolaşımını engellediği düşünülen binalar sistematik şekilde yıkılarak hava koridorları oluşturuldu. İçme suyu kanalları

ve lağım gibi birbirine tehdit oluşturacağı bilinen yapılanmalar çeşitli düzenlemelerle birbirinden yalıtıldı (Foucault, 2000: 141). Şehrin sağlığıyla ilgili hayata geçirilen tüm bu uygulamalar ışığında görülmektedir ki "şehir tıbbı" ile yapılmaya çalışılan hasta bireylerin tek tek bireysel olarak iyileştirilmesinin ötesinde hastalıkları etkilediği düşünülen çevresel koşulları düzenlemek, salgın dönemlerinde de çok ayrıntılı bir bilgi toplama-raporlama tekniği uygulamak, bu sayede de sağlıklı ve verimli bir şehir nüfusu oluşturmaktır.

1.1.3.Emek Gücü Tıbbı

Foucault'nun ele aldığı son dönem ise İngiltere örneğinde incelediği "Emek Gücü Tıbbı"dır. Devletin ve şehrin sonrasında toplumsal tıbbın son nesnesi yoksullar ve işçiler olmuştur. 18. yüzyılda şehirlerdeki yoksul ve işçi sayısı nispeten az olduğundan bu nüfus toplumsal sağlık açısından bir tehlike olarak görülüyordu. Ancak 19. yüzyıla gelindiğinde yoksulların siyasi ayaklanmalarda etkin bir güç olduğunun görülmesi, şehirlerde posta servisi ve taşıma işleri gibi faaliyetlerin yoksullar tarafından yürütülmesi ve 1832'de Paris'te başlayıp tüm Avrupa'ya sıçrayan kolera salgınınun yayılmasında işçi ve alt tabakanın rolü olduğunun düşünülmesi gibi sebeplerle yoksullar ve işçiler toplumsal sağlık açısından bir tehlike olarak görülmeye başlandı (Foucault, 2000: 152). Bu gelişmeler ışığında Paris'te öncelikle fakir ve yoksulların farklı yerlerde yaşaması ve şehirlerdeki yoksul nüfusun az oluşu soruna bir çözümmüş gibi görüldü. Ancak endüstrileşmenin çok daha yoğun yaşandığı İngiltere'de durum daha farklıydı. Gelişen sanayi ile şehirlerdeki işçi ihtiyacı artmaktaydı. Dolayısıyla şehrin işçi ve yoksul nüfusu da artıyordu. Bu nüfusun zengin sınıflar için oluşturduğu sağlık tehlikesinin bertaraf edilmesi ve aynı zamanda da üretim için sağlıklı, verimli bir işçi nüfusu elde etmek için vergilerden kesilen bir payla "Yoksulluk Yasası" oluşturuldu (Foucault, 2000: 155). Bu sayede yoksullar da sağlık hizmetlerinden faydalanabiliyordu. Ancak buradaki kritik nokta ise planlamanın yapılmasındaki motivasyonun yoksul insanların sağlığının öncelikli olması değil, zengin sınıfın sağlığı ve verimli bir üretim için yoksul nüfusun da sağlıklı olması gerekliliğidir. Yine odaklanılan nokta bireylerin tek tek sağlığı değil, çok daha geniş düzeyde, toplum için yoksul ve işçi nüfusun sağlığıdır.

Foucault bu seminerinde biyopolitika kavramını her ne kadar yalnızca bir yerde kullanmış olsa da ele aldığı konuların neredeyse hepsi biyopolitiktir ve yazarın ileride değişikliklere uğrayacak biyopolitika düşüncesinin temellerini görmek ve bu değişiklikleri daha iyi kavramak açısından da oldukça önemlidir.

1.2.DİSİPLİNCİ İKTİDARDAN BİYOPOLİTİKAYA

Foucault'nun çalışmaları hakkında yapılan dönemselleştirmelerin çoğunda “disiplinci iktidar” dönemi ve “biyopolitika” arasında bir ayrım yapılmakta, yazarın biyopolitika düşüncesi “disiplinci iktidar”dan tamamen bir kopuş olarak okunabilmektedir. Oysa ki burada söz konusu olan bir kopuş değil, iç içe geçmiş birbirini tamamlayan iki kavramdır. Dolayısıyla yazarın biyopolitika düşüncesini anlamak için iktidarın disiplin teknikleri üzerine yaptığı çalışmalar da irdelenmelidir.

1.2.1.Disiplin İktidarı

Foucault'ya göre disiplin 17. ve 18. yüzyıl boyunca iktidarın genel formülü haline gelmiştir (Foucault, 2015a: 210). Bu formül ile iktidar farklı mekanlarda (hapishane, hastane, okul, kışla vb.) çeşitli teknikler uygulayarak beden üzerinde etki yaratır. Bu tekniklerin amacı ise sadece bedene boyun eğdirmek, onun üzerinde tahakküm kurmak, onu itaat ettirmek değildir. Amaç aynı zamanda bedeni dönüştürüp yararlı hale getirmek ve toplumsal artı-değer üretmektir (Özmkas, 2015: 62).

Foucault modern cezalandırma tekniği olarak hapishane kurumunun oluşumunu, Brezilya seminerinden hemen bir yıl sonra yani 1975'te yayımlanan “Hapishanenin Doğuşu” adlı eserinde ele almıştır. Kitap 2 Mart 1757'de Paris'te gerçekleşecek bir infaz fermanı ile açılmaktadır. Damiens:

“Paris kilisesinin cümle kapısının önünde, suçunu herkesin karşısında itiraf etmeye” mahkum edilmişti; buraya “elinde yanar halde bulunan iki libre ağırlığındaki bir meşaleyi taşıyarak, üzerinde bir gömlekten başka bir şey olmadığı halde, iki tekerlekli bir yük arabasında götürülecekti; sonra aynı yük arabasıyla Greve meydanına götürülecek ve burada kurulmuş olan darağacına çıkartılacak memeleri, kolları, kalçaları, baldırları kızgın kerpetenle çekilecek; babasını (kralı) öldürdüğü bıçağı sağ elinde tutacak ve kerpetenle çekilen yerlerine erimiş kurşun, kaynar yağ, kaynar reçine ve birlikte eritilen balmumu ile kükürt dökülecek, sonra da bedeni dört ata çektirilerek parçalatılacak ve vücudu ateşte yakılacak, kül haline getirilecek ve bu küller rüzgara savrulacaktır.”(Foucault, 2015a: 33).

Burada gerekleſenin salt ſekilde barbarlık ve gaddarlık olduğunu söylemek iſin kolayına kaçmak olacaktır. Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi iſkence hiçbir ſekilde rastgele değildir. Acının niteliği, yoğunluğu, uzunluğu; suçun ağırlığıyla, suçlunun kiſiliđiyle, kurbanlarının mertebesiyle iliſkilidir. Baſka örneklerde de görülen vurulacak kamçı sayısı, kızgın demirin basılacağı yer, odun yığını veya tekerlek üzerindeki can ekiſmenin uzunluğu, uygulanacak sakatlanmanın tipi (el kesme, dil veya dudak delme) gibi detaylı infaz planlamaları bunun göstergesidir (Foucault, 2015a: 74). Görüldüğü üzere modern bir kurum olan hapishane ortaya çıkmadan önce cezalandırma suçlunun eſitli iſkencelerle halka açık alanlarda idam edilmesi ſeklinde gerekleſiyordu. Bir cezalandırma teknolojisi mevcuttu ve cezanın nesnesi de bedendi. Amaç da bedene suçu doğrultusunda hesaplı ve kendi içinde oranlı bir ſekilde acı ektirmektir.

Burada kritik olan bir diğer nokta ise cezalandırmanın halkın önünde gerekleſtirilmesidir. İnfazların halka açık alanda gerekleſtirilmesi ile halk da infaz sürecine dahil oluyor, suçlu ile birebir diyaloga girebiliyordu. Cezalandırma bir tören, ſenlik havasında gerekleſiyordu. Halk suçluyu bazen yuhalıyor, bazen de onun lehine tezahürat yapıyordu (Saygılı, 2004: 180). Kuſkusuz burada bir an için zedelenen hükümdarlığı yeniden oluſturmaya yönelik bir törensel ereve söz konusudur. Bu infaz törenleri ile yenilmez bir g tekrar tekrar herkesin gözleri önüne serilmektedir. Ceza orantılıdır ama buradaki amaç bu lllğn seyircilere gösterilmesi değil, aslında hükümdar ile suçlu arasındaki güç dengesizliğinin gösterilmesidir. Böylelikle iktidarın ve kendi içinde taſıdıđı üstünlüğün tamamen gözler önüne serilmesi sağlanabilmektedir (Foucault, 2015a: 93). Ancak bu törenler zamanla iktidar açısından olumsuz bir hale gelmeye baſlamıſtır. İſkencenin hesaplı orantısızlığının halk üzerinde suçluya karſı oluſturduđu acıma duygusu ve her halükarda öleceğini bilen suçlunun tören esnasında istediği ſeyi korkmadan söyleyebilmesi ve halkın da desteğini yanına alabilmesi ile törendeki asıl amaç olan suçlunun suçunu kabul ve halkın da bunu onaylaması sonrasında iktidarın pekiſtirilmesi oyunu tam tersi yönde iſleyebiliyordu. Tren hükümdarın dehſet saçan gücünün gösterilmesi amacından saparak suçluların kahraman haline dnſtkleri bir karnaval havasına brnebiliyordu (Foucault, 2015a: 109). Seyirlik infazlar suçlu ve celladın aynı karede

bulunduğu yerler olması dolayısıyla infazı yapan kişiyi dolayısıyla hükümdarı kötü olana, suçluyu da kahramana dönüştürme potansiyelini her zaman içinde barındırıyordu. Demek ki artık cezalandırmanın ceza sürecinin en gizli parçası olma yolunda ilerlemesi gerekmektedir. Böylelikle hükümdar bu süreçte gizlenecek, suçlu tek yönlü olarak damgalanmış olacaktı (Foucault, 2015a: 41).

Peki hükümdar cezalandırma sürecinden nasıl çekilecekti, nasıl gizlenecekti? Yukarıda verilen örneklerde suçlular sadece yasaları çiğnemiyor aynı zamanda hükümdarın da otoritesine zarar vermiş oluyorlardı. Dolayısıyla hükümdar da onu aşkın gücüyle cezalandırıyor, verdiği zararı olduğu gibi hatta daha fazlasıyla suçludan geri alıyordu. Hükümdar bu sahneden çekilmek için tamamen yasanın arkasına saklanmalıydı. Suçtan bahsedebilmek için artık bir yasanın var olması ve formüle edilmiş olması gerekmektedir. Suç, açık ve basit bir şekilde tanımlanmalıydı. En önemlisi de suç artık toplumsal bir zarardı. Bir günah ve hatadan çok topluma zarar veren bir unsurdur. Dolayısıyla suçlu da toplumun düşmanı olarak görülmeye başlandı (Saygılı, 2004: 184). Suçlu artık hükümdara karşı geldiği için değil yasaya karşı geldiği için ve topluma zarar verdiği için cezalandırılacaktı. Ancak ceza yasaları suçlunun topluma verdiği zararı silemezdi, o halde bunun tekrarlanmasını önlemeliydi. Bu noktada keşfedilen şey de hapisaneydi.

Hapishanenin keşfi sadece hükümdarın cezalandırma sahnesinden çekilmesiyle ilgili değildi. Hapishanelerin ortaya çıkışı 18. ve 19. yüzyıldaki toplumsal dönüşümlerle de paralel olarak ilerliyordu. Bu dönemde burjuvazinin toprağa ve paraya dayalı servetine karşı işlenen suçlar artmaya başlamıştı. Bu suçlar burjuva sınıfın servetini endüstrileşme ile endüstriyel ve ticari alana kaydırması sonucunda katlanarak devam etti. Sadece Londra limanından her yıl yaklaşık 500.000 liralık mal çalınmaktaydı; bu rakama kentteki 700.000 liralık hırsızlık da eklenmekteydi (Foucault, 2015a: 142). Öte yandan endüstrileşme ile işçi sınıfına duyulan ihtiyaç da arttı. Ancak krizler ile de işsizlik çoğalmakta, ücretler düşmekte ve sonuç olarak da ekonomik krizler meydana gelmekteydi. Ekonomik krizler sonucu da aç ve işsiz kalan sınıfın başkaldırma tehlikesi ile karşılaşıldı (Foucault, 2011: 12). Bu insanlar köksüz ve efendisizdi; tehlike olarak görülen bir sınıftı. Bu sınıf bir yere bağlı yaşamıyordu ve sürekli hareket halindeydi. Bu yüzden de yerel denetimin dışında kalıyorlardı. Bu insanların görünür kılınması, kolayca gözetlenip denetlenmeleri gerekiyordu. Önce

basit bir yöntem olarak damgalama düşünöldü. Böylelikle suçlu kişinin derisi damgayla dağlanıyor ve hayatı boyunca o damgayı üzerinde taşıyordu. Bu sistem ile tehlikeli insanların dolaşım halindeyken bile ayırt edilebileceği ve onların hareket halinde oluşlarının doğuracağı olumsuz sonuçların ortadan kaldırılabilceği düşünöldü (Bauman, 2003: 56-57). Ancak bu yöntem de kısa sürede başarısız oldu. Bu sınıf için en iyi gözetim ve denetim kurumu hapisane oldu. Hapishaneler ile bireylerin özgürlükleri elinden alınacak, bedenleri ve hatta ruhları denetim altında tutulacaktı. Böylelikle de bu bireylerin yaşam zamanları çalışma zamanlarına dönüştürülecek, bedenleri işgücü olarak kullanılabilcekti (Foucault, 2011: 249-250). Bu bireyler hapisaneden çıktılarında dahi artık ucuz birer işgücü oldular. Hayatlarını idame etmek, aç kalmamak için ucuz işgücü olarak sisteme entegre olmak zorunda kaldılar (Saygılı, 2004: 108). Hapishaneler toplumu bu “tehlikeli insanlar” dan arındırıyor, bunun da ötesinde onları disipline edip, dönüştürüp bu bedenlerden en verimli şekilde yararlanılmasını sağlıyordu.

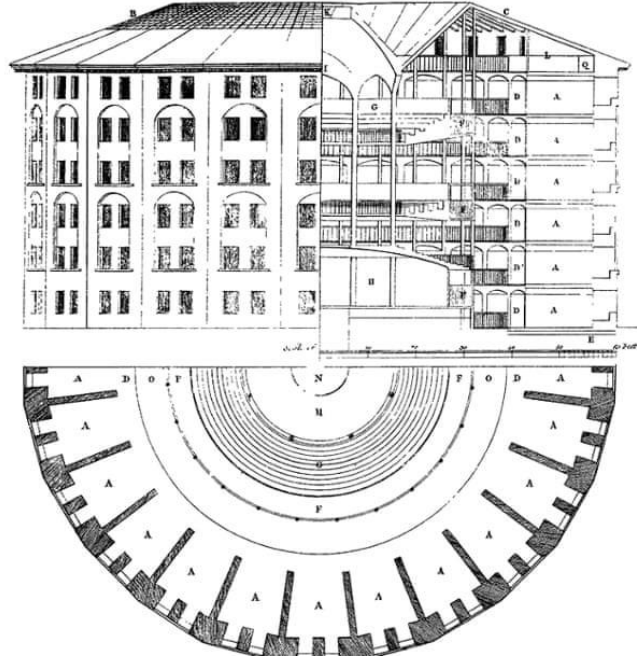
Hapishaneler bu dönüşümü nasıl sağlıyordu? Bu tehlikeli sınıfı ve barındırdığı potansiyeli nasıl disipline ediyordu? Foucault'nun bu noktadaki tespitleri sadece hapisane değil disiplinli iktidarın tüm disiplin kurumlarıyla ilgilidir. Nitekim onun için kullandıkları disiplin teknikleri bakımından hapishaneler fabrikalara, okullara, kışlalara ve tüm bunlar da yine hapishanelere benziyordur (Foucault, 2015a: 331).

Disiplinli iktidarın kurumları öncelikle bireyleri bir mekan içinde toplar. Bu mekan bazen serserilerin ve sefillerin kapatılması için hapishaneler, bazen öğrenciler için okullar (yatılı okullar), bazen askerler için kışlalar, bazen de işçiler için fabrikalar olabilir. Bu mekanlar da görev ve faaliyetler için kendi içlerinde hem mimari olarak hem de bireyler olarak bölünürler (Foucault, 2015a: 215-225). Bu kurumların uyguladığı ikinci teknik ise faaliyetlerin denetimi ile ilgilidir. Ne zaman yemek yeneceği, ne zaman ara verileceği, ne zaman iş başında veya derste olunacağı, ne zaman yatılacağı, ne zaman kalkılacağı gibi detaylar çok ayrıntılı bir şekilde belirlenir. Birey bu programların dışına çıkamaz. Bireyin beden hareketleri de belirli kalıplara sokulur. Yemek yerken nasıl oturulacağı, nasıl yürüneceği, tüfeğin nasıl tutulacağı; sınıfta, kışlada, fabrikada nasıl davranılacağı ne zaman konuşulabileceği gibi kurullarla bireyin tüm fiziksel aktiviteleri düzenlenir (Foucault, 2015a: 226-242).

Tüm zamanın bölünerek hiçbir boşluğun kalmadığı ve bedenlerin tüm hareketlerinin belirli kurallara bağlandığı bu mekanlardaki en önemli unsur ise gözlem ve denetimdir. Foucault bu noktada gözleyen ve denetleyen disiplinci iktidarı görünür kılmak için Bentham'ın ideal bir hapisane olarak tasarladığı Panoptikon'u inceler. Panoptikon:

“Halka biçimli bir binadır, ortasında bir avlu ve avlunun ortasında bir kule vardır. Halka hem içeriye hem dışarıya bakan hücrelere bölünmüştür. Bu küçük hücrelerin her birinde, kurumun hedefine uygun olarak, yazı yazmayı öğrenen bir çocuk, çalışan bir işçi, ıslah edilen bir mahkum, deliliği yaşayan bir deli vardır. Merkezi kulede bir gözetmen vardır. Her hücre hem içeriye hem de dışarıya baktığından gözetmenin bakışı tüm hücreyi kat edebilir; hiçbir karanlık nokta yoktur ve sonuç olarak, bireyin yaptığı her şey bir gözetmenin bakışına açıktır; bu gözetmen kendisinin her şeyi görebileceği, buna karşılık kimsenin kendisini göremeyeceği şekilde, panjurlar, yarı açık bölme pencereleri arasından gözlemlenir. Bentham'a göre, bu küçük ve harikulade mimari kurnazlığı bir dizi kurum kullanabilir. Panoptikon, aslında, bir toplum ve bir iktidar türünün ütopyasıdır.” (Foucault, 2011: 224).

Şekil 1.2.1: Panoptikon

Kaynak: <https://www.theguardian.com/technology/2015/jul/23/panopticon-digital-surveillance-jeremy-bentham#img-2>

Bu tasarımda gözlenenler gözleyeni göremedikleri için ne zaman gözlemlendiklerini tam olarak bilemezler. Dolayısıyla sanki her zaman gözleniyormuş gibi hareket etmek ve davranışlarını sınırlandırmak zorunda kalırlar. Foucault tam da bu yüzden

Panoptikon'u disiplinin mahkumlar tarafından içselleştirilmesi olarak görür. Bu tasarım aynı zamanda ekonomik ve verimlidir. Az sayıda hatta bazen tek bir gözetmen ile bir topluluk disiplin altına alınır (Foucault, 2011: 18). Öte yandan daha dikkatli bakıldığında ise gözetleyen ve gözetlenenlerin aslında aynı mekanı paylaştıkları görülür. İktidar yine oradadır ama bu sefer gizlenmektedir. İşte tam da bu yüzden Panoptikon iktidarın modernleşmesini anlamamızı sağlayan en iyi metaforlardandır. Modernite öncesinde iktidar insanlar üzerinde, heybetinden, haşmetinden ve servetinden korkularak ve nihayetinde ona hayran kalınması ile etkili oluyordu. Modern dönemde ise, aynı iktidar kendini bu şekilde ortaya koymak, izlenmek yerine gölgede kalarak gizlenmeyi tercih ediyordu (Saygılı, 2004: 189-200).

Panoptikon sadece bir mimari tasarımdır, bir ütopyadır ve dolayısıyla hiçbir zaman tam anlamıyla inşa edilememiştir. Ancak sistemin ihtiyaç duyduğu disiplin, hapisane ve benzeri kapatma kurumlarında geliştirilen buna benzer teknik ve prosedürlerle sağlanabilmiştir. Panoptizm böylelikle tüm Batı'yı etkisi altına almıştır (Foucault, 2011: 19). Sınıfta öğretmenler, kışlada komutanlar, fabrikalarda şefler-müdürler gibi denetleyen gözler tüm benzer kurumlarda bulunmaktadır. Az sayıda gözetleyen ile çok sayıda insanın denetlenmesi sağlanmaktadır.

Bunun da ötesinde daha geniş çerçevede bakıldığında aslında bütün bir toplum "büyük kapatılma" olarak görülebilir. Toplumun her bir parçasında hem görünür hem de okunur olan şeffaf bir toplum düşü, karanlık kalan hiçbir bölge olmaması panoptizmin bütün bir topluma sirayet etmesine işaret etmektedir (Foucault, 2012: 91-92). Günümüz toplumu aslında bu imgenin gelişmiş bir yansıması olarak görülebilir. Güvenlik kameralarıyla sürekli izlenen bireyler, akıllı telefonların sürekli kayıta olmasıyla her anınızın siz kaydetmeseniz bile birileri tarafından kaydedilmesi, yapılan tüm yazışmaların, tüm görüşmelerin incelenebilmesi gibi örneklerle sürekli izlenebilme ve denetlenebilme korkusuyla her bireyin sonunda kendi kendinin polisi olması çok daha büyük düzeyde panoptik bir yapıda olduğumuzun göstergesidir.

1.2.2.Yaşatan ve Ölüme Bırakan İktidar

Foucault iktidar teknolojilerindeki bir başka kırılma noktası olarak 19. yüzyılı belirler. Ona göre hükümranlığın klasik teorisinde, yaşam ve ölüm hakkı hükümranın ayrıcalıklarından biridir. Ancak bu, hükümdar öldürebildiği gibi yaşatabilir anlamına

da gelmez. Hükümdarın yaşam üzerindeki etkisi ancak öldürebildiği anda devreye girer. Hükümdar öldürür ya da hayatta bırakır ve tercihini de çoğunlukla öldürmekten yana kullanmıştır. Ancak 19. yüzyılda bu konuda bir kırılma gerçekleşmiştir. Hükümdar öldürme hakkından tamamen vazgeçmemekle birlikte yaşamla daha çok ilgilenmeye başlamıştır. Artık iktidar: “yaşatma” ve “ölüme bırakma” iktidarındır (Foucault, 2002: 245-247).

17. ve 18. yüzyılda disiplinci iktidar ile beden üzerine odaklanmış iktidar tekniklerinin ortaya çıktığı görülmüştü. Foucault “Toplumun Savunmak Gerekir” adlı kitabında bu tekniklere bedenin “anatomo-politiği” adını vermiştir. 18. yüzyılın sonundan itibaren ise sahneye çıkan artık “biyopolitika”dır. Bu yeni iktidar teknolojisi insanların bedenleriyle değil, yaşamlarıyla ilgilenmektedir (Foucault, 2002: 248). Bedeni bireysel olarak ele alan detaycı disiplinin aksine, onu kitlesel bazda etkiler; insanları bireysel olarak değil, bir tür olarak, bir popülasyonun üyesi olarak odağına yerleştirir (Koyuncu, 2016: 39). Biyopolitikanın ilgilendiği şey aslında toplumsal bedendir, nüfus’tur. Başvurduğu araçlar ise disiplin ve gözetimden ziyade düzenleme ve denetimdir (Lemke, 2016: 39). Bu noktada biyopolitikayı kavramak için Foucault’nun nüfus ile ne kastettiği anlaşılmalıdır. Ona göre nüfus:

“...sadece kalabalık bir grup insan demek değil; biyolojik süreçlerin ve yasaların nüfuz ettiği, emrettiği, yönettiği canlı varlıklar demektir. Bir nüfusun doğum oranı, ölüm oranı vardır, bir nüfusun yaş eğrisi, yaş piramidi, hastalanma hali, sağlık durumu vardır, bir nüfus yok olabilir veya tersine, gelişebilir.” (Foucault, 2014: 152).

Foucault nüfusun doğum oranı, ölüm oranı, ortalama yaşam süresi gibi istatistiki değerler dışında biyopolitikanın kapsamına giren başka örnekler de verir. 19.yüzyılın başından itibaren sanayileşme ile, yaşlılığın, çeşitli kazaların, sakatlıkların, anomalilerin yol açtığı çalışamaz duruma gelen birey sorunuyla birlikte bu sorunların çözümü için, sigorta, bireysel ve ortaklaşacı tasarruf ve güvenlik mekanizmalarının devreye sokulduğunu söyler. Öte yandan tıpkı Brezilya Seminerindeki gibi (seminerde her ne kadar biyopolitika kavramını bir kez kullanmış olsa da ve insan türü demese de temelde aynı şeylerden bahseder) insanın bir tür olarak çevresiyle, yaşam ortamıyla ilişkisinin (coğrafi, iklimsel, hidrografik ortamın kesintisiz etkileri) dikkate alınmasından bahseder. Bu noktada bu sefer 19. yüzyıl boyunca bataklıklara bağlanan salgın sorunlarını örnek olarak gösterir (Foucault, 2002: 250). Özetle biyopolitika,

bireyle değil nüfusla ilgilenir. Nüfusu aynı anda hem siyasetin hem de bilimin sorunu olarak ele alan bir iktidar teknolojisidir (Koyuncu, 2016: 40).

Disiplinci iktidar ve biyopolitika aralarındaki farklara rağmen birbirlerinden kopuk iki ayrı iktidar teknolojisi değildir. Biri bittikten sonra diğeri başlamaz. Biri disiplinci, diğeri düzenleştircidir. Dolayısıyla ikisi aynı düzlemde bulunmazlar ve bu da onlara birbirini dışlamama, birbiri üzerine eklenebilme olanağı tanır (Foucault, 2016: 256).

Foucault için cinsellik, bedeni ve nüfusu hedef alan bu iki farklı iktidar teknolojisinin nasıl bir arada işlediklerini göstermesi açısından ayrı bir öneme sahiptir (Foucault, 1980: 145). Cinsellik bir tarafta tam olarak bedensel bir davranıştır. Sürekli gözetleme biçimindeki disiplinci, bireyselleştirci bir denetime bağlıdır. Öte yandan cinsellik aynı zamanda üremenin en önemli parçası olduğu için nüfusun, yani biyopolitikanın da radarı içerisinde yer alarak düzenleyici teknolojilerin de odağı halindedir. İşte bu yüzden cinsellik tam da bedenin ve nüfusun kesişim noktasıdır (Foucault, 2002: 257). Peki iktidar cinsellik dahil olmak üzere bu disiplinci ve biyopolitik süreçleri nasıl yönetir? Bu noktada da söylemler ve normlar devreye girmektedir. Bir sonraki bölümde de bu konu ele alınacaktır.

1.2.3.Söylem, Özne ve Norm İlişkisi

Foucault için iktidar bir kurum ya da yapıyla özdeşleştirilemez. İktidar bazılarının baştan sahip olduğu belirli bir güç de değildir. Onun için iktidar “*belli bir toplumda karmaşık bir stratejik duruma verilen addır.*” (Foucault, 2016: 70). Yani iktidar bir piramit şeklinde tepede oluşturulan ve aşağı doğru yayılan bir yapı değildir. İktidarın bu yapısını yine en iyi anlatan Foucault’nun kendi sözleridir:

“İktidar her yerde hazır ve nazırdır. Ama bu, her şeyi yenilmez birliğin çatısı altında kümeleştirme ayrıcalığına sahip olmasından değil, her an, her noktada, daha doğrusu bir noktayla bir başka nokta arasındaki her bağıntıda ürüyor olmasından kaynaklanır. İktidar her yerdedir; her şeyi kapsadığından değil, her yerden geldiğinden dolayı her yerdedir.” (Foucault, 2016: 69).

Öte yandan Foucault için iktidar sadece baskılamaktan ve cezalandırmaktan oluşan negatif bir biçim de değildir. İktidar eğer sadece baskılama, dışlama, sansür, engelleme gibi tekniklerle işliyor olsaydı çok dayanıksız olurdu. İktidarın güçlü

olmasının sebebi aynı zamanda üretici yani pozitif olmasıdır. Arzu düzeyinde ve bilgi düzeyinde pozitif etkiler üretir; iktidar bilmeyi engellemez, bilgiyi üretir (Foucault, 2012: 42). Foucault'un iktidar perspektifinden bakıldığında iktidar sadece sürekli baskılayan, yasaklayan, kurallar koyan bireyler üzerindeki aşkın bir güç değildir. Bu sadece tahakküm uygulamak olacaktır. İktidar kurumlara, gündelik ilişkilere, kamusal alana, hatta özel hayata ve aile ilişkilerine kadar sızmaktadır. Burada ayırt edilmesi gereken nokta ise iktidarın bu alanlara sızarken aynı zamanda özneler üretiyor olduğudur. Yani iktidar tepeden başlayıp aşağılara doğru en derine kadar sızan ve nesnelere üzerinde uygulanan bir olgu değildir. İktidar toplumun neredeyse her noktasındaki ilişkilerden üretilir. Anlatılmaya çalışılan okuldaki öğretmen-öğrenci, hapisanedeki gardiyan-mahkum, evdeki baba-çocuk gibi ilişkilerde, öğretmenin, gardiyanın ve babanın devletin bir yansıması olarak diğerleri üzerinde tahakküm uyguladığı da değildir. Bu ilişkilerde iki taraf da öznedir aslında. İktidar işte tam da bu ilişkilerden türer.

Foucault için iktidarın söylemler aracılığıyla hakikat üretmeye başlaması bir dönüşüme işaret eder. Bu sayede klasik yöneten-yönetilen ilişkisinde radikal bir değişim yaşanmıştır. Yönetmek, artık yönetenin yönetilen üzerinde uyguladığı bir zorlama olmaktan çıkmıştır. Yönetme artık her şeyin tanımlanması, yorumlanması, hesaplanması ve bunlarla birlikte yeniden anlamlandırılması ile birlikte işlemeye başlamıştır. İktidar bu yorumlama gücü ve yetkisi ile, tüm eylem ve düşünceler üzerinde oynama ve onları şekillendirme fırsatını yakalamıştır. İktidar bu sayede artık olması gerekenle ilgilenerek norm belirleyici bir kapasiteye ulaşır (Baştürk, 2012: 67). İktidarın söylemleri nasıl kullandığını görmek için delilik söylemine bakılabilir. Foucault "Deliliğin Tarihi" adlı eserinde iktidarın söylemleri çeşitli tertibatlar aracılığıyla oluşturduğunu ve bu tertibatların da yeni kural zincirleri yarattığını söyler. Buradaki kritik nokta ise bu kural zincirlerinin bastırma değil ikna etme yöntemiyle oluşmasıdır. Delilik normalin karşıtı olarak oluşturulmuştur ki bu sayede normal olanlar hayatın içinde olabilirler ve normal olmayanlar yani deliler de akıl hastanesine gitmelidirler. Böylelikle akıl hastanesi de tıbbi bir gerçeklik veya toplumsal bir gereklilik olmuştur (Çelebi, 2013: 68). Görüldüğü üzere burada sadece iktidarın delileri zorla akıl hastanesine kapatması söz konusu değildir. Burada gerçekleşen bunun çok daha ötesinde, toplumun delilerin kapatılması gerekliliğine ikna olmasıdır,

bunun içselleştirilmesidir. Öncelikle “normal” belirlenmiştir. Tıp bu noktada devrededir. “Normal” bireyin özelliklerini, “akıl sağlığı yerinde” olanların özelliklerini sıralar. Oluşturulan bu “normal”, söylemler ile desteklenir. Aslında bu söylemler toplumun her noktasında sürekli olarak tekrarlanır. Bir gazete haberinde akıl sağlığı yerinde olmayan bir bireyin işlediği cinayetten veya toplumsal normlara uymayan davranışından bahsedildiği görülebilmektedir. Eğer sokakta çıplak olarak dolaşıyorsa bu “normal” olmamanın bir göstergesidir. Dolayısıyla bu tertibatlar ve söylemler aracılığıyla delilik-normallik ikiliği kurulmuş olur ve delilerin topluma zarar verdiği, gözetim altında tutularak tedavi edilmesi gerektiği ve eğer gerekiyorsa da toplumdan tamamen soyutlanarak akıl hastanesine kapatılması görüşü bizzat bireyler tarafından benimsenir.

Bu noktada Foucault'nun iktidarın bilmeyi engellemediği aksine bilgiyi ürettiği görüşüne tekrar yer verilmez. Ona göre “*iktidarın işleyişi sürekli olarak bilgi yaratır ve aksi yönde, bilgi de iktidar etkilerine yol açar.*” (Foucault, İktidarın Gözü, 2012, s. 35). Bilgi iktidar araçlarıncaya yayılır. Bilim de bu nedenle Foucault için iktidarın denetim mekanizmalarından biridir (Çelebi, 2013: 515). Delilik örneğine de bu çerçeveden bakılabilir. Bilim normal olanla deli olanın bilgisini üretmiştir. Bu da toplumun her noktasına söylemler aracılığıyla hem ulaşmaktadır hem de orada yine söylemler aracılığıyla tekrar tekrar üretilmektedir.

Bireylerin özneleşme süreci de bu noktada daha fazla anlam kazanmaktadır. İktidar öznelere üretir. Özneler de aslında davranışları ve söylemleri aracılığıyla iktidarı üretir. İktidarın oyununda aslında bireyler ya delidir ya da normaldir. Ama sonuçta iki taraf da bu karmaşık ilişkiler bazında birer özne olarak oluşturulmuşlardır. Bu noktanın daha iyi anlaşılması için başka bir örnek de eşcinsellik üzerinden verilebilir. Foucault'ya göre eşcinselliğin bastırıldığını ve bireyin de eşcinsel olduğunu söyleyerek iktidara karşı geldiğini söylemesi aslında anlamsızdır. Çünkü bireyin yaptığı özünde iktidarın yarattığı bir özneliğe tabi olmaktan başka bir şey değildir. İktidar da bireyle istediği gibi oynar (Newman, 2006: 147). Toplumda yer etmiş normlar ile onu dışlayabilir. Tıptan destek alarak eşcinselliğin “normal” olmayan bir şey olduğu hakkındaki araştırmaları öne sürebilir. Günümüzde dahi eşcinsellik hala bir sorunsal olarak ortada durmaktadır. Foucault'nun perspektifinden bakılacak olursa, lezbiyen, gey, biseksüel ve transgender toplulukları (LGBT) yürüyüşleri bile aslında

iktidarın özneleştirme sürecinin bir parçası olarak görülebilir. Bireyler aslında iktidara karşı geldiklerini düşünürken iktidarın onları kendi oyununa dahil etmesini çok daha kolaylaştırır. Farkında olmadan toplumda oluşturulmuş eşcinsel kimliğinin tam da ortasına kendilerini yerleştirirler ve normun dışında kaldıklarını tescillerler. İktidarın hem nesnesi hem de öznesi konumuna gelirler.

Sonuç olarak biyopolitika da disiplinci iktidar da normlardan yararlanır. Disiplinci iktidar “normal”in belirlenmesi ile delilerin kapatılmasının toplumca uygun görülmesi ile delileri kapatır ve onları ıslah eder (Foucault, 2006: 210). Okullarda toplumsal normlar disiplinci iktidar ile çocukluktan itibaren bireyler tarafından içselleştirilir. Disiplinci iktidarın yaptığı aslında kurumları aracılığıyla “normal” insanlar üretmektir. Bu kurumlar okul, askeriye, fabrika, kamu kurumu gibi farklı birçok mekan olabilir. Nihayetinde hepsi disiplin aracılığıyla iktidar için aynı işlevi görürler. Öte yandan biyopolitika açısından bakıldığında da normlar yine devrededir. Eğer bir toplumda genç nüfus arttırılmak isteniyorsa sürekli çocuk yapmanın yararlarından bahsedildiği görülmektedir. Evlenen bireylerin aileleri ya da toplum tarafından çocuk sahibi olmaları beklenir. Evlilik de aynı şekilde beraber yaşamak ve çocuk yapmak için bir gereklilik olarak görülür. Öte yandan aynı konuda tıbbın da norm oluşturma konusunda biyopolitika çerçevesinde yine devrede olduğu görülür. Eğer genç nüfus arttırılmak isteniyorsa çocuk doğurmanın kadın sağlığı açısından faydalarıyla ilgili tıbbi söylemler üretildiği görülmektedir. Ya da çiftler için çocuk sahibi olmanın evliliklerine getireceği faydalar hakkında psikoloji otoriteleri tarafından yapılan araştırmalara sıkça rastlanabilmektedir. Kürtajın yasaklanması, toplumda kabul görmemesi de yine aynı çerçevede değerlendirilebilir. Diğer taraftan buna benzer uygulamalar nüfusu azaltma konusunda da ortaya çıkabilmektedir. Doğum kontrol yöntemlerinin yaygınlaştırılmaya çalışılması, bu konuda halkı bilinçlendirecek çalışmaların yapılması, buna paralel söylemler üretilmesi yine biyopolitika kapsamında ele alınabilir.

Normlar toplumsal düzenleyiciliğiyle, bireylerin kendi iç disiplinlerini sağlamaya yönelik olmalarıyla disiplinin de biyopolitikanın da en önemli unsurlarındandır. Söylemler ise normları üretir, kuvvetlendirir, onların içselleştirilmesini sağlar. Bireyler normun dışına çıkma korkusuyla biyopolitik ve disiplinci düzenlemelere çoğunlukla kendi istekleriyle uyum sağlarlar ve bunun da

ötesinde Foucault'nun bahsettiği karmaşık iktidar ilişkileri çerçevesinde söylemleri ve davranışları ile normların üretilmesi ve güçlenmesi sürecine pozitif yönde katılırlar. Normun dışında kalan bireyler ise dışlanır. Ancak Foucault'nun da belirttiği gibi bireyin normun dışında olması ve bunu kabul etmesi onun iktidarın etkilerinden kaçabildiği anlamına gelmez. Birey aslında hala iktidarın belirlediği marjinal sınırlar içerisinde dolaşmaktadır. Bu noktada da biyopolitikanın “normal” in sınırlarını belirlemek için kullandığı asıl aracı belirir: istatistik.

1.2.4.İktidarın Bilgisi: İstatistik

İstatistik, Almanca “Statistik” sözcüğünden gelmektedir. Gottfried Achwenwall istatistik kelimesini “bir devletin ya da toplumun durumu hakkındaki veriyle uğraşan bilim” şeklinde kullanmıştır. “Statista” da İtalyancada “devlet işlerinde vasıflı” olan kişi olarak kullanılır (Özmkas, 2018: 152). Foucault içinse istatistik “*devletin devlet hakkındaki bilmesidir [savoir] – devletin kendini bilmesi olduğu kadar diğerlerini de bilmesi anlamında.*” (Foucault, 2013: 274). İstatistik bir anlamda “devletin sayma bilimi”dir. Bu sayede devlet yeni bir görme biçimi kazanmış olur ve bu yeni biçim de devlete daha önce hiçbir görme biçiminin kapsayamadığı kadar alanı denetim altına alma şansı verir (Özmkas, 2018: 152). Böylelikle iktidar bu istatistiki bilgisiyle “normal” i çok daha kolay belirleyecek ve “normal” olmayanları marjinal sınırlara itme işinde de çok daha ekonomik ve başarılı olacaktır.

İktidarın düzenleyebilmesi için öncelikle bilmesi gerekmektedir. “Normal” in bilgisi de en kısa yoldan istatistik ile elde edilebilir. Foucault'nun nüfus tanımlamasında bahsettiği doğum-ölüm oranları, yaş eğrileri, hastalanma düzeyleri gibi değişkenlerin hepsi istatistik sayesinde belirlenir. Bunlara ek olarak toplumun suç oranları, işgücüne katılabilecek genç nüfus, yaşlı nüfus gibi birçok değişken de yine istatistiğin kapsamındadır. Sonuç olarak modern devlet toplum hakkındaki bilgisini istatistik ile elde eder. Böylelikle de kolay şekilde izlenip, hesaplanıp, değerlendirilip, yönetilecek standart özelliklere sahip bir nüfus yaratma şansına erişir. Şöyle ki modern devletin tek amacı, nüfusunu sadece tanımlamak, gözlemlemek, yani onun hakkında bilgi edinmek değildir; onu aynı zamanda şekillendirmektir (Scott, 2008: 138-139). Yani sadece “normal” in ne olduğunu belirlemek istemez. Ya da toplumdaki “normal”lerin sayısını bilmek tek amacı değildir. Aynı zamanda “normal”den

sapanların sayısının da bilgisiyle, toplumda istediği optimum “normal” oranlarını oluşturmaya çalışır. Dolayısıyla modern devletin biyopolitikası için bireylerin tek tek normalleştirilmesinden çok bütün bir nüfusun normallik oranı önemlidir. Biyopolitika için bir toplumun ölüm oranları, suç oranları vardır. O ölümleri veya suçu tamamen ortadan kaldırmakla ilgilenmez. Onları istenen istatistiki seviyeye indirmekle ilgilenir.

Öte yandan bu istatistiki bilgi ile iktidar “ortalama insan” ın da bilgisini elde etmektedir (Özmkas, 2018: 155). Kuşkusuz onun için “ortalama insan” sadece tek tip bir insanı işaret etmemektedir. “Ortalama insan” ın sınırları vardır. O bu bilgiyle hem o sınırları hem de o sınırların marjlarında dolaşacak bireylerin oranını da belirleyebilir. Eğer bu oranlar iktidar için tehlikeli bir hal almışsa çeşitli düzenlemelerini devreye sokar. Bu noktada biyopolitika devredeyken disiplinci iktidarın da tamamen devreden çıkmadığı tekrar görülmektedir. Çünkü disiplin kurumları istenen “normal” insan oranlarının oluşturulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Biyopolitika “normal” olanı ve bunun ideal oranını belirler. Disiplin kurumları ise belirlenmiş “normal” çerçevesinde normalleştirilmiş bireyler üretir.

Sonuç olarak istatistik iktidarın biyopolitika düzeyindeki bilme isteğinin cevabıdır. İktidar istatistiki bilgisi ile müdahaleyi en doğru biçimde nereden ve nasıl yapacağına karar verebilir (Özmkas, 2018: 155). Diğer taraftan iktidar istatistiki verileri ile bu müdahalelerine nesnel bir meşruiyet de kazandırmış olur.

1.2.5.Yönetimsellik

Foucault'nun biyopolitika düşüncesini daha anlaşılır hale getirmek için irdelenmesi gereken bir diğer anahtar kavram da yönetimselliktir. Yazara göre 18. yüzyıldan sonra klasik yöneten-yönetilen ilişkisinin ötesine geçilmiş ve yönetimsel pratiklerin daha belirgin rol oynadığı bir iktidar anlayışına geçilmeye başlanmıştır. Ona göre klasik iktidar anlayışında hükümlerliliğin amacı kendisindeydi ve bu hükümlerlilik, araçlarını, yani yasaları, kendisinden alıyordu. Öte yandan yönetimde ise amaç yönetimin yönlendirdiği şeylerdedir ve yönetimin araçları da yasalar değil, çeşitli taktiklerdir (Foucault, 2013: 89). Dolayısıyla hükümlerlilik yasadan yola çıkarak hareket eder; yönetimsellik ise taktikler ve stratejiler düzeyinde işler (Özmkas, 2018: 159).

Foucault yönetimselliğin köklerini 18. yüzyıldan çok daha geride doğudaki pastoral iktidar anlayışına dayandırır. Özellikle İbranilerde yoğunlaşmış olan bu iktidar biçimi çoban ve sürüsü arasındaki ilişkiyle sembolize edilmektedir. Çobanın iktidarı, bir toprak üzerinde değil, hareket halindeki bir sürü üzerinde, sürüyü bir noktadan diğerine taşıyan harekette uygulanmaktadır. Dolayısıyla onun iktidarı bir çokluk üzerindedir (Foucault, 2013: 112). Öte yandan çobanın sürüyü iyi güdebilmesi için koyunlardan hiçbirinin elinden kaçmaması gerekir. Çoban koyunlarını otlatmaya çıkarmadan önce sabah sayar, akşam hepsinin orada olup olmadığını görmek için sayar ve sürüsünün tamamı için her şeyi yapar. Diğer taraftan sürüdeki koyunların her biri için de her şeyi yapar. Burada bir paradoks söz konusudur. Çobanın gözü bütünü ve aynı zamanda her bir bireyin üzerinde olmalıdır. Bu da Foucault'ya göre hem Hristiyan pastorallığındaki iktidar tekniklerinin hem de nüfus teknolojileri bağlamında “modern” diyebileceğimiz iktidar tekniklerinin büyük sorunudur (Foucault, 2013: 161). Görüldüğü üzere Foucault pastoral iktidar anlayışında yönetimselliğin köklerini bulurken, onunla çok yakından ilgili olan nüfusu yönetme yani “biyopolitika”nın da köklerini bulmaktadır.

Foucault'ya göre pastoral iktidar tipini Batı'ya getiren Hristiyanlıktır. Pastoral İktidar Hristiyan Kilisesi'nde ruhların yönetimiyle, her bir bireyin ve aynı zamanda herkesin selameti için merkezi ve bilgiye dayalı bir etkinlik biçiminde kurulur (Foucault, 2013: 316). Ancak ona göre pastoral iktidar 16. ve 17. yüzyıllarda yayılıp çoğalarak Hristiyan Kilisesi'nin de ötesine geçmiştir. Sekülerleşmiş pastoral iktidar, bir bütün olarak nüfus ve birey hakkındaki bilginin üretimi bağlamında, modern iktidarın oluşumunda çok önemli bir yere sahiptir. Söz konusu olan yönetim artık ruhların değil, insanların yönetimidir (Lemke, 2015: 22). Foucault bu dönüşümün büyük ölçüde “devlet aklı” denen şeyin doğuşuna bağlı olduğunu ifade eder. Ona göre devlet aklının gelişimi imparatorluk temasının silinmesiyle aynı zamana denk düşmektedir. Artık yeni bir tarihsel algı mevcuttur. Tüm özel hükümlerliklerin imparatorluk altında birleşeceği bir zamana doğru gidildiği algısı ortadan kalkmıştır. Söz konusu yeni tarih algısında devletlerin kendi bekaları doğrultusunda birbirleriyle savaşmalarını gerektiren sonsuz bir zaman söz konusudur. Bu noktada da önemli olan artık bir devletin kuvvetlerinin bilinmesi ve gelişmesidir. Dolayısıyla artık devletler arası rekabet önem kazanmıştır ve buradaki temel sorun da “*kuvvetlerin dinamiği ve*

müdahaleyi sağlayacak akılsal teknikler” dir. Foucault’ya göre bu tekniklerden ilki diplomatik-askeri düzeydedir. Devletler güçlerini artırıp sağlamlaştırmak için silahlı güçlerini örgütleyip geliştirir ve yine aynı amaç doğrultusunda çeşitli ittifaklara katılır. İkincisi ise “polis” tir. Polis, Foucault’nun kelimeye yüklenen o dönemki anlamı doğrultusunda kendi tanımıyla “*devletin kuvvetlerini içeriden arttırmak için gereken araçların bütünü*” ne işaret etmektedir (Foucault, 2013: 316-317). Foucault polis teknolojilerini şehir planlaması, toplum sağlığı ve ticari düzenlemeler gibi unsurları kapsayan geniş bir çerçeve içerisinde ele almaktadır. Öte yandan ona göre erken dönem polis teknolojileri merkantalizmden bağımsız düşünülemez. Merkantalizm katı yasal düzenlemelerle yüksek nüfus, yüksek işgücü, düşük ücret, düşük üretim maliyeti ve böylelikle de azami düzeyde ithalatı amaçlamaktadır. Dolayısıyla merkantalizm devletin gücünü içeriden artırmak amacıyla bütün polis tekniklerine, disiplin teknolojilerine rahatlıkla eklenir (Koyuncu, 2016: 52). Bu noktada da görülmektedir ki Foucault aslında Brezilya Seminerlerinde “sağlıklı nüfus” çerçevesinde ele aldığı merkantalizmi yönetimsellik kapsamında tekrar değerlendirmektedir. Bu sefer çerçeve devletin gücünü artırmak için kullandığı yönetim teknikleri olsa da özünde bahsettiği şeyler benzerdir ve biyopolitikanın kökleri ile paraleldir.

Foucault 18. yüzyıla gelindiğinde ise ekonomi-politiğe vurgu yapar. Ona göre ekonomi politik ile artık kaynakları artırmak için nüfusun da artırılmasına yönelik zorlamaya dayalı bir sistemin yürümeyeceği anlaşılmıştır (Foucault, 2013: 317). Yani sert yasaklar koyan, sıkı düzenlemeler yapan ve sürekli müdahale etme düşüncesine dayanan merkantalizm artık işlevsizleşmiştir (Koyuncu, 2016: 52). 18. yüzyılın fizyokratları nüfusu merkantalistlere göre çok daha farklı bir şekilde ele almaktadır. Onlara göre nüfus belli etkenlere bağlı olarak değişkendir ve bu değişkenler de doğal değildir. Yani nüfus yapay olarak değiştirilebilir. Böylelikle de nüfus artık politik bir sorun haline gelmiştir. Nüfus artık hukuk öznelerinin birlikte oluşu ya da salt işgücü toplamı olarak görülmez. O artık “insan türü” ne gönderme yapmaktadır ve önceden planlanmış müdahalelere zemin hazırlamaktadır (Foucault, 2013: 317-318). Görüldüğü üzere Foucault 18. yüzyıldaki yönetim sorunsalını ele alırken yine “insan türü” bağlamında nüfusa işaret etmektedir. Dolayısıyla pastoral iktidardan başlayarak yönetimselliğin köklerini araştırırken bir yandan da bulduğu şey yine biyopolitikanın

da kökleridir. 18. yüzyıldaki “insan türü” olarak nüfus vurgusu ile de biyopolitikanın da 18. yüzyıl sonlarına doğru ortaya çıktığı görüşüne paralel ilerlediği görülmektedir.

Foucault’nun yönetim sorununu incelediği bir diğer çalışması da 1978-1979 College De France derslerinin toplandığı “Biyopolitika’nın Doğuşu” adlı kitabıdır. Ancak yazar kendisinin de kabul ettiği üzere bu derste dersin başlığından beklenenden ziyade daha çok liberal yönetsellik üzerinde durmuştur. Çünkü ona göre biyopolitikanın tam olarak kavranabilmesi için öncelikle liberalizm sisteminin esaslarını anlamak gerekmektedir (Foucault, 2015b: 22-23). Dolayısıyla Foucault bu derslerinde yönetim sorunu çerçevesinde kendi perspektifinden bir liberalizm yorumlaması ve eleştirisi yapar.

Liberalizmin Foucault’nun bu denli ilgisini çekmesinin nedeni klasik yönetim sorununa getirdiği farklı bakış açısıdır. Liberalizm yurttaş sadece hukuksal özne olarak ele almaz; onun iktisadi bir tarafı olduğunun da ayırdındadır. Öte yandan klasik iktidar modeli özneyi her taraftan kuşatmak için nasıl yönetebileceğine odaklanmaktaydı. Liberalizmin sorduğu soru ise benzer amaçla da olsa çok daha farklı bir odak noktası içerir: “Özneyi doğrudan değil ama dolaylı olarak her yönden kuşatmak için nasıl daha az yönetmeliyiz?” (Özmkas, 2018: 171). Ancak şunu da belirtmek gerekiyor ki Foucault’ya göre liberal yönetimin daha az yönetmesi daha fazla özgürlük demek de değildir. Liberalizmin özgürlükler olmadan işlemesi mümkün değildir. Bu yeni yönetim sanatı piyasa özgürlüğü, satıcı ve alıcının özgürlüğü, mülkiyet hakkının özgür icrası, tartışma özgürlüğü, ifade özgürlüğü gibi özgürlüklerden istifade eder. Bu özgürlüklerden istifade etmesi de onun için aynı zamanda özgürlükleri üretme ve onları düzenleme gerekliliğini de beraberinde getirir. Yani liberalizm Foucault’nun kendi deyimiyle “özgürlüklerin idarecisidir.” (Foucault, 2015b: 54-55). Ancak burada yine ikircikli bir durum ortaya çıkmaktadır. Liberalizm özgürlükleri düzenlerken, onları üretirken bir yandan da kısıtlar. Çünkü ürettiği özgürlüklerin kontrolü için diğer uçta da denetim olmak zorundadır. Bu noktada da güvenlik olgusunu devreye sokar. Liberal yönetim kendisini, bireysel çıkarların ne zaman kolektif çıkarlara zarar vereceğini veya tam tersi şekilde kolektif çıkarların da hangi noktada bireysel çıkarlara zarar vereceğini saptamak zorunda kalacak bir durumda bulur. Örneğin işçilerin özgürlükleri şirket veya üretim için bir tehlike arz etmemelidir. Öte yandan bireysel kazalar, hastalıklar, yaşlılık gibi herkesin

başına gelebilecek şeyler hem birey hem de toplum için bir tehlike oluşturmamalıdır. Bunun için de gerekli güvenlik stratejileri oluşturulmalıdır. Foucault için özgürlük ve güvenlik oyunu bu yeni yönetim sanatının tam da kalbinde yatmaktadır (Foucault, 2015b: 56). Yani liberal yönetimde özgürlük verili değildir. Sürekli olarak üretilir, denetlenir ve hatta gerektiğinde yok edilir.

Foucault liberalizm incelemesinin ilerleyen bölümlerinde Alman ordoliberalizmini ve Şikago Okulu liberalizmini ele alır ve buradan da genel anlamda bir liberalizm-neoliberalizm karşılaştırması yapar. Ordoliberalleri 18. ve 19. yüzyıl liberallerinden ayıran şey “rekabet” tir. Ancak bu rekabet klasik liberalizmdeki “bırakınız yapsınlar” ilkesinin sonucu olarak oluşan rekabetten daha farklıdır. Yani rekabet saygı duyulması gereken doğal bir şey değildir. Neoliberalizmde rekabet oluşturur. Böylelikle de eğer birey başarısızsa bu onun suçudur, onun sorunudur. Örneğin kişinin piyasada istediği işi yapamaması ya da iş bulamamasının sebebi koşullar değil kişinin kendi cesaretsizliği ve kararlılığının eksikliğidir (Özmkas, 2018: 175-176). Neoliberal yönetimin bireyin görmesini istediği şey ona her şeyin verili olduğu; başarılıysa bunu kararlılıkla özgürce kendisinin yaptığı, başarısızsa da bunun kişinin kendi hatası olduğunu düşünmesidir. Bu noktada Foucault’nun Amerikan neoliberalizmde köklerini bulduğu “homo economicus” olarak adlandırdığı neoliberal girişimci bireye bakmak gerekmektedir.

Homo economicus bir girişimcidir, kendi kendisinin şirkettir ve yine kendi kendisinin sermayesidir. O kendisini üretir, geliştirir, kendisine yatırım yapar. Kendisini yani sermayesini geliştirdiği ve girişimde bulunduğu ölçüde de kar eder. Yani emek, işgücü bireyden ayrı tutulamaz. Peki bu sermayeyi oluşturan ögeler nelerdir? Bu ögelerin bir kısmı doğuştan gelir, bir kısmıysa sonradan kazanılır. Neoliberallerin odak noktası daha çok sonradan kazanılan ögeler üzerindedir. Bunların başında da eğitim gelmektedir. Ancak Foucault’ya göre neoliberaler eğitimi salt olarak mesleki formasyon veya okul olarak görmezler. Örneğin ebeveynlerin eğitimsel faaliyet dışında çocuklarına ayırdığı vakit de bu sermayenin oluşumunda etkilidir. Annenin yeni doğmuş çocuğu başında geçirdiği süre, ona ayırdığı vakit, gösterdiği sevgi ölçüsünde çocuğun da daha uyumlu bir birey olacağı bilgisi de bu kapsama girmektedir. Öte yandan tıbbi bakım, tüm sağlık meseleleri, hijyen gibi konular da Foucault’ya göre bu sermaye kapsamında ele alınabilir (Foucault, 2015b: 190-194).

Foucault'ya ek olarak bu perspektiften bakıldığında örnekler çoğaltılabilir. Günümüzde fazlasıyla öne çıkarılan sağlıklı vücut şekli, sağlıklı beslenme de kişinin kendisine yani sermayesine yaptığı yatırımlardan biri olarak görülebilir. Hatta bu örnek yine Foucault'nun söylem ve norm analizleriyle de kesişmektedir. Toplumda normal ve sağlıklı olan fiziksel yapı sürekli olarak söylemlerle ve görüntülerle üretilir. Sağlıklı beslenme hakkında bitmek tükenmek bilmeyen araştırmalar söz konusudur. Birey içinse bu beslenme şekli ve vücut formu bir yatırım olarak görülebilir. Çünkü bu şekilde beslenmenin bir maliyeti vardır, gösterilen normal fiziki yapıya ulaşmak içinse spor salonları bulunmaktadır. Kişi kendisi için yani sermayesi için bu yatırımı yapar. Bu yatırımının da kendisine hem sosyal hayatında hem de iş hayatında kar olarak dönmesini bekler. Diğer taraftan Foucault bu sermayenin doğuştan gelen özelliklerine de değinir: *“Tabii ki sahip olduğumuz vücut veya genetik yapı için bir ücret ödememiz gerekmedi. Bunların bir bedeli yok. Evet, bedeli yok, ama belli de olmaz... Bakarsınız bu da mümkün olabilir (bu söylediğim tamamen bilim-kurgu sayılmaz, gittikçe üzerine tartışılmakta olan bir konu).”* (Foucault, 2015b: 191).

Foucault o yıllarda genetik biliminin geldiği noktada tahmin edilemeyecek kadar çok unsurun atalarımızdan kalan genetik yapı ile belirlendiğinin bilindiğinin altını çizer. Genetik biliminin insan nüfusu üzerinde çeşitli uygulamalara olanak sağlayabileceğini söyler. Örneğin hangi bireylerin hayatları boyunca hangi riskleri taşıdığıнын tespit edilmesi bu kapsama girmektedir. Şöyle ki sağlam genetik yapılar oluşturmak için, kişilerin en az kendileri kadar sağlam bir genetik yapıya sahip bir eş bulması gerekecektir ki aynı genetik yapıya sahip bir çocuğa sahip olabilsin (Foucault, 2015b: 192). Bunun da ötesinde genetik yapının değiştirilebilmesi ihtimali göz önünde bulundurursa, belki de insan genetiğine veya sonraki nesillerin genetiğine uygun bir eş bulmaktan çok daha ötede yatırımlar yapılabilir. Elbette ki bu yatırımlar pahalı olacaktır ve bireylerin bunlara ulaşabilmesi için bu yatırımı yapabilmesini sağlayacak başka yatırımlar yaparak kar etmesi gerekecektir. Ya da makro düzeyde düşünülecek olursa, çok daha kuvvetli ya da çok daha zeki, faydalı bireylerin genetik olarak üretilmesi mümkün olabilecektir. Bu da çok daha farklı düzeyde, iktidarların nüfus düzenlemeleri kapsamına biyopolitikanın tam da kalbinden girecektir.

Sonuç olarak yönetimsellik Foucault'nun düşüncesinde biyopolitika ile yan yana durmaktadır. Yazarın kendisinin de işaret ettiği gibi biyopolitikayı

kavrayabilmek için öncelikle bu yönetim sorununu anlamak gerekmektedir. Dolayısıyla Foucault'nun yaptığı aslında aynı zamanda biyopolitika düşüncesini yönetimsellik içinde tekrar formüle etmektir. Peki bu denli yaşatmakla ve yaşamları, nüfusu yönetmekle ilgilenen biyopolitikanın ölümle ilişkisi ne şekilde olmaktadır? Bu noktada da Foucault'ya göre yine kendi perspektifinden yeniden formüle edilen, tanımlanan ırkçılık devreye girmektedir.

1.3.BİYOPOLİTİKANIN ÖLÜM İLE İLİŞKİSİ: IRKÇILIK

Foucault ırkçılık ve biyopolitika arasındaki ilişkiyi büyük ölçüde “Toplumun Savunmak Gerekir” adlı çalışmasında incelemiştir. Yazara göre biyo-iktidar ölümle olan ilişkisini ırkçılık ile kurmaktadır. Ancak bu ırkçılığın biyopolitika ile icat edildiği anlamına gelmemektedir. Irkçılık çok uzun süreden beri var olmuştur. Biyopolitikanın bu konuda yarattığı farklılık ise ırkçılığı devlet mekanizmalarının içine yerleştirmesi olmuştur. Ona göre ırkçılıktan geçmemiş hiçbir modern devlet işleyişi yoktur (Foucault, 2002: 260). Dolayısıyla Foucault ırkçılığı modern devletin biyopolitikası bağlamında ele alır.

İrkçılığın biyoiktidar için iki önemli işlevi bulunmaktadır. Bunlardan ilki parçalara ayırmaktır. Şöyle ki biyoiktidar ırkçılıkla iyi ile kötü, yüksek ile düşük, artan ile azalan ırklar arasında bir ayırım yapabilir ve yaşaması gereken ile ölmesi gereken arasına ayırıcı bir çizgi çekebilir (Lemke, 2016: 62-63). Böylelikle de biyo-iktidarın ilgilendiği biyolojik süreklilik içerisine duraklar koyulmuş olur. Irkçılığın biyopolitika için ikinci işlevi ise “*ne kadar çok ölüme terk edersen, sen de, bu yolla, o kadar yaşarsın*” şeklinde olumlu bir ilişkiye işaret eder. “*Yaşamak istiyorsan öldürebilmelisin*” ilişkisini ne modern devlet ne de ırkçılık keşfetmiştir. Ancak ırkçılık savaşçı türden olan bu ilişkiyi biyo-iktidarın alanına sokan çok daha farklı bir biçimde devreye sokar. Bu yeni biçim biyolojiktir. Aşağı türler yok olma eğilimine girdikçe, anormal olanlar ortadan kaldırıldıkça insan birey olarak değil tür olarak daha çok yaşayacaktır, daha güçlü, daha sağlıklı olacaktır ve daha çok çoğalabilecektir. Ötekinin ölümü yaşamı daha sağlıklı ve daha arı kılacaktır. İşte burada askeri, savaşçı ya da siyasal bir ilişki değil biyolojik bir ilişki söz konusudur. Dolayısıyla ölüme mahkum etmek ya da ölüm zorunluluğu siyasal düşmanlar üzerinde kazanılan bir zafer değildir. Ölüme mahkum etmek biyolojik tehlikenin bertaraf edilmesine ve insan türünün ya da

ırkın buna bağılı olarak güçlendirilmesine yöneldiği ölçüde biyopolitika içerisinde işleyebilir. Düşmanlar siyasal anlamdaki düşmanlar değil, nüfus için söz konusu olan iç ve dış tehlikelerdir (Foucault, 2002: 261-262). Bu noktada şunu da eklemek gerekmektedir ki Foucault'nun öldürmek ya da ölüme mahkum etmekten kastı sadece doğrudan öldürmekle ilgili değildir: “...ölüme mahkum etmekten yalnızca doğrudan öldürmeyi değil ama aynı zamanda dolaysız öldürme de sayılabilecek her şeyi kastediyorum: ölüme bırakma, kimileri için ölüm riskini çoğaltmak ya da çok basit olarak, siyasal ölüm, ülke dışına sürme, dışlama, vb'yi.” (Foucault, 2002: 261).

İrkçılık biyo-iktidarın ekonomisinde basitçe ırkların birbirine duyduğu nefret ya da kin üzerinde konumlanmaz. Foucault'nun ırkçılık çözümlemesinde modern ırkçılığın kendine haslığı, onun zihniyetlere, ideolojilere, iktidarın yalanlarına değil iktidarın tekniğine, iktidarın teknolojisine bağılı olmasındadır. Öldürme hakkına dayalı eski hükümlerlik iktidarını biyo-iktidar ile yan yana getirmek ya da biyo-iktidar yoluyla işlemlerini sağlamak için de ırkçılığın işlemleri, yerleşmesi ve canlanması gerekmektedir (Foucault, 2002: 264). Foucault bu noktada da modern devlet ırkçılığının en uç örneği olan Nazizm'i ele alır.

Nazizm Foucault için 18. yüzyıldan beri kurulmuş yeni iktidar mekanizmalarının en yüksek noktaya ulaşmış örneğidir. Nazi rejiminden daha disiplinli, biyolojik düzenlemelerin bu denli sıkı ve ısrarlı olduğu başka bir devlet olmamıştır. Ancak diğer taraftan Nazi toplumu içerisindeki ölümcül iktidarın Foucault'nun deyimleriyle “zincirlerinden boşanması” da söz konusudur. Bu öldürme iktidarı toplumun bütün yapısına işlemiştir ve böylelikle de bu öldürme gücü sadece devlete değil, birçok bireye verilmiştir. Nazi toplumunda ister Nazi subayları olsun isterse komşusunu ihbar eden bir vatandaş olsun herkesin öldürme ve yaşatma iktidarı vardır. Öte yandan savaş Nazizm için sadece bazı olanaklar elde etmek için bir siyasal hedef değildi. Savaş bütün siyasal süreçlerin bir tür son evresi olarak görülmüştür. Siyasetin sonu savaşa varmalıydı ve bu da bütünü kaplayan, sonuca götüren son ve kesin evre olmalıydı. Dolayısıyla Nazi rejimindeki hedef basit şekilde öteki ırkların yok edilmesi değildir. Nazizm öteki ırkların imhası kadar kendi ırkını da ölüm tehlikesine açık bırakmaktadır. Bu noktada da ölüm riski Nazi itaatinin temel ödevleri arasındadır. Nüfusun tamamı ölümlerle karşı karşıya kalmalıdır. Ancak bu şekilde bu ırk üstün olabilecek ve tamamen kökü kazınacak veya kesin olarak köleleştirilecek ırklar

karşısında yeniden canlanabilecektir. Foucault için Nazi toplumu: “*biyo-iktidarı kesinkes genelleştirmiş ama aynı zamanda hükümran öldürme hakkını da genelleştirmiş bir toplumdur.*”. Nazi iktidarı öldürme ve yaşatma hakkına sahip olan klasik iktidar ile disiplinin ve düzenlemenin örgütlenmiş mekanizması olan biyo-iktidarı birbiriyle kesiştirir. Biyolojik olarak düzenlediği, koruduğu, geliştirdiği yaşamın iktidarı ile sadece öteki insanları değil kendi insanlarını da ölümlle ilişkilendiren iktidarı birbiriyle örtüştürür (Foucault, 2002: 262-266).

Foucault hükümran öldürme hakkı ve biyo-iktidarın mekanizmaları arasındaki bu etkinin bütün devletlerin işleyişinde bulunduğunu ancak hepsinde aynı şekilde işlemediğini söyler ve bu sefer de Nazizm kadar ayrıntılı olmasa da sosyalizm örneğini verir. Ona göre sosyalist ırkçılık etnik ırkçılığı değil evrimci türden ırkçılığı, biyolojik ırkçılığı devreye sokar. Dolayısıyla da bu devletlerdeki ırkçılık akıl hastalığı, suçlular, siyasi rakipler gibi konularda tam olarak işler durumdadır (Foucault, 2002: 267-268). Yani bu sefer de sınıf düşmanları biyolojik bir tehlike haline gelmiştir ve bunların toplumdaki silinmesi gerekmektedir (Lemke, 2016: 65).

Sonuç olarak Foucault biyopolitika kavramını hiçbir zaman sistematik bir şekilde ele almasa da özellikle yazarın geç dönem çalışmalarında kavram bir anahtar görevi görerek çok daha geniş bir anlam yelpazesine ulaşmış ve dolayısıyla da çok daha fazla araştırmanın önünü açmıştır. Böylelikle Foucault’dan sonra da birçok düşünür kavramı ele almış ve kavramın hali hazırda ulaştığı yelpazeyi daha da genişletmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

FOUCAULT'NUN ARDINDAN BİYOPOLİTİKA

Michel Foucault'nun biyopolitika ve biyo-iktidar kavramları üzerine yaptığı çalışmalar büyük ilgi görmüştür. Söz konusu kavramların sunduğu geniş yelpaze farklı birçok düşünür için de yeni çalışmaların önünü açmıştır. Foucault'nun ardından yapılan bu çalışmalar, biyopolitika ve biyo-iktidar kavramlarının hali hazırda oldukça geniş olan kapsamını daha da genişletmiş ve yeni tartışmaların zeminini hazırlamıştır. Dolayısıyla biyopolitikanın günümüzde aldığı hali daha iyi kavrayabilmek için söz konusu çalışmalar da irdelenmelidir.

2.1.ÇIPLAK HAYAT VE İSTİSNA HALİ: GIORGIO AGAMBEN

Giorgio Agamben, Michel Foucault'dan sonra biyopolitika üzerine çalışmalar yapan en önemli düşünürlerdendir. Yazar bu konu hakkındaki çalışmalarını ile oldukça fazla ilgi toplamış ve biyopolitikaya olan yaklaşımı üzerinden de bir o kadar eleştirilmiştir. Agamben biyopolitika üzerine düşüncelerini oluştururken yalnızca Foucault'dan değil Walter Benjamin ve Carl Schmitt gibi yazarlardan da esinlenmiştir. Nihayetinde Agamben'in biyopolitika yaklaşımında iki kavram öne çıkmaktadır: “Çıplak Hayat” ve “İstisna Hali”.

2.1.1.Kutsal İnsan ve Çıplak Hayat

Agamben, Foucault'nun biyopolitikanın modern iktidara özgü olduğu görüşüne karşı çıkararak kavramın köklerini çok daha eskilerde arar ve “hayat” kelimesinin Eski Yunanlılardaki kökenini incelemekle işe başlar. “Hayat” sözcüğü için Eski Yunanlılarda iki farklı kavram kullanılıyordu: *zoe* ve *bios*. Bunlardan ilki olan *zoe* yalın yaşamı işaret ediyordu. *Bios* ise bir grubun veya bir bireyin yaşamına (hayat tarzına) işaret etmekteydi (Agamben, 2013: 9). Agamben'e göre Foucault, siyasetin biyolojik olanla yani *bios* ile olan ilişkisini ortaya koymuş ancak çıplak hayatla yani

zoe ile olan ilişkisini görememiştir (Özmkas, 2018: 185). Dolayısıyla Agamben'in biyopolitika incelemesinde çıplak hayat çok kritik bir rol oynamaktadır.

Agamben söz konusu çıplak hayat kavramını açıklamak için Antik Roma'dan aldığı *kutsal insan (homo sacer)* kavramını kullanır. Kutsal insan Antik Roma'da toplumdan aforoz edilmiş bireydir. Buradaki can alıcı nokta ise kutsal insanın “*kurban edilemeyen fakat öldürülebilen hayat*” olarak tanımlanmasıdır. Yani bu bireyin herhangi bir başka birey tarafından öldürülmesi bir ceza gerektirmemektedir. Dolayısıyla *Numa Pompilius*'un “*Özgür bir insanı kasten öldüren kişi katil sayılır.*” yasası askıya alınarak bir istisna hali oluşturulur. Öte yandan söz konusu kutsal insanın kurban edilememesi kuralı ile de kutsal insanın ölümü dinsel çerçeveden de tamamen soyutlanmıştır (Agamben, 2013: 101-103). Sonuç olarak da *kutsal insan* için elde kalan sadece *çıplak hayat* olmaktadır.

Antik Roma'da ortaya çıkan *kutsal insan* Agamben için günümüzde de hala *çıplak hayat* olarak varlığını sürdürmektedir. Beyin ölümü gerçekleştirmiş bir hasta, sığınma talep eden bir göçmen veya mülteci de *çıplak hayatı* temsil etmektedir. Bu insanlar hukukun korumasının kapsamından çıkmıştır. Hukuki statüleri belirsizdir. “Biyokitle” statüsüne indirgenerek birer *çıplak hayat* haline gelmişlerdir (Lemke, 2016: 79). Bu noktada mülteci ve beyin ölümü gerçekleştirmiş hasta örneklerine birer parantez açmak *çıplak hayatın* daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Mültecinin konumu hukuki haklar açısından bakıldığında oldukça ilgi çekicidir. Çünkü mülteciler “doğum” ile “yurttaş olma” arasındaki sıkı bağı koparmaktadır. 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Deklarasyonu'nun ilk maddesi “*İnsanlar haklar bakımından özgür ve eşit doğarlar ve yaşarlar.*” şeklindedir. Dolayısıyla yalın hayat doğum ile daha en başından ulus devletin içine yerleştirilir. Öte yandan ulus anlamına gelen “nation” kelimesinin köklerine de bakıldığında *nascero(doğmak)* fiili karşımıza çıkmaktadır (Aydın, 2016: 123-124). Sonuç olarak birey hakları doğum ile bireyin doğduğu ulus devlet üzerinde bir anlam ifade etmektedir. Her ne kadar uluslararası birçok antlaşma imzalanmış olsa da mülteci hakları muğlak bir statüde kalmaktadır. Dolayısıyla Agamben'in perspektifinden bakıldığında mülteciler de aslında birer *çıplak hayattır*.

Agamben'in verdiği bir diğer örnek olan beyin ölümü gerçekleştiren hasta ise tıbbın ya da çeşitli otoritelerin hayatın nerede sonlandığını belirleyebilmesi açısından

dikkate değerdir. Organ nakillerinin olanaklı hale gelmesi ile bu nakil işlemini gerçekleştirecek cerrahın cinayet ile suçlanmaması “beyin ölümü” kavramı ile mümkün olabilmektedir. Buradaki önemli nokta ise beyin ölümü ile ölüm arasında oluşan karanlık bölgedir. Beyin ölümü her ne kadar tıbbi bir tespit olsa da hastanın ölümünün gerçekleştiği kararı hukuki-siyasal bir karardır (Aydın, 2016: 127). Diğer taraftan ileride beyin naklinin de mümkün olabileceği düşünülürse “beyin ölümü” kavramı da ortadan kalkabilir ve ölümün tanımı tamamen değişebilir. Sonuç olarak günümüzde ölüm biyolojik bir gerçeklikten daha çok hukuki-siyasi bir karardır. Beden hala yaşıyor olsa bile “beyin ölümü gerçekleşmiştir” kararı ile birey bambaşka bir hukuki statüye bürünerek *çıplak hayat* haline gelebilir. Organ nakli için bedeninin yaşamına tamamen son verilmesinde herhangi bir sakınca görülmez.

Görüldüğü üzere *çıplak hayat* hukuki statüsü belirsiz ya da hukuki-siyasal haklardan yoksun sadece bedensel olarak var olan yaşamları işaret etmektedir. Agamben *çıplak hayatın* istisna hallerinde ortaya çıktığını söyler. Ancak yazarın asıl iddiası da burada ortaya çıkmaktadır. Bu noktada da istisnanın kural haline geldiği “kamp” kavramsallaştırmasına başvurur. İstisna artık kural halindedir ve “kamp” da sadece eski günlerde kalmış bir olgu değildir; günümüz modern toplumunda da hala devam etmektedir.

2.1.2 İstisna Hali ve Kamp

Giorgio Agamben *istisna hali* çözümlemesini Carl Schmitt’ten yola çıkarak yapmıştır. Schmitt istisna halini hukuk ile siyasetin birbiriyle ilişkisi bağlamında ele alır. Dolayısıyla istisna halinin egemen olanla ilişkisine işaret eder (Baştürk, 2013: 79). Onun için “*Egemen, olağanüstü hale karar verendir.*” (Schmitt, 2005: 13). Agamben de Schmitt’in bu düşüncesine paralel olarak istisna halini inceler.

Agamben için istisna halinin kendine özgü yapısı hukukun katılığının dışına çıkabilme yetkisine sahip olmasındadır. İstisna hali az önce de belirtildiği gibi egemenin bir kararıdır ve bu karar da hukukun askıya alınmasını gerekli kılar. Bunun sonucunda da ortaya çıkan *hukuki bir kısa devredir* (Özmkas, 2018: 227). Ancak buradaki can alıcı şey istisna halinin tam anlamıyla hukukun dışında olma durumu olmadığıdır.

“Aslında, istisna hali, hukuki düzenin ne dışında, ne de içindedir ve istisna halinin tanımı sorunu, tam olarak, iç ile dışın birbirini dışlamadığı, tersine birbirini belirlediği bir eşik ya da bir “ne o, ne bu” bölgesi ile ilgilidir. Normun askıya alınması, ortadan kaldırılması anlamına gelmez ve askıya almanın kurduğu yasadışı bölge, hukuk düzeniyle bağlantısız değildir.” (Agamben, 2018: 35).

İstisna hali kararı verildiğinde hukuk tamamen ortadan kalkmaz. Hala oradadır; ancak sadece askıya alınır. İstisna ile oluşan durumda istisna hali ile hukuk arasında *“paradoksal bir belirlenemezlik eşiği”* ortaya çıkar. Dolayısıyla istisna hali ne tam olarak dışarıda ne de tam olarak içeridedir. Egemen de istisna hali sayesinde kendisini sadece içeriği ve dışarıyı belirleyen olarak sınırlamaz; aynı zamanda kendisini bunlar arasında bulunan belirsizliğin hakim olduğu eşiği de belirleyebilecek şekilde tanımlar (Agamben, 2013: 29). Böylelikle egemen de aslında hukukun hem içinde hem de dışındadır. Egemenin bu konumu da yasanın askıya alınıp alınmayacağına karar verme yetkisine sahip olmasından gelmektedir (Agamben, 2013: 25). Sonuç olarak Agamben’in penceresinden bakıldığında egemenin istisna haline ve bu istisna haline hangi hayatların çıplak hayat olarak atılacağına karar verdiğini söyleyebiliriz. İstisna durumunda ortaya çıkan çıplak hayatlar da egemenin denetimi ve kontrolindedir. Bu sayede de egemen yaşam üzerinde sonsuz bir söze sahip olmaktadır.

Tüm bunların ötesinde Agamben için asıl önemli olan istisna halinin kural haline gelmeye başlamasıdır. Çünkü *“... istisna hali kural haline geldiğinde, o zaman hukuki-siyasal sistem ölümcül bir makineye dönüşür.”* (Agamben, 2018: 109). Bu noktada da Agamben’in “kamp” örneğini ele almak gerekmektedir. Çünkü Agamben için toplama kampları sadece tarihteki korkunç birer örnek değil, modern iktidarın işleyişini, ayırt edici yönünü yansıtan bir metafordur (Baştürk, 2013: 259).

Agamben de tıpkı Foucault gibi Nazi iktidarını biyopolitika kapsamında ele alır, ancak ondan farklı olarak Nazilerin toplama kamplarına daha çok eğilir. Onun için kamp *“tarihte tesis edilmiş en mutlak biyosiyasal mekan”*dır (Agamben, 2013: 203-204). Bahsedilen kamp ilk kez Naziler tarafından kullanılmamıştır ancak onlarla birlikte kamp bir istisna durumu olmaktan çıkmıştır. Nazi kampları normal durumun devamı için olması gereken bir unsur haline gelmiştir. Yani Nazi kampları istisnanın kurala dönüştüğü yerlerdir. Kamp ve kamptaki hayatlar dışlanarak içlenmektedirler. Bu sayede de istisna, hukuki düzenin içine yerleştirilmiş olur. Artık kamp bağlamında kural ile istisna arasında bir ayırım yapmak imkansız hale gelmiştir. Buradaki asıl sorun

da böylesine bir vahşetin nasıl yapılabildiği ya da kampın ahlaki bir sapma olup olmadığı değildir. Kamp bu egemenlik şeklinin bir sonucudur (Aydın, 2016: 128-129). Yani kamp belirli bir egemenlik şeklini temsil eder, onun bir unsuru, bir yansımasıdır.

Agamben'in verdiği Versuchspersonen-insan kobaylar (VP) örneği Nazi kamplarındaki çıplak hayatları göz önüne sermesi bağlamında oldukça ilgi çekicidir. Dr. Roseher, Alman pilotların yüksek irtifa uçuşlarında karşı karşıya kalacakları riskler (basınç kabinin hasar görmesi, pilotların uçaktan atlamak zorunda kaldıkları durumlar vb.) hakkında bilgi toplamak için VP'leri kullanmak istemiş ve 15 Mayıs 1941 tarihinde Himmler'e bir mektup yazmış ve olumlu bir cevap almıştır. Böylelikle kendisine bir basınç odası tesis edilmiştir. Agamben 12.000 metre irtifada oluşacak basınca denk bir basıncın yapay olarak oluşturulduğu bir odada 37 yaşındaki sağlıklı bir Yahudi kadın üzerinde yapılan deneylerin raporunu olduğu gibi aktarır:

“Aradan dört dakika geçince VP terlemeye ve başını sallamaya başladı. Beş dakikanın sonunda kramplar başladı. Altıncı ila onuncu dakikalar arasında soluk alma hızlandı ve VP bilincini yitirdi. Onuncu dakika ile otuzuncu dakika arasında soluk alma dakikada üçe indi ve en sonunda da tamamen durdu. Aynı zamanda derisinin rengi mosmor oldu ve dudaklarının etrafında köpükler oluştu.” (Agamben, 2013: 184-185).

Agamben daha sonra da raporda cesetle ilgili incelemelerin de yapıldığını belirtiyor. Yazar bunun da ardından VP'ler üzerinde yapılan birçok başka deneyin de örneğini veriyor. Bunlar arasında tuzlu suyun içilip içilemeyeceğine dair olanlar (bazılarına hiç su verilmiyor, bazılarına sadece tuzlu su içiriliyor), soğuk sularla hayatta kalmayla ilgili olanlar (VP'ler bilinçlerini kaybedene kadar suyun altında tutuluyor) gibi birçok örnek bulunuyor (Agamben, 2013: 185-186). İşte VP'ler sadece fiziksel varlıklarıyla hayatta olan *çıplak hayatlar* olarak karşımıza çıkıyorlar. Öldürülebilirler ama kurban edilemezler.

Agamben “*çağımızda bütün vatandaşların (özel ama tamamen gerçek bir anlamda) gerçekte homines sacri olduğunun söylenebileceğini*” iddia eder (Agamben, 2013: 136). Onun için *çıplak hayat* artık her canlı beden için geçerlidir. Bu her ne kadar tüm canlıların potansiyel birer *çıplak hayat* olması noktasında geçerli gibi görünse de Agamben beyin ölümü gerçekleşmiş hasta ile toplama kampındaki Yahudi'nin ya da mültecinin birbiriyle aynı anlamda ya da aynı derecede *çıplak hayat* olup olmadıklarını açıklamamıştır (Lemke, 2016: 83).

Kuşkusuz ki Agamben'in *çıplak hayat, istisna hali ve kamp* incelemeleri biyopolitika için yeni ufuklar açmıştır. Ancak Foucault ile karşılaştıracak olursak Agamben'in biyopolitikayı daha çok ölümle ilişkilendirdiği söylenebilir. İktidarın biyopolitikası onun için yaşamaya değer olan ve olmayana karar verme noktasında ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Foucault'nun iktidarın yaşatmak üzerine olan biyopolitika incelemesinden uzak görünmektedir. Her ne kadar *istisna halini* ve *çıplak hayatı* günümüzde genelleşmiş olarak sunmaya çalışsa da bu çaba modern devletin ya da iktidarın biyopolitikasını ele alma noktasında oldukça sınırlı bir perspektif sunmaktadır.

2.2. İMPARATORLUK VE ÇOKLUK: HARDT VE NEGRI

Micheal Hardt ve Antonio Negri biyopolitika konusuna daha çok direniş odaklı yaklaşarak kavrama farklı bir perspektif daha eklemişlerdir. Bunun yanında ikili Foucault'nun aksine biyo-iktidar ve biyopolitika kavramları arasında bir ayrıma gitmiştir. Hardt ve Negri'nin biyo-iktidar ve biyopolitika yaklaşımlarını "*İmparatorluk*" ve "*Çokluk*" başlıkları altında aynı adları taşıyan eserlerine paralel olarak incelemek yerinde olacaktır.

2.2.1. İmparatorluk

Hardt ve Negri için "İmparatorluk" kavramı egemenlikte yeni bir eşiği ifade eder. Onlar için küreselleşme ile uluslararası şirketlerin, örgütlenmelerin ve kuruluşların varlığıyla yönetme mantığı değişmiş ve artık yeni bir küresel egemenlik biçimi ortaya çıkmıştır: "*İmparatorluk*" (Hardt ve Negri, 2003, 17). İkilinin imparatorluk olarak adlandırdıkları yönetim biçimi hemen hemen aynı şeyleri andıran emperyalizmden ayrılmaktadır. Emperyalizm nihayetinde toprağa dayalı bir egemenlik biçimidir. İmparatorluk ise toprağı kapsar ama ona bağlı değildir (Özmkas, 2016: 264). Öte yandan imparatorluğun bir diğer ayırt edici özelliği de içerisi ile dışarı arasındaki ayrımın ortadan kalkması noktasındadır. "*Modern egemenlik genelde (hayali ya da gerçek) bir toprak parçası ve toprağın dışarıyla ilişkisine göre belirlenir.*" İkili için artık modernden postmoderne ve emperyalizmden de imparatorluğa geçilmiştir. Böylelikle de içerisi ve dışarı arasındaki fark yok olmuştur (Hardt ve Negri, 2003: 201-202). Yani imparatorluk için ulus-devlet sınırları

artık bir şey ifade etmemektedir. Onun egemenliği içerisi ve dışarısi ile kurulan ikilik üzerinden ortaya çıkmamaktadır. Öte yandan şunu da belirtmek gerekiyor ki yazarlar bu yeni egemenlik biçimiyle ulus-devletlerin tamamen etkisini yitirdiğini iddia etmemektedirler. Ulus-devletler önemini hala korumaktadır. Ancak işlevleri artık *imparatorluk* içerisinde yer edinmiştir (Hardt ve Negri, 2001: 238). Ulus-devletler artık uluslararası düzene tamamen hakim olmak şöyle dursun kendi sınırları içerisinde bile tamamen egemen olamamaktadırlar. Burada yazarlar Amerika Birleşik Devletleri (ABD) için özel bir parantez açarlar. Zira birçok görüş ABD'nin uluslararası bir imparatorluk halini aldığını işaret etmektedir. Ancak ikili "*ABD bir emperyalist projenin merkezini oluşturmuyor ve aslında günümüzde hiçbir ulus-devlet bunu yapamaz. Emperyalizm miladını doldurmuştur. Hiçbir ulus modern Avrupalı ulusların bir zamanlar olduğu gibi dünya lider olamayacaktır.*". der (Hardt ve Negri, 2003: 20). Kuşkusuz yazarların burada yaptığı ABD'nin gücünü küçümsemek değildir. İfade etmeye çalıştıkları şey ABD'nin diğer ulus-devletlerin, uluslararası şirketlerin, kuruluşların ve diğer aktörlerin üstünde eski anlamıyla bir emperyal güç veya imparatorluk olmadığıdır. ABD de çok daha güçlü ve etkili olsa dahi tıpkı diğer ulus-devletler gibi söz konusu aktörlere bağımlı halde *imparatorluk* içerisinde kendine bir yer edinmiştir.

Hardt ve Negri'nin *İmparatorluk* düzeni içerisinde değindiği en ilgi çekici noktalardan biri de "*maddi olmayan emek*"tir. İkiliye göre 1970'lerden sonra üretim biçimlerinde önemli bir değişim gerçekleşmiştir. *Endüstriyel kapitalizmin yerini bilişsel kapitalizm* almaya başlamıştır ve böylelikle de çalışan öznedede büyük bir değişim gerçekleşmiştir (Lemke, 2016: 93). "*Maddi olmayan emek fikirler, semboller, kodlar metinler, dilsel figürler, imajlar ve bunun gibi ürünler üretir.*" Ancak yazarlar bunu söylerken maddi olmayan emeğin muğlak bir anlam taşıdığını da kabul ederler. Bu da tıpkı diğer emekler gibi beynimizi ve bedenimizi üretim sürecine dahil eder ve maddi emekten de tamamen ayrılmış değildir. Maddi olmayan emeği diğerlerinden ayıran şey ise üretiminin sadece maddi ürünle sınırlı olmaması noktasındadır. O aynı zamanda ilişkileri ve sosyal hayatı da üretir. Bu nedenle de ikili maddi olmayan emeğe "*biyopolitik emek*" demenin onu daha anlaşılır kılacağını ifade ederler (Hardt ve Negri, 2004: 108-109).

Peki bu biyopolitik üretim nasıl gerçekleşmektedir? Bu noktada yazarlar maddi olmayan emeğin ayırt edici boyutlarını ele alarak bu soruyu cevaplarlar. Kuşkusuz maddi olmayan emeğin en önemli parçası ikilinin *duygulanımsal emek dedikleri* şeydir. Bu da kendini en açık şekilde *hizmet sektörü* denilen alanda gösterir. Örneğin sağlık hizmetlerinde “şefkat” ve “ilgi” gibi unsurlar da artık emeğin bir parçası haline gelmiştir (Özmkas, 2016: 176). Bunun da ötesinde bütün bir hizmet sektörü düşünülecek olursa aslında duygulanımsal emeğin olmadığı çok az nokta kalmıştır denebilir. Zira bu sektörde çalışan herkesin sürekli olarak pozitif olması gülümsemesi ve her zaman müşteri memnuniyetini ön planda tutması istenmektedir. Çalışanın o günkü ruhsal durumu, ne olursa işi başındayken istenen duyguları sunması istenmektedir. Dolayısıyla Hardt ve Negri’nin başarıyla belirlediği gibi bu da artık emeğin bir parçası haline gelmiştir.

Öte yandan maddi olmayan emeğin bir diğer önemli özelliği de merkezsiz olmasıdır. Fabrika artık fiziksel bir mekan olarak silikleşmeye başlamış ve böylelikle de klasik işçi figürü de yok olmaya yüz tutmuştur. Artık esas olan “*ağ modeli*”dir (Özmkas, 2018: 284). Yazarlar burada tabii ki klasik anlamda fabrika işçisinin tamamen yok olduğunu iddia etmemektedirler. Ancak maddi olmayan emeğin öneminin arttığını göstermeye çalışmaktadırlar. Klasik anlamdaki işçiler dışında üretim süreçlerine katılan hemen hemen tüm çalışanlar fiziksel olarak bir fabrikaya yani bir mekana bağlı değildirler. Denetim artık bir mekan üzerinde değil çeşitli iletişim ve denetleme teknolojileri direkt olarak çalışanın her zamanında gerçekleşmektedir. Esnek çalışma saatlerini ele alalım. Bu kavramla birlikte çalışan kendini bir mekana kapatmak zorunda değildir. İşini *kendi istediği zaman* yapabileceği yanılığındadır. Halbuki yeni iletişim teknolojileri ile her an ulaşılabilir konumda olduğundan hayatının her anını çalışma saatleri içerisine katmış olur (Özmkas, 2018: 287). Bu perspektiften bakıldığında “biyopolitik üretim” bu sayede aslında yaşamın her noktasındadır. Çünkü artık hemen hemen her birey kendisini çalışma koşullarına göre şekillendirmektedir. Kendi imajını, kullandığı dili, kıyafetlerini, hatta saç kesimini bile işi çerçevesinde oluşturmaktadır. İşin ve gündelik hayatın bu şekilde iç içe geçtiği bir toplumda boş zaman kavramı da yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır. Günün her saati potansiyel olarak aynı zamanda iş saatidir. Dolayısıyla “biyopolitik üretim” hayatın her alanına sızmaktadır.

Sonuç olarak yazarlar için yeni dünya düzenini ifade etmek için en uygun terim *imparatorluktur*. İmparatorluk da “*ekonomik üretim ile politik inşanın örtüşme eğilimde olduğu bir biyo-iktidar düzeni*” ni işaret etmektedir (Lemke, 2016: 96). Dolayısıyla ikili için imparatorluk kavramı biyo-iktidarla ilişkilidir. Biyopolitika ve biyo-iktidar kavramları arasındaki ayırım da bu noktada başlar. Hardt ve Negri *Çokluk* adlı eserlerinde bu ayırımı daha net bir şekilde ortaya koyarlar. İmparatorluk biyo-iktidar vasfıyla biyopolitik üretim alanına el koyar. “*Biyo-iktidar, egemen bir otorite olarak toplumun üstünde durur ve düzenini dayatır. Bunun aksine biyopolitik üretim topluma içkindir ve toplumsal ilişkiler yaratıp emeğin kolektif biçimleri vasıtasıyla toplumu şekillendirir.*” (Hardt ve Negri, 2004: 94-95). Dolayısıyla imparatorluk her ne kadar biyopolitik üretimden faydalansa da onu düzenleyip şekillendirme amacı gütsede kendisi *biyopolitik üretim* vasfına sahip değildir. Biyopolitik üretim *Çokluğun* alanına dahildir.

2.2.2. Çokluk

Hardt ve Negri *İmparatorluk* ve biyo-iktidar ilişkisinin karşısına *Çokluk* ve biyopolitika ilişkisini yerleştirir ve bu ilişkinin üretici ve olumlu boyutunun İmparatorluğa bir alternatif oluşturma, onun altını oyma potansiyeline odaklanır. İkili, *Çokluk* kavramını her ne kadar Spinoza’dan ödünç almış olsa da kavramı kendi düşünceleri çerçevesinde yeniden anlamlandırmaktadır. Bu noktada başlangıç Hardt ve Negri’nin perspektifinden Lemke’nin tanımını kullanmak oldukça yerinde olacaktır: “*Çokluk, tahakkümden kurtuluş olasılığını ve hayat ile çalışmanın yeni biçimlerine dair bir umudu işaret eden küresel bir karşı yayılım gücünü temsil eder.*” (Lemke, 2016: 99). Görüldüğü üzere ikili için çokluk imparatorluk düzenine karşı bir direniş umudu barındırmaktadır. Dolayısıyla yazarlar çokluğu barındırdığı bu potansiyel bağlamında ele alır.

Hardt ve Negri için öncelikle “*çokluk kavramı halk kavramıyla karıştırılmamalıdır. Halk birlik oluşturan bir nüfusu temsil ederken, çokluk indirgenemez ve çok boyutludur.*” (Hardt ve Negri, 2003: 14). Dolayısıyla çokluk halkın aksine farklılıkları bir potada eriten ve bir *ortak* oluşturan Bir’ci geleneğin içerisinde yer almaz. Çokluk farklılıkların korunarak bir araya gelmesini ifade eder (Özmkas, 2018: 292). Ya da Hardt ve Negri’nin kendi sözleriyle: “*çokluk tüm bu tekil*

farkların çoğulluğudur.” (Hardt ve Negri, 2004: xiv). Sonuç olarak Çokluk, halk kavramının farklılıkları yok sayarak aynı olma, Bir olma vurgusundan ayrılır ve farklılıkların korunduğu bir çoğulluğu ifade eder.

Öte yandan ikili Çokluğu işçi sınıfından da ayırırlar. İşçi sınıfı da her ne kadar direniş potansiyeli barındırır da bazı sınırlılıklar barındırmaktadır. İşçi sınıfı: *“En dar anlamında, sadece endüstriyel emeği işaret eder ve dolayısıyla tüm diğer emekçi sınıfları dışlar. En geniş anlamında ise, işçi sınıfı tüm ücretli emekçileri işaret eder ve çeşitli ücretsiz sınıfları dışlar.”* (Hardt ve Negri, 2004: 106). Diğer taraftan yeni üretim şeklinde çalışan ve işsiz arasındaki fark yavaş yavaş kalkmaktadır. Çünkü iş güvencesi artık neredeyse hiçbir işte yoktur. Dolayısıyla emek sınıfına dahil olan herkes çalışmak ve işsizlik arasında güvencesiz bir şekilde gidip gelmektedir (Özmkas, 2018: 294). İşte bu muğlaklığın söz konusu olduğu bir sistemde *Çokluk* işsizleri, ücretsiz emekçileri, ev hanımlarını da içine alarak çok daha geniş bir alanı kapsar.

Sonuç olarak *Çokluk* bu geniş kapsamıyla İmparatorluğa karşı bir alternatif sunma potansiyelini içinde barındırır. Yazarların perspektifinden bakılacak olursa *İmparatorluğun* denetim altına almaya ve şekillendirmeye çalıştığı tüm ağların sahibi aslında *Çokluk*'tur. Dolayısıyla bu ağlarla işlev kazanan biyopolitik üretim de *Çokluğun* alanına dahildir. İmparatorluk biyo-iktidar vasfıyla bu ağları kontrol etmeye, denetim altına almaya ve şekillendirmeye çalışır. *“İmparatorluk kendisi yaratıcı olmadığından çokluğun ürettiği zenginliğe el koyma üzerinden kendisini var etmektedir.”* (Güler, 2016: 82). Peki *Çokluk* içerisinde bulunan bu potansiyeli nasıl gerçekleştirecektir? İkiliye göre aile, şirket ve ulus kapitalist toplum içerisinde ortak varoluşu temsil eden en önemli üç toplumsal kurumdur. Bu kurumlar *“ortak varoluşa hareketlilik katar ve ona erişim sağlar; ancak aynı zamanda onu kısıtlar, çarpıtır ve bozar.”* (Hardt ve Negri: 2011: 167). Dolayısıyla bu Çokluğun bu kurumları hali hazırda oldukları şekilde kabul etmeyerek biyopolitik üretim kapsamında sermayeden ve tahakküm kuran ilişkilerden arındırarak yeniden üretmesi gerekir. Bu başarılabilirse *Çokluk* *“mutlak demokrasi”*ye ulaşır. Yazarların bundan kastı da ulus devlet varlığına dayanan liberal demokrasinin ötesindedir. Zira yazarların Çokluğu Ulus-devlet üzerinde işleyen İmparatorluğun karşısına koydukları göz önüne alınırsa kastettikleri demokrasinin de ulus-devlet mekanizmalarından ayrıldığı görülür. Onlar için bu *“mutlak demokrasi”* *“ortak olan”*ı temele alan ve *“ortaklık”* kurmaya

çalayan, biyo-iktidarın sömürüsüne, *Çokluğun* zenginliğine el koymasına izin vermeyen, iş birliğine, dayanışmaya ve biyopolitik bir öznelleşmeye yani farklılıklara izin veren bir demokrasidir (Özmkas, 2016: 185-186). Dolayısıyla *Çokluk* biyopolitik üretim gücüyle *İmparatorluk* düzenini kırma ve ona bir alternatif olarak “mutlak demokrasi”ye ulaşma potansiyeline sahiptir.

Micheal Hardt ve Antonio Negri biyopolitikanın ağlar arasında işleyen yapısını ve egemenin de bu ağları denetim altına alma ve şekillendirme çabasını dile getirmeleri noktasında Foucault’nun görüşlerini temel almaktadırlar. Ancak ikili biyo-iktidar ve biyopolitika kavramları arasında ayrıma gitmeleri ve biyopolitikayı daha çok direniş odaklı olumlayıcı bir perspektiften ele almaları bağlamında Foucault’nun düşüncelerini farklı bir boyuta taşımışlardır.

2.3.BAĞIŞIKLIK: ROBERTO ESPOSITO

Biyopolitikaya Hardt ve Negri gibi olumlayıcı tarafından da yaklaşan bir diğer düşünür Roberto Esposito’dur. Esposito da biyopolitikanın egemen güç ya da iktidar tarafından nasıl kullanıldığını incelemekle birlikte onun barındırdığı olumlu yanlara ve direniş potansiyeline de değinir. Yazarın bu incelemesinde öne çıkan kavram ise *bağışıklık* olmaktadır.

Bağışıklık kavramı Esposito için biyoloji ve politika kavramlarını birbirine bağlamada bir anahtar görevi görmektedir. Dolayısıyla kavram aynı zamanda kökeninde bu iki kelimeyi barındıran biyopolitika kavramını da anlamlandırmak için temel bir işleve sahiptir. Bağışıklık, tıbbi bağlamda ele alındığında yaşayan bir organizmanın bir hastalıkla karşılaştığında dayanıklılık mekanizmasının harekete geçirildiği duruma işaret etmektedir. Öte yandan kavram politik anlamda ele alındığında ise, toplumsal yükümlülüklerle ve sorumluluklara karşı verilen refleks; kriz, tehdit ya da risk koşullarında bu durumlarla başa çıkabilmek için verilen tepkiye işaret eder (Esposito, 2008: 45). Bu açıdan bakıldığında Esposito için bağışıklık kavramı biyolojik olanla politik olanın kesiştiği noktada durması bağlamında biyopolitikanın çıkmazlarını en iyi şekilde açıklar ve onun olumlayıcı yönünün de ön plana çıkmasını sağlar.

Esposito için modern bağışıklama mantığının ilk önemli durağı yaşatma ve öldürme yetkisinin egemene devredilmesi noktasındadır. Yazar bu konuda Hobbes’un

düşüncelerine başvurur. Hobbes'un felsefesinde "*birey kendi yaşamını sadece ortak iyiyi tasfiye ettiğinde koruyabilir.*" (Esposito, 2013a: 16). Dolayısıyla birey kendisiyle diğerleri arasında bir "*hava boşluğu*" oluşturmalıdır. Söz konusu hava boşluğunu oluşturan ve bireylerin birbiriyle ilişkisini ortadan kaldıran *bağışıklayıcı unsur* da ölümdür. Başkasının birey için oluşturduğu tehdit ölüm tehdididir. Yani bireyin asıl korkusu başkasının eliyle öldürülmektir. Böylelikle de öldürme yetkisini bireylerden alıp egemene devredecek bir sözleşme anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu noktada karşılaşılan Hobbes'un egemenlik anlayışının biyopolitik tarafıdır. "*Yaşatma ve öldürme yetkisi, egemenliğe devredilmelidir.*" Bu sayede de kamu alanı bireyden egemene giden dikey bir iktidar ilişkisiyle örülür (Kartal, 2016a: 206). Böylelikle de bireyler başkasından gelecek ölüm korkusuna karşı bağışıklık kazanmış olurlar.

Öte yandan Esposito bağışıklama mantığının bir diğer önemli unsurunu da Locke'un mülkiyet anlayışında bulur. Locke'un felsefesinde insan kendi varlığını korumak için yaratılan diğer şeyler üzerinde bir mülkiyet hakkı iddia edebilir (Esposito, 2008: 68). Böylelikle mülkiyet hakkı aslında yaşama bağlanmış olur. Yaşamın temel ihtiyaçları mülkiyet hakkı aracılığıyla karşılanır. Burada Esposito için kritik olan nokta ise bireyin kendi bedeni üzerinde de mülkiyet hakkına sahip olmasıdır. Bireyin bu mülkiyeti sayesinde bedenine dışarıdan gelecek her türlü izinsiz müdahale yasak sayılmış ve bu müdahaleler de ölüm cezasına kadar birçok farklı cezayla ilişkilendirilebilmiştir (Kartal, 2016: 206-207). Locke felsefesinden gelen beden üzerindeki bu mülkiyet anlayışı Esposito'nun bağışıklama mantığı çözümlemesinde Hobbes'tan gelen ölüm hakkının egemene devrinden sonra ikinci ayağı oluşturmaktadır.

Esposito için bağışıklama mantığının üçüncü ayağı ise özgürlük kavramında saklıdır. Modern özgürlük kavramı, komünal içeriğini kaybetmiş ve daha çok bireyin kendisi üzerindeki tam hakimiyetini işaret eder hale gelmiştir. Özgürlük bir bariyer görevi üstlenerek bireyin kendi alanını koruması noktasında önem arz etmektedir. Öte yandan kavram aynı zamanda bireyin kendisini olabilecek en iyi koşullarda yaşatması için biyolojik, doğal bir hakka da işaret etmektedir (Esposito, 2008: 73). Görüldüğü üzere Esposito için özgürlük kavramı da bireyin etrafında kurulan bağışıklama bariyerlerini oluşturan bir diğer unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan modern özgürlük kavramının yardımına koşan diğer bir unsur da güvenlidir. Modern

özgürlük söyleminde güvenlik ve özgürlük yan yana durmaktadır. Özgürlüğün garantörü güvenlidir; güvenlik ise de büyük çapta bir denetim mekanizması ile sağlanmaktadır (Kartal, 2016: 207). Burada Esposito aslında Foucault'nun liberalizmin özgürlüğü yarattığı ve aynı zamanda da onları denetlediği ve gerekirse ortadan kaldırdığı düşüncesine yaklaştığı görülmektedir.

Bu üç önemli unsur Esposito için modern bağışıklama paradigmasının pozitif tarafını temsil etmektedir. Birey bu üç unsurun devlet ile de ilişkilmesi sonucunda dışarıdan gelen tehditler karşısında bedenine bağışıklık kazandırmakta, onu korumaktadır. Ancak Esposito'nun asıl amacı bağışıklama mantığının negatif yönünü ortaya çıkarmaktadır. Ona göre bu negatif yönün farkına ilk varan da Nietzsche olmuştur. Nietzsche için beden güç çatışmalarının merkezinde yer almaktadır ve politika da söz konusu olan bedenle ilgilidir. Dolayısıyla onun felsefesinde esas olan çatışmadır. Bu çatışma mantığı da içerisinde her zaman kaybedenin bir direniş, karşı güç potansiyeli barındırması bakımından önemlidir. Söz konusu potansiyel de sadece egemen gücü sınırlandırmaz aynı zamanda direnen güçlerin de hakim konuma gelmesini sağlayabilir (Esposito, 2008: 86). Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında her bireyi diğerinden koruyan dışlayıcı bağışıklama mantığı aslında yaşamı güçsüzleştirmekte, yoksullaştırmaktadır. *“Yaşamı koruyor gibi görünen şey, onun gelişimini durdurur; yaşamda kalmak pahasına yaşamın kendisini zayıflatmayı göze alır.”* Nietzsche felsefesinde kendi yaşamını bu şekilde korumaya çalışan birey zayıflıkla itham edilir. Zayıf olan bu koruma mantığıyla yaşamı sonunda yok edecek düzeye getirir. Oysa güçlü olan ise yaşamı ilerletmek, çoğaltmak, zenginleştirmek için yaşamını sürekli risk alır; yaşamını tehlikeye atar. Esposito da Nietzsche'den yola çıkarak dışarıyla ilişkisini kesen kendini korumaya alan hiçbir toplumun gelişemeyeceğini iddia eder. Ona göre topluluk için asıl olumsuz olan şey bu koruma mantığıdır. Topluluk için en büyük tehdit aslında kendisi için tehdit olarak gördüğü her şeye karşı ördüğü duvarlar, geliştirdiği savunma mekanizmalarıdır (Kartal, 2016, 210-211). Esposito, bağışıklama mantığının bu negatif tarafının en uç ama en iyi örneği olarak Nazi topluluğunu ele alır.

Foucault Nazizm incelemesini biyopolitikanın ölümle ilişkisini göstermek için yapar ve odağına da biyopolitika çerçevesinde kendi tanımlamasıyla ırkçılığı alır. Esposito ise Nazilerin uygulamalarını bağışıklama mantığının çöküşünü göstermek

için ele alır. Esposito da tıpkı Foucault gibi Nazizm'in uygulamalarının da biyolojik olduğunu kabul eder. Onun için Nazizm politikası doğrudan biyoloji ile tanımlanmıştır ve biyokratik hedefleri vardır. Bu hedefleri meşrulaştırmak için de biyomedikal araştırmalar kullanılmıştır. Esposito Nazizm'in söz konusu biyokratik ve biyomedikal yapısını göstermek için Rudolph Hess'in "*Nasyonel Sosyalizm uygulamalı biyolojiden başka bir şey değildir*" sözünü ve Fritz Lenz'in Adolf Hitler'i tanımlamak için kullandığı "*Büyük Alman Doktoru*" tabirini örnek gösterir (Esposito, 2013: 80). Dolayısıyla Nazizm politikasını kavramak için tıbbı odaklanmak gerekmektedir. Nazi rejiminde doktorlar kamu görevlileri gibi hareket etmiştir ve hasta-doktor ilişkisinden daha önemli olan şey devlet-doktor ilişkisi olmuştur. Alman hekimlerin Führer'i *Gerhard Wagner* hekimlerin özüne geri dönerek rahip kimliklerine soyunmasını talep etmiştir. Onun için kimin yaşayıp kimin öleceğine ve yaşamın niteliklerine ancak hekimler karar verebilir ve yaşama meşru bir şekilde son verilebilmesi de yine hekimler aracılığıyla gerçekleşir (Esposito, 2008: 114). Nitekim savaş esirlerinin ötenazisi, gaz odaları uygulamaları, ölü yakma şekilleri gibi ölümle ilgili olan tüm Nazi uygulamaları doktorların doğrulamasından geçmiştir (Esposito, 2008: 113). Öte yandan hekimler aynı zamanda yaşamla da ilgilenmiştir. Alman ırkının yaşamını daha iyi hale getirerek uzatmasını sağlayacak araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda tütünün, çeşitli kimyasalların, renklendiricilerin kullanımına sınırlar getirilmesi, kanser karşıtı kampanyalar yürütülmesi, organik tarıma destek verilmesi gibi birçok uygulama hayata geçirilmiştir (Esposito, 2008: 113). Görülmektedir ki Nazilerin amacı Alman ırkının yaşam koşullarının daha iyi getirilmesi ve gelecek tehditlere karşı korunmasıdır. Söz konusu tehditlerin en büyüğü de tabii ki Yahudilerdir. Yahudiler Alman ırkını bozacak, hastalandıracak bir çeşit virüs olarak görülmektedir. Dolayısıyla Alman ırkı Yahudilerden arındırılmalı, onlara karşı bağışıklık kazanmalıdır. Diğer taraftan Alman ırkı içerisinde de hastalıklı genler sökülüp atılmalıdır ki gelecek nesiller çok daha sağlıklı ve güçlü olsun. Bu amaç doğrultusunda da öjeni¹ politikaları uygulanmıştır. Öjeninin de kısırlaştırma ve ötenazi şeklinde iki ayrı metodu vardır. Zihinsel veya bedensel özürlü olanlar gelecek nesillerin sağlığı için, saflığı için kısırlaştırılmıştır. Öte yandan "*yarım insanlar*",

---

¹ Engelli, hasta, homoseksüel insanların ayıklanması ve sağlıklı bireylerin çoğaltılması yoluyla bir insan ırkının ıslah edilmesi

“hasarlı varlıklar”, *zihin ölümü gerçekleşmiş olanlar*”, *insan safraları*” olarak tanımlananlar da toplumdan tamamen ayıklanmalıdır. Çünkü onlar da kendi üzerlerinde taşıdıkları ölümü tüm bir topluma bulaştırma tehlikesini barındırmaktadır. Naziler için bu doğrultuda ötenazisi gerçekleştirilecek olanlar savaşta ölen askerlerden farklı değildir. Zira ikisi de ortak iyiye hizmet etmektedir (Kartal, 2016: 215-216). Naziler için Alman ırkının bağışıklayıcı unsuru ölümle ilişkilidir. Irkın sağlığını, geleceğini tehdit eden her türlü yaşamdan arındırılmak suretiyle saf hale getirileceği düşünülmüştür. Ancak Esposito’ya göre Nazilerin sonunu getiren de bu mantık olmuştur. Toplumun içerisine bağışıklık kazanması için tıpkı bir aşı gibi ölüm yerleştirilmiştir ancak ölüm özünde yine de bir virüstür. İşte Esposito’nun perspektifinden bakıldığında ölümün bu ikili yüzü Nazizm’i yok etmiştir (Esposito, 2008: 198). Nazi iktidarı daha iyi, daha saf bir yaşam için ölmeyi ve öldürmeyi tercih etmiştir. Kendini dışarıdan ve içeriden gelecek her türlü tehdide kapatan bu *bağışıklama mantığı* nihayetinde daha iyi bir yaşam yerine yine sadece ölüm getirmiş, kendi sonunu hazırlamıştır.

Esposito için “*yaşamın hiçbir formu bir başkasının yararına yok edilemez.*” (Esposito, 2008: 194). İşte biyopolitikanın olumlayıcı tarafı onun için burada başlamaktadır. Yazar bu içe kapanan, zırhlar giyen ve nihayetinde negatif etkiler üreten bağışıklayıcı mantığa bir dönüşüm önerisi getirir. Bu dönüşüm için gereken şey de içe kapanmak, zırhlar giymek yerine sürekli bir kendini yenilemeye olanak sağlamak için dış dünyayla sürekli iletişim ve temas halinde olmaktır (Esposito, 2012: 261). Bu noktadan yola çıkarak Esposito’nun önerdiği şey bireyciliği merkeze alan anlayıştan uzaklaşarak topluluğu merkezine alan olumlayıcı bir biyopolitikadır. Ancak bu sayede yaşamı muhafaza eden bağışıklayıcı mantığın negatif etkileri ortadan kalkacak ve biyopolitikanın yaşam üreten mekanizması devreye girecektir (Esposito, 2013: 88). Topluluğun merkeze alınması sayesinde benden ben olmayana doğru bir açılım gerçekleşecektir (Esposito, 2010: 7). Böylelikle de ortak olan anlamını bir eksiklik çerçevesinde bulacaktır: bireyciliğin, kimliğin ve mülkiyetin eksikliği. Bu eksiklik de aslında bir olumluluğu işaret etmektedir. Nihayetinde ortak bir varoluş, ortak bir sahiplik ve aidiyet ortaya çıkacaktır (Esposito, 2009: 26-27). Diğer taraftan Esposito’nun olumlayıcı biyopolitikaya başka bir katkısı da insan ve hayvan arasındaki ayrımı ortadan kaldırma noktasındadır. Onun biyopolitikasında esas olan

melezleşme, karışma, kirlenme dönüşüm esas olduğundan türler arasındaki ayrımı da ortadan kaldırmak sonu gelmez bir mutasyon sürecinde önemli bir yer edinmektedir. Onun için insan ve hayvanın aynı kategoride değerlendirilmesi olumsuz bir anlamda insanın hayvanlaşmasını değil hayvan dünyasının sahip olduğu zengin olanakların insan dünyasına aktarılması olanağını temsil etmektedir. Ona göre “*hayvan insanın geçmişi değil geleceğidir.*”. Bu bakış açısı sayesinde insan türünün hiyerarşide tepede bulunan yapısı yok olur. Dönüşüm ve başkalaşma süreçleri *gayri-şahsi* bir çerçevede ortaya çıkar. Söz konusu *gayri- şahsılık* kavramı ben kavramının korumacı ve kendi üzerindeki yıkıcı kapasitelerinin ortadan kaldırılmasını sağlar. Yani buradaki mesele birey özbilincini kolektife bağlamak değil bu ayrımı tamamen ortadan kaldırmaktır. Hem “*ben*” ve “*başkası*” hem “*biz*” ve “*onlar*”, hem de “*hayvan*” ve “*insan*” arasındaki ayrım bu sayede tamamen boşa düşebilecektir (Kartal, 2016: 223-225).

Esposito'nun olumlayıcı biyopolitika görüşü odağına aldığı bağışıklama mantığının alternatifidir. Onun için yapılması gereken duvarlar örmenin aksine türler arasındaki ayrımlar dahil tüm engelleri ortadan kaldırmaktır. Yaşam ancak bu şekilde karışabilir, kendisini devam ettirmesini sağlayacak mutasyonlara uğrayabilir ve nihayetinde ilerleyebilir. Hardt ve Negri'den sonra Esposito'nun görüşleri de alternatif olumlayıcı bir biyopolitikanın da var olabileceğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. O da biyopolitikanın iktidar elinde nasıl negatif etkiler üretebildiğini görür ve bunu bağışıklama mantığı çerçevesinde ele alır. Ancak burada durmaz ve bunun bir de alternatifi olabileceğini öne sürer. Esposito'nun bu katkısı biyopolitika kavramının çerçevesinin daha da geniş bir boyuta ulaşmasını sağlar.

2.4.MODERNİTE: FERENC FEHER VE AGNES HELLER

Ferenc Feher ve Agnes Heller biyopolitikayı siyasal olandan ayıran yaklaşımları ile kavrama oldukça farklı ve bir o kadar da eleştiriye açık bir bakış açısı getirmişlerdir. İkili için biyopolitika kelimesi içerisinde birbirine zıt iki kavram bulundurmaktadır. Onlara göre siyasal olan ancak biyolojik yaşamın ötesine geçildiğinde var olur (Özden, 2016: 88). Siyasal olan, ortak politik bedene ait olmanın bireysel bedene bağlılığa üstün geldiği noktada başlar. Bu noktadan bakıldığında bedenin üstünlüğü siyasal dönem öncesindedir. Biyopolitika geleneksel siyasetin dışındadır ve biyolojik bir karaktere sahiptir. Biyopolitikanın perspektifinden

bakıldığında karşı tarafın ne söylediği önemsizdir; bir Nazi için bir Yahudi ne derse desin nihayetinde bir Yahudi'dir. Onun için söylediği şeylerin içeriğinin hiçbir anlamı yoktur (Heller ve Riekmann, 1996: 3-5). Dolayısıyla biyopolitika içerisinde her ne kadar politika kelimesini barındırsa da aslında politikaya yer bırakmaz.

Heller ve Feher'e göre biyopolitika siyasal olanın alanını sınırladığı için biyolojik karakterlerin siyasetin alanına dahil olmasını sağlamakta ve bu da totalitarizm ve ırkçılığın yolunu açmaktadır. Bu noktada ABD örneği bu bakış açısını daha görünür kılmaktadır. Şöyle ki yazarlara göre ABD'de bir tüketim toplumu oluşturulmuştur ve bu da bireysel özelliklerin yok edilerek tek tip insan üretilmesine neden olmaktadır. Yüceltilen şey emek ve tüketimdir. Dolayısıyla farklılıklar bedensel olarak belirlenmektedir. Yazarlar ABD'deki siyah ten beyaz ten ayrımının köklerini burada bulmaktadırlar. İkilinin bu noktadaki yorumu oldukça ilginçtir. Onlar için biyolojik unsurları veya ırkı temel alan meseleler tanımları dolayısıyla siyasal değildirler (Heller ve Riekmann, 1996: 7). Heller ve Feher'in perspektifinden bakıldığında biyopolitika bedensel farklılıkların ön plana çıkmasını sağlamaktadır ve bu yapıyla kimlik siyasetlerinin ön plana çıkmasına neden olur. Dolayısıyla biyopolitika eşitlik ve özgürlüğün tarafında değildir. Bu nedenle de ikili için biyopolitika demokrasi ile de yan yana değildir. Çünkü onlar için demokrasi bütün yurttaşların eşitlik ve özgürlüğünü amaçlar. Bireysel biyolojik farklılıkları ön plana çıkarıp bireysel çıkarların korunmasının yolunu açan biyopolitika da böylelikle demokrasiden uzakta bir konuma yerleşir (Özden, 2016: 94).

Heller ve Feher için biyopolitika moderniteyle de yakından ilişkilidir. Onlara göre biyopolitik hareketler modernitenin çözümünü bulamadığı problemler noktasında ortaya çıkmıştır. Modernitenin iddiası insanın doğaya egemen olacağı ve akıl ile özgürlüğün de buluşmasıyla rasyonel bir toplumun oluşturulacağı yönündeydi. Ancak ikiliye göre insanın doğaya egemen olma çabası ekolojik krizlere yol açtı. Auschwitz² ve GULAG³ gibi toplama kampları ile de rasyonel modern toplum idealinin inandırıcılığı kalmadı. İşte ikiliye göre biyopolitik hareketler de bu noktada kendine yer buldu. Modernliğin siyasal uygulamaları başarısız oldukça biyolojik, türsel bir kökenden siyasal kurulmaya başlandı. Bu da nihayetinde modernitenin söz konusu

---

² Nazi Almanyası tarafından 2. Dünya Savaşı döneminde Polonya'da kurulmuş olan toplama kampı

³ Sovyetler Birliği'nde Stalin döneminde insanların "halk düşmanı" suçlamasıyla cezalandırılmak üzere gönderildiği kamplar

zayıf karnından yararlanarak evrensellik ve eşitlik yerine bedensel farklılıkları ön plana çıkaran hareketlerin önünü açtı (Özden, 2016: 95). İkili için biyopolitika her ne kadar moderniteyle ilişkili olsa da modernitenin bir sonucu değildir. Biyopolitika daha çok modernitenin çıkmazlarından türeyen bir alternatif rolündedir.

Diğer taraftan modernitenin ve biyopolitikanın bedeni ele alış biçimleri de farklılık göstermektedir. Klasik Hıristiyan anlayışında kurtuluşun ruhani olan aracılığıyla gerçekleşeceği düşünülür ve dolayısıyla insana ruhani bağlamda değer verilir. Öte yandan modernite bireye maddi bağlamda değer verir ve yine kurtuluşu da burada bulur. Modernlik ruhani olanı (tinsel) olanı tamamen dışlamaz ancak ona Hıristiyan anlayışındaki gibi tepede bir yer de vermez. Tinsel olan beden üzerinde çok küçük de olsa üstündür. Modernliğin asıl hedefi de bedenin ve tinin, tinsel kaynaşmasıdır (Özden, 2016: 96). Heller ve Feher'e göre biyopolitik görüş ise bedenin tinselle hapsedildiğini iddia eder. İkili için bu iddia Hıristiyan anlayışla yakından ilişkilidir. Hıristiyanlıkta beden ile ruh arasında bir bağlantı kurulmaz, ruh kendisine uygun olmayan bir "kap" içinde sıkışmıştır. Ancak biyopolitika ile beden artık değerlendirilmiş ve tinsel olanın bulunduğu yer olmuştur. Tin ve beden, beden üzerinde birleşmiştir. Beden artık güzelliğin en yüksek kaynağıdır. Öte yandan modernitede bedene bu şekilde değer verilmez. Bedenin disiplin altına alınması gerektiği düşünülür. Bedenin kullanımı en aza indirilmek istenir. Bu çerçevede de modern sanayide insan yerine makinelerin geçmesi amaçlanmıştır (Feher ve Heller, 1994: 12-14). Görüldüğü üzere biyopolitika moderniteden farklı olarak bedene çok daha fazla değer verir ve onu öne çıkarır.

Biyopolitika ile sembolik bir beden de oluşturulabilir. Bireylerin söz konusu sembolik bedene ne kadar benzediği önemli hale gelir ve bu bedene karşı çıkanlar veya benzeyemeyenler dışlanır (Feher ve Heller, 1994, 25). Bu konuya bir örnek de sağlık bağlamında verilebilir. Biyopolitik hareketler çeşitli sağlık uygulamaları ile ergen bedenini idealize edip onu öne çıkarırlar. Yaşlılık anlayışı değişir. Yaşlılar ne kadar gençler gibi giyinir, onlar gibi aktif bir hayat sürerlerse o kadar değerli hale gelirler. Sonuçta da bunu başarabilen yaşlılar değer kazanır, diğerleri ise dışlanır (Özden, 2016: 103). Buradaki söz konusu aktiviteler estetik bir görünümle ilgili değildir. Mesele sağlıklı bir bedendir. İdealize edilen aslında budur. Biyopolitika bireysel bedenin farklılaştırıcı unsuru olan güzelliği değil bedenlerin kitlesel üretimini hedefler (Feher

ve Heller, 1994: 67). Sağlık yazarlara göre biyopolitika aracılığı ile siyasal bir konum edinmiştir. Örneğin pasif içicilik bedene zarar verdiği için savaşılmaması gereken bir şey olarak görülür ve ona kamusal bir müdahalede bulunulabilir. Önemli olan bedenin sağlığıdır. Böylelikle de özel olan alanlar bile kamusal müdahaleye dahil edilebilir (Özden, 2016: 104). Bu perspektiften bakıldığında tüm kamu sağlığı uygulamaları biyopolitika çerçevesinde siyasal alana dahil edilmiştir.

Sonuç olarak Ferenc Feher ve Agnes Heller için “*biyopolitika politik olandan bir geri çekilmedir.*” Biyopolitika bedenle kurduğu etkileşim dolayısıyla içerisinde totaliter eğilimler barındırır ve özgürlüğü tehdit eder. Biyopolitika politikaya karşı bir programdır ve “geleneksel modern politika”dan ayrılır (Lemke, 2016: 106). Genel olarak bakıldığında ikilinin biyopolitika yaklaşımları oldukça dar bir kapsama sıkışmış gibi görünmektedir. Biyopolitikayı politik olandan ayırarak ele almak kavramın asıl boyutunun gözden kaçmasına neden olmaktadır. Kuşkusuz yazarların göstermeye çalıştığı şey biyopolitikanın genel anlamda anladığımız politikadan farklı bir konumda bulunduğudır. Ancak biyopolitika aslında politik olanın tam da ortasında yer almaktadır. İster bir araç olsun isterse siyasi olanı yönlendiren temel şey olsun yine de tam olarak politik alana dahildir. Kavrama içerisinde taşıdığı politik değeri vermemek onun asıl anlamını yok etmek anlamına gelmektedir. Zira biyopolitika bu şekilde ele alındığında daha çok biyolojik olana yaklaşmaktadır. Yazarlar kavramın biyopolitikanın biyolojik unsurlarla politik olana aracılık ettiğini görmüşlerdir ancak onu politik olandan bir geri çekiliş olarak yorumlayarak kavramın aslında sahip olduğu asıl değeri gözden kaçırmışlardır. Çünkü biyopolitika kavramı biyolojik olanla politik olanın nasıl kesiştiğini, iç içe geçtiğini göstermek açısından asıl değerini almaktadır.

2.5.YOLDAŞ TÜRLER: DONNA HARAWAY

Donna Haraway, biyopolitikanın biyoloji ile ilişkisini ele alması ve kapsamını sadece insanları değil tüm türleri içerisine alacak şekilde genişletmesi sayesinde kavrama farklı ve geniş bir çerçeveden yaklaşabilen yazarlardan biri olmuştur. Aldığı lisans ve lisansüstü eğitiminin de biyoloji alanında olması biyopolitika kavramına farklı bir alandan farklı bir perspektiften bakabilmesini kolaylaştırmıştır.

Haraway’e göre yaşam ve insan bilimleri daha en başından beri çok yakından ilgilidir. Bilimsel söylemler ve pratikler insanların gündelik hayatlarını etkiler ve aynı

zamanda bu hayatın koşullarını belirler (Haraway, 1989: 289). Dolayısıyla yaşamı etkileyen tüm bilimsel söylemler ve uygulamalar biyopolitiktir. Bu çerçevede de yazarın bu konuyla bağlantılı çalışmalarının önemli bir bölümü primatları inceleyen bilim dalı “*primatoloji*” ile ilgilidir. Primatoloji “*neyin doğal, neyin kültürel, neyin hayvani, neyin insani olduğu gibi sınır sorularının müzakere edildiği, dilden aileye, hiyerarşiden saldırganlığa, cinsellikten toplumsal yaşama kadar pek çok insanı fenomenin kökenlerinin incelendiği bir alandır.*” (Kara, 2016: 233). Haraway bu incelemesinde primatolojinin kurucularından olan Robert Yerkes’in çalışmalarını ele almıştır. Zira Yerkes’in düşüncesinde primatları incelemek insana dair yararlı bilgilere ulaşmanın en doğrudan ve ekonomik yolu olabilme potansiyeline sahiptir. Çünkü primatlarda temel mekanizmalar kültürel unsurlar tarafından çok fazla etkilenmemiştir (Haraway, 1989: 62). Yani Yerkes’e göre primatları incelediğimiz takdirde insanın sadece biyolojik kökenine (kültür tarafından etkilenmemiş) dair bulgular elde edebiliriz. Bu doğrultuda elde edilmiş veriler de 20. yüzyılın başlarında ortaya atılan “*insan mühendisliği*” projesinde kullanılacaktı. Projenin amacı da “*insan davranışının incelenmesi ve manipülasyonu yoluyla, bireysel ve grup düzeyinde üretimin insani bileşenini kontrol etmektir.*” (Kara, 2016: 234). Bu amaçla 1930’lu yıllarda Yerkes, insana en yakın primat olarak görülen şempanzeleri Yale Üniversitesi’nde bulunan bir laboratuvarında inceledi. Yerkes araştırmasında şempanzeleri erkek-dişi çiftler olarak ayırmıştı. Onlara yetersiz yemek veriyordu ve bu sayede de onların egemenlik yapılarını ve cinsel davranışlarını anlayabileceğini düşünüyordu. Araştırmasında odağına aldığı Josie-Jack çiftini incelerken, Jack’in sınırlı olan yemeği kendisine almasını “*doğal egemenlik*” olarak yorumlamıştı. Diğer taraftan Josie yemeği aldığı anda ise Jack’in buna cinsel ilişki karşılığında izin verdiğini düşünmüştü ve bunun sonucunda da dişi primatların ikincil konumlarının ve hayat kadınlığının doğal kökenini bulduğunu iddia etmişti (Haraway, 1989: 79-80). Bu yorum tabii ki tepki çekmişti ve buna karşı en kabul edilebilir karşı yorum da 1948 yılında “*Adam’s Rib*” adlı kitabında Ruth Herschberger’den gelmişti. Herschberger Josie’nin ağzından şunları söyleyerek: “*21 Mart tarihinde ve başka zamanlarda, Jack’in yemek olduğunda yanıma gelerek defalarca gelip bana benzer şekilde cinsel olarak davetkar hareketler yaptığını lütfen göz önünde bulundurun. Bu, onun beni cinsel ayartmalarla yemek olduğundan uzaklaştırmaya çalıştığını göstermiyor mu?*” (Kara, 2016: 235). Bu da bize

bu tarz bilimsel araştırmaların nihayetinde araştırmacı tarafından yorumlanıyor olmasının ne tür riskler barındırdığını gösteriyor. Zira aynı araştırma başka bir bilim insanı tarafından farklı bir şekilde yorumlanabilmektedir. Yerkes bu noktada şempanzelerin kültürel etkilerden uzak olduğunu düşünse de kendisi onları yorumlarken kültürel unsurların etkisi altında kalmaktaydı. Yorumlamaları kendi kültürel ön kabullerine dayanıyordu. Çünkü hayat kadınlığı ve kadınların ikincil konumu insan kültürüne ait unsurlardı. Haraway'in bu incelemesi biyopolitikanın bilimsel "*bulgularla*" insan hayatları üzerinde nasıl etkilere sahip olabileceği ve yaşamları manipüle edebileceğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Zira bu tarz yoruma açık bilimsel bulgular günümüzde dahi değişmez kesin bilgilermiş gibi topluma sunulabilmekte ve insanların yaşamları ve yaşam koşulları bunlara göre şekillendirilebilmektedir.

Haraway'in çalışmalarında gen sorunsalı da biyopolitika açısından bakıldığında oldukça önemli bir yere sahiptir. Darwinci evrim teorisi ile genetik birleştirildiğinde ortaya çıkan "*iyi genlerin hayatta kalması ve kötü olanların zamanla yok olması*" görüşünden yola çıkarak Haraway doğada para biriminin gen olduğu benzetmesini yapmıştır (Haraway, 1991a: 60). Yine primatlar üzerinden örnek verilecek olursa şempanzeler de genetik karlarını en yüksekte tutmaya çalışan "*hesaplayıcı*" neo-liberal öznelere olarak değerlendirilebilir (Haraway, 1989: 356). Diğer taraftan insanların da akrabalarıyla aynı genleri paylaştıkları düşünülürse - birlikte yaşama arzusu da göz önünde bulundurularak- insanların kendisinden sonra ilk olarak akrabalarının çıkarına davranmasından "doğal" bir şey olmadığı görüşü sosyobiyojoloji alanında hakimdir. Bu bakış açısından herkes kardeşinin ya da yakın akrabasının hissedarındır (Haraway, 1991b: 245). Dolayısıyla bu perspektiften bakıldığında genlerin gelişen teknolojiyle ve bu şekilde topluma pazarlanmasıyla nasıl parayla ilişkilenebileceğini görmek hiç de zor değildir. Haraway'in gen ve para benzetmesi doğa için çok yerinde bir tespittir. Bunun da ötesinde belki de ileride gelişen teknoloji ile iyi genler parayla satın alınabilen şeyler haline gelebilir. Günümüzde iyi yaşam koşulları nasıl ki parayla çok yakından ilişkiyse iyi genlerin aktarımı veya kötü genlerin iyiye dönüştürülmesi de parayla aynı şekilde bir ilişki kurabilir.

Haraway'ın "Onkofare™" örneği gen teknolojisi ve piyasanın kesişim alanını gösterme bağlamında oldukça etkilidir. Onkofare'ye insanda göğüs kanserine neden olan bir gen nakil edilmiştir. Bu sayede de kanser araştırmalarında bir deney hayvanı olarak kullanılabilir şekilde "*tasarlanmış*" ve "*piyasaya sürülmüştür*". O dünyanın ilk patentli (Haraway sonuna bu yüzden ™ işareti koymuştur) hayvanıdır. Dolayısıyla Haraway için Onkofare™ "*teşebbüsleştirilmiş doğanın paradigmatik örneğidir.*" (Kara, 2016: 243). Haraway moleküler genetik alanına mesafeli yaklaşım bir gen fetişizmi çerçevesinde günümüzde özellikle halk arasında birçok yanlış anlaşılma ve abartının söz konusu olduğunu düşünse de gelecekte bu tarz konular barındırdığı potansiyel de göz önünde bulundurulursa çok daha fazla politikanın ve ekonominin içerisine girebilir. Patentli bireylerin ya da şirketler tarafından patenti alınmış genlerin var olduğu bir gelecek bilim kurgu filmlerinden çok da uzakta olmayabilir.

Yazarın biyopolitika kavramının alanını genişleten bir diğer incelemesi de "*yoldaş türler*" üzerinedir. Bu çerçevede Haraway'ın odağından insan olmayan hayvanlar vardır. Bu konuya yaklaşımı da baktığı farklı perspektif sayesinde oldukça ufuk açıcı görünmektedir. Bu çerçevede Haraway Derrida'nın bir sabah çıplak şekilde kendisini gören kediden nasıl utandığını anlattığı konuşmasını eleştirir. Ona göre Derrida kediyi unutup soruna sadece felsefi çerçeveden yanıt aramıştır. Bu önemli bir bakış açısı olsa da yetersizdir. Derrida kedinin ne düşünüyor ne yapıyor olduğuyla ilgilenmemiştir. Yani kedinin tarafı onun incelemesinde eksiktir (Haraway, 2008: 22-23). Haraway buradan yola çıkarak Thelma Rowell ve Barbara Smuts'ın araştırmalarını ele alır. Yazarın bu iki araştırmacıya yönelmesi onların hayvanlarla ilgili araştırmalarında soruları tersten sormaları ile ilgilidir. Smuts bir babun grubuyla araştırmasını yürütür. Kendisini bu gruba kabul ettirmeye çalışan Smuts için önemli olan onun babunlar için bir yüzünün olup olmadığı ve kendisinin babunlara cevap verip veremediğidir. Öte yandan Rowell için de asıl mesele insanların hayvan oluşu değil hayvanların hayvan oluşudur. O da koyunlarla bir araştırma yürüterek sayıları yirmi iki olmasına rağmen önlerine yirmi üç yemek tabağı koyar. Amacı onlara o yirmi üçüncü tabak için tıpkı şempanzeler gibi davranarak mücadele etme veya etmeme olanağı sunmaktır. Dolayısıyla bu da araştırmada beklenmedik bir şeyin gerçekleşmesi potansiyelini barındırması bakımından önemlidir (Kara, 2016: 250-251). Haraway'ın burada bize gösterdiği şey hayvanlar ya da diğer tüm canlılar ele alındığından aslında

ne kadar karmaşık bir konuyla karşı karşıya olduğumuzdur. Özellikle günümüzde hayvan hakları gibi konuların da konuşulmaya başlamasıyla bu konunun da biyopolitika kapsamına fazlasıyla girdiği söylenebilir. Ancak yukarıda sözü edilen örnekler gibi bakış açılarıyla konunun sadece hayvanların acı çekip çekmemesi veya bizim gibi düşünüp düşünemediği olmadığı da çok açıktır.

Diğer taraftan halihazırda hayvanların zaten biyopolitik bir çerçeveye içerisine dahil oldukları rahatlıkla görülebilir. Bazı hayvan türlerinin laboratuvarlarda çeşitli araştırmalarda kullanılarak acı çekerek ölmesine izin verilirken, bazı türlerin insan eliyle üretilmesi ve çok daha değerli görülmesi ve iyi koşullarda yaşatılması; hayvan türleri içerisinde de bazı cinslerin çok daha değerli görülmesi gibi örnekler hayvanlar için de biyopolitikanın “*kimin yaşatılıp kimin ölmesine karar verilmesi*” unsurunun geçerli olduğunu göstermektedir (Kara, 2016: 249). Laboratuvardaki bir deney faresi veya bir sokak köpeğinin ölüme bırakılması herhangi bir sorun teşkil etmezken değerli görülen bir cins kedi veya köpeğin sokakta başıboş gezmesi toplumda aynı şekilde değerlendirilmemektedir. Bu da aslında hayvanlar üzerinde biyopolitik bir mantığı insanların yürüttüğü anlamına gelmektedir. Ancak Haraway’ın belirttiği üzere insan bedenindeki hücrelerin sadece %10’u insan genomundan oluşmaktadır. Geriye kalan %90’lık bölüm bakteri, mantar ve protist (tek hücreli canlı) gibi yapılardan oluşmaktadır (Haraway, 2008: 3-4). Dolayısıyla eğer bir genden bahsedilecekse insanı diğer canlılardan ayıran genlerin miktarı, insanın diğer canlılarla aslında “*yoldaş türler*” olduğunu gösteren genlerin miktarından oldukça azdır.

Haraway’ın çalışmaları yaşam bilimleri ve politika ile ekonominin kesişim noktalarını farklı bakış açılarıyla tespit ederek biyopolitika kavramının kapsamı için oldukça önemli veriler sunmaktadır. Bu veriler de biyopolitikanın günümüzde nasıl işlediği ve gelecekte nasıl bir hal alabileceği konusunda bizlere ışık tutmaktadır.

2.6.BİYOTOPLUMSALLIK VE ETHO-POLİTİKA: PAUL RABINOW VE NIKOLAS ROSE

Paul Rabinow ve Nikolas Rose Donna Haraway gibi biyopolitikayı gelişen teknoloji ve genom çerçevesinde ele alan iki yazardır. Rabinow’un incelemesinde “*biyotoplumsallık*” kavramı öne çıkarken Rose’un incelemesinde “*etho-politika*” kavramı öne çıkmaktadır.

2.6.1.Biyotoplumsallık

Rabinow Foucault'un incelemelerinde ayırt ettiği beden disiplini ve daha sonra ortaya çıkan nüfusun düzenlenmesi görüşüne yeni genom teknolojileri ile biyoteknolojik çerçeveden farklı bir bakış açısı getirmiştir. Bu bağlamda yazara göre disiplin sonrası ve hatta nüfusun idaresinden sonra yeni bir düzen ortaya çıkmıştır ve bu yeni düzeni anlatmak için de önceki terimler tek başına yeterli değildir (Lemke, 2016: 127). Rabinow bu noktada “*biyotoplumsallık*” terimini işe koşar ve şöyle der: “*Sözünü ettiğimiz yeni genetik gelecekte modern toplum için bir metafor olmayacaktır. Bunun yerine kimlik terimlerinin dolaşım ağı ve sınırlanmış bir alan geçecektir. Kendi kendine üretimin sahih yeni bir türünün ortaya çıktığı bu alana “biyotoplumsallık” diyorum.*” (Rabinow, 1996: 99).

Rabinow'un sözünü ettiği kimlik terimleri günümüzde genetik hastalık ve kalıtsal risklerle ilgili artan bilgilerin ışığında insanların kendilerini nasıl tanımladıklarına işaret edebilmektedir. Şöyle ki insanlar günümüzde kendilerini herhangi bir hastalığa genetik olarak yatkınlığı bağlamında tanımlayabilir. Genetik açıdan alkole dayanıklı olmadığı veya depresyona kalıtsal olarak yatkın olduğu; düşük kan basıncı ya da yüksek kolestrole sahip olduğu şeklinde tanımlayabilir. Bunun ötesinde Rabinow'un asıl iddiası oluşan söz konusu yeni kimlikler çerçevesinde biyolojik tabanlı yeni bir toplumsallığın da oluştuğu yönündedir. Örneğin belirli bir hastalıktan muzdarip insanlar aileleriyle ve tıbbi uzmanlarla birlikte çalışarak hastalığın araştırılması için bağışlar toplar; hastalık hakkındaki bireysel deneyimlerini birbirleri ile paylaştıkları grup toplantıları düzenlerler ve hatta bu toplantılarda oluşan bilgilerle kendi yayınları bile çıkarabilirler (Lemke, 2016: 128). Dolayısıyla Rabinow için gelişen teknoloji ve biyolojinin toplumsal alana etkileri temel sorunlardan biriydi.

Rabinow'un odağında genom teknolojilerinin ortaya çıkardığı başka sorunlar da vardır. Bunlardan biri de 1980'lerden sonra Fransa'da ve ABD'de gerçekleştirilen kan bağış kampanyalarının yol açtığı tartışmalardır. Söz konusu tartışmalar bağış yoluyla alınan kan stoklarının bazılarında İnsan İmmün Yetmezlik Virüsü (HIV) gibi virüslerin bulunduğu ortaya çıkmasıyla başlamıştır. İki devlet de halk sağlığını koruma konusunda büyük zafiyetler göstermişti. Örneğin ABD'de eşcinsel grupların kanlarının taranmasının bir dışlama meydana getireceği konusunda kaygılar mevcuttu ve bu da müdahaleyi geciktiriyordu. Öte yandan Fransa'da kan stokları yetersizdi ve

ABD'den kan ihraç ediliyordu. Dolayısıyla buradan gelen kanların virüslü olup olmadığı sorusu kapsamlı bir tartışmaya yol açıyordu (Bu da bu tarz biyopolitik konuların nasıl uluslararası bir sorun haline gelebileceğine dair iyi bir örnek teşkil etmektedir). Diğer taraftan kanlar bağış yoluyla alındığı için kişisel bilgiler anonim olarak kalıyordu ve herhangi bir kar amacı güdülmüyordu. Bu durum da beraberinde bazı sorunlar getirmekteydi. Bağışlanan kanın bağış yapan kişinin özelliklerini yansıtmayı yansıtmadığı soruları konuyu daha da karmaşık hale getiriyordu. Bu noktada kamu sağlığı ve hayırseverlik arasında bir çatışma doğmaktaydı. Çünkü kamu sağlığı “iyi yönetim” esasına dayanmakta, hayırseverlik/gönüllük ise kişinin itibarına saygı gösterme esasına dayanmaktadır (Lemke, 2016: 283). Dolayısıyla ABD'deki eşcinsel grupların kanlarının taranıp taranmaması sorunu da bu çerçevede değerlendirilebilir. Diğer taraftan Fransa'da kan maddi bir şey olarak görülüyor ve ticarete konu olamıyordu. Ancak albümin hem kanda hem de plasentada bulunabildiği için bir ikilem doğuyordu. Çünkü Fransa'da plasenta bir atık olarak görülüyordu ve buradan elde edilen albümin satılabiliyordu (Özdil, 2016: 283). Rabinow'un ele aldığı bu örnekler yaşamın ve biyolojik olarak bedenin parçalarının nasıl kamusal alanda bir sorun teşkil ederek politik bir hal alabildiğini göstermektedir. Dolayısıyla gelişen teknoloji ve biyoloji ile yaşam artık bir bütün olarak bedene indirgenmemektedir. Deoksiribo Nükleik Asit (DNA)'in keşfi, kan ve organ nakillerinin artık mümkün olması gibi örnekler; yaşamın nerede bitip nerede başladığı ve neyin yaşam olup olmadığı gibi sorular konuyu daha da karmaşık hale getirerek biyopolitikanın da kapsamını moleküler düzeye kadar genişletmektedir.

California Üniversitesi ve John Moore isimli bir hastanın arasındaki dava bu konunun farklı boyutlarının da varlığını göstermesi bağlamında oldukça önemli bir örnek oluşturmaktadır. Moore saçaklı lösemi hastasıdır ve üniversite doktorları Moore'un söz konusu hastalığın tedavisini sağlayabilecek istisnai hücrelere sahip olduğunu düşünmektedir. Moore'un istisnai olduğu düşünülen hücreleri yedi yıl boyunca doktorlar tarafından alınarak ticari değer yüksek ilaçlar elde edilmiştir. Ancak sorun doktorların bu hücreleri Moore'un bilgisi dışında alması dolayısıyla başlamıştır ve Moore bunu öğrendiğinde üniversiteye karşı mahkemeye başvurmuştur. Moore'un iddiası üniversitenin kullandığı hücrelerin kendi malı olduğu yönündedir. Üniversite'nin hastayı bilgilendirmeme konusunda etik ve yasal sorumluluğunu yerine

getirmediği kabul edilse de mahkeme Moore ile hücrelerin aidiyeti konusunda aynı görüşe sahip değildi ve kararını da bu yönde verdi. Ancak mahkeme üyelerinden bazılarının görüşleri oldukça ilgi çekiciydi. Üyelerden birine göre Moore insan hücrelerinin herhangi bir ticari mal ile eş tutulması isteyerek kutsal olan ile dünyevi olanı karıştırıyordu. Öte yandan bir diğer üye ise eğer bilim bu şekilde bir kazancın kapısını araladıysa Moore'un hangi gerekçe ile bu kazanca ortak olmasının engellenebileceği noktasını tartışmaya açıyordu. Bir diğer sorun da bu tarz bir metalaşmanın beden bütünlüğünü tehlikeye atacağı noktasındaydı (Rabinow, 1999: 93-94). Bu örnekte de görüldüğü üzere gelişen biyolojinin ve teknolojinin yol açacağı sorunlar için çok da ileriye bakmamız gerekmemektedir. Günümüzde de bu sorunlar çok rahatlıkla bu tarz tartışmalara yol açabilmekte ve hatta mahkemeye kadar taşınabilmektedir. Moore örneği insan yaşamının bedensel bütünlükten parçalara ayrılmasıyla nasıl ekonominin, hukukun ve dolayısıyla da politikanın konusu olabileceğini göstermektedir.

2.6.2. Etho-Politika

Nikolas Rose da tıpkı Rabinow gibi teknolojinin ve biyoloji biliminin ilerlemesi ile yaşamın artık moleküler düzeyde de anlam kazanması dolayısıyla biyopolitikanın kapsamının genişlemeye ve değişmeye başladığını iddia eder. Yazar için sperm, embriyo, kan, organlar gibi unsurların nakledilebilir, değiştirilebilir olmasıyla bedenin bütünlüğü dışında da yeni bir yaşamsallık boyutu ortaya çıkmıştır ve bu da artık yeni algının bedenin bütünselliği düzeyinde değil moleküler düzeyde olmasına kapı aralamıştır (Özdil, 2016: 286). Oluşan yeni algıyla yaşama müdahalenin düzeyi de genişlemiş ve geçmişin hastalık-sağlık gibi ikiliklerinde de çeşitli değişimler meydana gelmiştir (Rose, 2007a: 7). Hastalıklara ilişkin yeni bakış açısı insanları “pasif” bir nesne olarak hasta değil de yaşamsal olanaklarını artırmaya çalışan “tüketiciler” haline getirmiştir. Rose için bu da *ethopolitikanın* yolunu açmaktadır. Disiplin bireyselleştirip normalleştirirken, biyopolitika kolektifleştirip toplumsallaştırmakta, ethopolitika da insanları daha iyi duruma getirmeye çalışan tekniklere işaret etmektedir. Dolayısıyla ethopolitika yaşamın siyasetin merkezinde olduğu ve hayatın nasıl olması gerektiğiyle ilgilenen bir biyopolitik düzlemi ifade

etmektedir (Rose, 2001: 18). Böylelikle Rose için biyopolitikanın etikle kesiştiği nokta ayrı bir önem kazanmaktadır.

Gelişen teknoloji ve biyoloji beraberinde çeşitli sorunlar da getirmektedir. Bunlardan en önemlisi de meşrulukla ilgilidir. Rose'a göre genetik ve biyoteknolojinin yaşadığı bu meşruluk krizi biyoetik yoluyla aşılmaya çalışılmaktadır. DNA, dokular, kök hücreler ve organlar gibi unsurlar etik yoluyla metalaştırılıp piyasaya sürülebilmektedir (Rose, 2007b: 31-39). Sorunsallaşan insan biyolojisi sadece doktorların değil çeşitli etik uzmanlarının da alanı haline gelmiştir. Böylelikle de bu konuda çok sayıda yeni uzmanlık alanı gelişmiş, insanlıkla ilgili bilgi anlayışı biyolojik hale gelmiş ve beklentiler de sağlığın korunması ve yaşam süresinin uzatılması çerçevesine yerleşmeye başlamıştır. Psikiyatri alanındaki değişimler de önceden fiziksel olarak nitelendirilemeyen bozuklukların da artık bedenle ilişkilendirilmesini sağlaması bakımından insan hakkındaki bilginin nasıl daha fazla biyolojik hale geldiğine iyi bir örnek oluşturmaktadır. Artık psikolojik sorunlar, arzular, hoşnutsuzluklar ve çeşitli ruhsal durumlar nörokimyasal olarak beden üzerinde haritalandırılabilir ve bu sorunların çözümleri için de çeşitli ilaçlar kullanılabilir oluşuyla psikiyatrik alan da gitgide bedensel hale gelmiştir (Özgül, 2016: 287-289).

Rose'a göre yeni teknolojilerle oluşan söz konusu yaşam siyaseti biyopolitikanın biyoekonomiye dönüşmesini de sağlamıştır. Artık insana ait parçaların da metalaşması insan ve meta arasındaki klasik ayrımı sorunlu hale getirmeye başlamıştır. Kök hücre, DNA gibi unsurlarla çalışan biyoteknoloji ve ilaç şirketlerinin oluşturduğu yapı birçok şeyi biyokapitale dönüştürmektedir. *“Siyaset “yaşamsal” nitelikleri dikkate aldıkça ve biyolojik yaşam daha kişisel ve ekonomik olarak önem kazandıkça yaşamsallık potansiyel bir değer kaynağı haline gelmektedir.”* (Özgül, 2016: 288). Günümüzdeki ilaç sektörünün ekonomik değeri ve kullanılan ilaçlar üzerine yürütülen tartışmalar göz önünde bulundurulursa Rose'un bu tespitinin ne kadar yerinde olduğu görülebilir.

Öte yandan Rose günümüz biyopolitikasının ırkçı ve öjenik programlardan uzakta olduğunu vurgular. Ona göre günümüz biyoiktidarını öldürmekten çok yaşamla ilgilidir. Söz konusu biyoiktidar yine dışlamakta ama ölüme izin verilmesi öldürmek anlamına gelmemektedir. Nüfusun sağlığı için ortaya konulan öjenik mantık artık

işlememektedir. Onun yerine artık ekonomik ve etik unsurlar önem kazanmıştır. Dolayısıyla artık nüfusu tehdit eden unsurların yok edilmesi değil bireysel yaşamın iyileştirilmesi söz konusudur (Özdil, 2016: 290). Yani Rose'un odağına aldığı genetik müdahalenin asıl amacı nüfusun bedeniyle ilgili değil bireyle, bireyin genetik makyajıyla ilgilidir. Günümüz devleti, devletlerin yasallaştırdığı zor kısırlaştırmadan soykırıma kadar uzanan bir dizi öjenik programlarla ilgilenmek yerine “*risk in yüksel olduğu yerleri, grupları ya da bireyleri tanımlamaya, tedavi etmeye, yönetmeye ya da idare etmeye çabalayan bir dizi strateji*” peşinde koşar. Bu yeni stratejilerde artık genel olarak nüfus hedef alınmaz. Her birey genetik risklere ne kadar sahipse toplumun bütün üyeleri de bu durumdan o kadar etkilenir. Yeni risk söylemi, sağlıklı olsa da eğer hasta olanla aynı sağlık taramasına sahip olan kişileri de içerir. Amaç gelecekte potansiyel hastalıkları önceden bilmek ve engellemektir (Lemke, 2016: 132). Dolayısıyla Rose'un ifade ettiği şey artık bir bütün olarak nüfusun sağlığı değil bireylerin sağlığının ve genetiğinin önem kazandığı ve sadece hasta olanların değil gelişen teknoloji ve biyoloji bilimi ile risk unsuru olarak görülen potansiyel hastaların da biyopolitik müdahalenin konusu olduğudur. Her genin farklı düzeyde de olsa bir hastalı riski taşıyabileceği de göz önünde bulundurulursa biyopolitik müdahalenin alanının ne kadar genişlediği görülebilir.

Rabinow ve Rose'un çalışmaları gelişen teknoloji ve biyoloji biliminin günümüz biyopolitikasını ne kadar ve ne şekilde etkilediğini göz önüne sermeleri bağlamında oldukça önemlidir. Yazarlar bu konuda her ne kadar yerinde tespitlerde bulunsalar da biyopolitikanın tamamen bireye yönelen tarafının ön plana çıktığı görüşü doğru görünmemektedir. Zira günümüzde de hala biyopolitik nüfus düzenlemeleri önemini korumaktadır. Öte yandan Rose'un öjeni ve ırkçılığın önemini yitirdiği görüşü ve biyopolitikanın etik ile kesiştiği vurgusunun tüm toplumlar için geçerli olup olmadığı da tartışmalıdır. Etiğin bu denli ön plana çıkmadığı ve ırkçılık ve öjenik programların da eskisi kadar sert biçimde olmasa da hala etkisini sürdürdüğü toplumlar da varlığını korumaktadır.

2.7.YAS: JUDITH BUTLER

Judith Butler eserlerinde biyopolitika, biyo-iktidar gibi kavramlara direkt olarak çok az göndermede bulunsa da “yaşam” ve “politika”nın üzerine öne sürdüğü düşünceleri ile söz konusu kavramlar için özgün bir bakış açısı sağlamıştır. İnsan olmanın iktidar ilişkilerinden bağımsız düşünülemediğini söyleyen Butler’ın cinsiyet, ırk ve etnisite gibi unsurlardan yola çıkarak yaptığı “tanınma sorunu” ve “yas” çözümlenmeleri biyopolitika bağlamında oldukça dikkate değerdir.

Yazarın biyopolitikaya olan özgün katkısını anlamak için öncelikle onun öznenin tanınma sorununa getirdiği yaklaşımı ele almak gerekiyor. Ona göre özne her zaman kendisinin belirlemediği normlara bağlıdır ve Öteki’nin onu tanınmasına ihtiyaç duyar. Dolayısıyla özenin varlığı Öteki tarafından tanınmasına bağlıdır. Özne için tanınmamak hiç var olmamak anlamına gelmektedir (Sarıtış, 2016: 310). Öznenin tanınabilirliği de normlar aracılığıyla sağlanır. Normlar öznelerin bazılarını tanınabilir olarak kurarken bazılarını da tanınması zor bireyler olarak belirler (Butler, 2004: 31). Butler bu noktada söz konusu normları üretmek için toplumsal cinsiyet, ırk, cinsellik, engellilik gibi ayrımların devreye girdiğini belirtir. Bu ayrımlar sayesinde özenin varlığı ayırt edilir. Oluşturulan normatif tanımlara uymayanların özneliği tanınmaz olarak belirlenir. Dolayısıyla tanınamaz konumları üreten normlardır. Örnek vermek gerekirse toplumsal cinsiyet ayrımının oluşturduğu norm interseks bireyleri tanınmaz birer figür olarak üretir. Söz konusu bireyler yaşam olarak tanınmayan yaşamlar olarak var olurlar. Butler bu yaşamların varlığını da *normatif kuruluma içkin bir fazlalık* olarak tanımlar (Sarıtış, 2016: 312).. Özne kurulurken her zaman normun belirlediğinden fazlasını yapma potansiyelini de içinde barındırır. Dolayısıyla ne o iktidar tarafından tamamen belirlenir ne de kendisi iktidarı tamamen belirler (Butler, 2005: 24). Ancak özne normları doğru şekilde tekrarlamazsa, yani normların dışına çıkan davranışlar ve unsurlar sergilerse varlığını tehdit eden yaptırımlarla karşılaşır. Bu yaptırımlar da öznenin tanınabilirliğinin önüne geçer. Böylelikle normlar tanınmaz yaşamlar üretir (Sarıtış, 2016: 313). Dolayısıyla normlar aslında kendisini tehdit edecek yaşamları kendi eliyle üretmektedir. Bu yaşamlar üretimin başarısızlığına işaret eder. Söz konusu yaşamlar norma dahil olmak istediklerinde normun istikrarsızlığını ortaya çıkarıp onun yeniden anlamlandırılmasının önünü açar. Örneğin trans, interseks bireyler hangi bedensel görünümün insan sayıldığı sorusunu

norma yönelterek onun yeniden tanımlanması için müdahalede bulunur (Butler, 2004: 28). Bu yaşamlar Butler için her ne kadar norma bir tehdit oluştursa da norm genel olarak bedene tek tip bir insan formu dayatır. Normun oluşturduğu tanımlamalar da hangi yaşamların korunmaya, yaşatmaya ve yasının tutulmaya değer olduğunu belirler.

Bu noktada Butler için hangi yaşamın yasının tutulmaya değer olduğu sorusu önemli bir ayırt edici unsur olarak karşımıza çıkar. Butler için yası tutulmamış bir yaşam hiç yaşanmamış bir yaşamdır. Dolayısıyla yası tutulabilirlik öznenin tanınabilirliğini belirleyen en önemli kaynaklardan biridir. Örnek vermek gerekirse cinsiyet tanımlamalarına uymadığı için öldürülen trans bireylerin, Edinilmiş Bağışıklık Eksikliği Sendromu (AIDS) hastalığından ölen eşcinsellerin ya da Irak ve Afganistan işgallerinde ölen insanların kamusal olarak yası tutulmamıştır. Bu da onların tanınmaz birer yaşam olduklarına işaret etmektedir. Yasın inkarı, bazı yaşamların yası tutulabilir olmaması bu yaşamların insan olma statüsünü dahi şüpheli hale getirir (Sarıtaş, 2016: 314-315). Yası tutulabilen yaşamlar da belirli bir tanımlama, çerçeveleme ile belirlenir. Bu çerçeveler sayesinde kabul edilebilir yaşamların sınırı çizilir ve bir dışarı oluşturulur (Butler, 2015: 74). Öte yandan yorumlayıcı çerçeveler de söz konusu tertipte etkindir. Ölüm her ne kadar ilksel bir tepki olsa da bazı ölümler karşısında diğerlerine karşı duyulan tepkiyle aynı düzeyde bir tepki gösterilmez. İşte bu denli üzüntü yaratmayan yas gerektirmeyen ölümler yorumlayıcı çerçeveler ile belirlenir. Örneğin Batı'da yaşanan intihar bombacısı eylemlerinin yarattığı dehşet ve yas tutumu, Batılı devletlerin şiddetiyle gerçekleşen ölümlerde hissedilmez. Butler için bunun sebebi de söz konusu ölenlerin yaşamlarının yaşam olarak algılanmaması ve yasının tutulabilir olarak görülmemesidir. Bu yas tutmama hali de aslında öfkelenmeyi engeller. Çünkü yas da aslında öfkeyle ilgilidir. Diğer taraftan kamusal yasın bu şekilde dağılımı oldukça siyasal bir meseledir. Örneğin 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD, Müslüman Arap nüfusunu bu konuma iterek bu yaşamlar üzerindeki şiddeti meşru hale getirebilmiştir (Sarıtaş, 2016: 316-317). Yasın seçiciliği konusunda günümüze daha yakın bir örnek için Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) kaynaklı ölümlerin gerçekleştiği yerler ve bu yerlere göre verilen tepkiler ele alınabilir. Paris'te gerçekleşen katliamda tüm dünya tarafından lanetlenirken ve yası tutulurken, Ankara, Beyrut ve Filistin'deki ölümlere karşı aynı tepki verilmemiştir. Tüm bu ölümlerin faili İŞİD olsa da ölen insanların farklılıkları

yası tutulabilirliklerini belirlemektedir (Sarıtaş, 2016: 323). Öte yandan Suriyeli mültecilerin göç sırasındaki ölümleri de hemen hemen aynı konumda değerlendirilebilir. Onların yaşamı da yası tutulmaya değer değildir, dolayısıyla onlar için herhangi bir uygulama söz konusu olmamaktadır. Aynı şekilde bir göç dalgası herhangi bir Avrupa ülkesinde gerçekleşseydi tüm dünyada ve özellikle de Avrupa’da oluşacak tepkinin, yasin ve yardımlaşmanın düzeyinin ne kadar üst seviyede olacağı rahatlıkla öngörülebilir.

Butler’ın bize kazandırdığı bakış açısından bakacak olursak kamusal olarak yası tutulan yaşamların özelliklerine baktığımızda toplumsal normları rahatlıkla çözümleyebiliriz. Diğer taraftan yası kamusal olarak tutulmayan, çok fazla bahsedilmeyen ölümlere bakarsak da normun dışında kalan yaşamların neye benzediğini anlayabiliriz. Foucault’un biyopolitika çözümlemesinde normların ne kadar önemli bir yer tuttuğu göz önünde bulundurulursa Butler’ın da biyopolitika kavramına tanınma arzusu ve yası tutulabilirlik çözümlemeleriyle ne kadar yerinde bir katkısı olduğu görülebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MODERN DEVLETİN BİYOPOLİTİKASI

Biyopolitika kavramı Foucault'dan itibaren günümüze kadar birçok yazar tarafından farklı bakış açılarıyla defalarca ele alınmıştır. Kavramın üzerine yapılan tüm bu farklı çalışmalar onun işaret ettiği ve açıklayabildiği alanı da oldukça genişletmiştir. Ancak özellikle Foucault biyopolitika kavramını incelerken *devlet* olgusunu kullanmaktan kaçınarak daha çok *iktidar* kavramı üzerinden biyopolitikayı açıklamıştır. Foucault'nun bu yaklaşımı kendi felsefesi içerisinde oldukça tutarlı ve mantıklıdır. Fakat *modern devlet* hem iktidar ilişkileri içerisindeki yeri hem de biyopolitikanın uygulanabilmesi noktasındaki rolü ile biyopolitikayla aslında fazlasıyla yakından ilişkilidir. Dolayısıyla biyopolitikanın kapsadığı alan ve işaret ettiği anlamın tam anlamıyla kavranabilmesi için modern devlet ile olan kesişim noktaları ve ilişkisi de irdelenmelidir. Çalışmanın bu bölümünde öncelikle modern devlet kavramı ele alınacak daha sonra da biyopolitika ve modern devletin ilişkisine işaret eden noktalar ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Ardından da çalışmanın ikinci bölümünde yer alan Foucault'nun ardından biyopolitika ile ilgili çalışma yapmış yazarların da görüşleri ele alınarak modern devletin biyopolitikasının bir resmi çizilmeye çalışılacaktır.

3.1. MODERN DEVLET

Modern devlet ve biyopolitikanın kesiştiği noktaların ortaya çıkarılması için öncelikle modern devletin tarihsel süreçte nasıl ortaya çıktığı ve geliştiği incelenmelidir. Söz konusu sürecin biyopolitikanın ortaya çıkışı ve gelişimi ile kesiştiği ve paralel ilerlediği noktalar da bu sayede çok daha kolay bir şekilde ortaya koyulabilecektir.

Sosyal bilimler açısından bakıldığında *modern* ve *devlet* kavramları tanımları ve işaret ettikleri anlamlar bağlamında tartışmalı iki unsurdur. Dolayısıyla modern devletin neyi işaret ettiği hakkında da birçok farklı görüş mevcuttur. Bu görüşlere

geçilmeden önce modern devletlerin ortaya çıkışında etkili olduğu genel olarak kabul gören ve günümüzdeki modern devlet hakkındaki düşüncelerin de temellerini oluşturan felsefi düşünceler ve tarihsel gelişmeler ele alınmalıdır. Dolayısıyla çalışmanın bu bölümünde öncelikle modern devlet anlayışının felsefi kökenleri üzerinde durulacak, modern devletin ortaya çıkmasında etkili olan tarihsel olaylar incelenecek ve son olarak da modern devlet hakkındaki farklı görüşlere yer verilecektir.

3.1.1. Modern Devlet'in Felsefi Kökenleri

Günümüzde yaygınca kullanılan modern kelimesinin kökenine bakıldığında Latince “*modo*” kelimesi karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla kelimenin de buradan türediği düşünülmektedir. “*Düşüncedeki açıklık, özgürlük, otoritelerden bağımsızlık, ve en yeni ve en son dile getirilmiş düşünceler üzerine bilgi*” anlamındaki bir sıfat olarak kullanılan modern kavramı aynı zamanda “*Ortaçağ ve Skolastiğin karşıtı olanı, Skolastik bilim ve felsefe anlayışına karşıt bilim ve felsefe anlayışını, Bacon ve Descartes’la başlayan yeni felsefe, Galile ile başlayan yeni bilim anlayışını niteler*”. Sözcük ayrıca “*Aydınlanma geleneğini, aklın ürünü olan rasyonel bilim anlayışı ve yönteminin her alana uygulanma tavrını*” da niteler (Cevizci, 1999: 598).

Modern devlet anlayışının temellerinin atıldığı ve tartışılmaya başlandığı dönemler de 15. ve 16. yüzyıllar olarak kabul edilmektedir. Söz konusu dönem öncesi devletin iktidarının ya da genel anlamda toplumsal iktidarın tanrı kaynaklı olduğuna inanılıyordu. Dolayısıyla iktidarın ya da devletin iktidarının meşruiyeti de dinsel, mitolojik ve gelenekseldi. Ancak Niccolo Machiavelli, Jean Bodin ve Thomas Hobbes’un teorileriyle devlet iktidarının ve meşruiyetinin kaynağı yeryüzünde aranmaya başlanmıştır. Söz konusu sürecin Machiavelli’nin tanrı kaynaklı olmayan dünyevi siyasal iktidar kurgusuyla başladığı, Bodin’in egemenlik üzerine düşünceleri ile devam ettiği ve son olarak da Hobbes’un toplum sözleşmesi kuramıyla olgunlaştığı kabul edilmektedir (Arslanel ve Eryücel: 2011: 2-3). Dolayısıyla modern devletin felsefi temellerini kavramak için öncelikle bu üç düşünürün görüşleri incelenmelidir. Çalışmada ardından da Hobbes’un *doğa durumu* ve *toplum sözleşmesi* kuramlarına farklı bakış açıları getirerek modern devlet anlayışının oluşmasında etkili olan John Locke ve Jean Jacques Rousseau’nun görüşlerine yer verilecektir.

3.1.1.1. Niccolò Machiavelli: Dünyevi İktidar

Machiavelli'den önce iktidar ve devlet ahlak, din, kültür ve metafizikle ilişkilendirilmiştir. Machiavelli bu bağlamda iktidar ve devlet olgusunu söz konusu unsurlardan bağımsız bir şekilde dünyevi bir temele oturtan ilk düşünür olması dolayısıyla modern devletin temelleri bakımından oldukça önemli bir yere sahiptir.

Düşünürün yaşadığı dönemde İtalya'da siyasi birlik henüz sağlanamamıştır. Bu nedenle Machiavelli'nin motivasyonu da İtalya'daki siyasi birliğin yeniden sağlanması olmuştur. Düşünür bununla ilgili görüşlerini "Prens" adlı eserinde dile getirmiştir. Ona göre dağılan siyasi birliğin yeniden sağlanması için güçlü bir prens gerekmektedir. Bu prens hiçbir dini ve ahlaki kurala bağlı olmamalıdır (Çetin, 2007: 129). Machiavelli için siyaset ahlaktan bağımsız olabilir. Ancak bu siyasetin ahlaksızlık olduğu anlamına da gelmemektedir. O sadece siyasetin ahlaki kriterlere göre incelenemeyeceğini savunmaktadır (Tükröne, 2005: 15). Toplumsal ahlak siyasetin alanına dahil değildir. Siyasal ahlak ve toplumsal ahlak tamamen farklı iki unsurdur. Yalan söylemek, adam öldürmek gibi davranışlar toplumsal ahlak söz konusu olduğunda oldukça yanlış ve cezalandırılması gereken davranışlar olabilir. Diğer taraftan aynı davranışlar devletin siyasi birliğini sağlamak veya korumak söz konusu olduğunda birer erdem haline dönüşebilir (Çetin, 2007: 129-130). Düşünür için siyasal bir davranışın iyi veya kötü olması iktidarı ele geçirmek, elde tutmak ve geliştirmekle ilgilidir (Ebenstein, 2001: 169). Dolayısıyla bir davranış toplumsal ahlak bakımından kötü olarak görülse bile eğer iktidarı ele geçirmek, elde tutmak ve geliştirmek amacıyla gerçekleştiriliyorsa siyasal ahlak bağlamında iyi olarak nitelendirilebilir. Yani düşünürü göre söz konusu amaçları gerçekleştirmek için bütün araçlar meşrudur. Siyaset için de ana amaç iktidarı ele geçirmek ve onu mümkün olduğu kadar uzun süre elde tutmaktır.

Öte yandan devlet kavramını modern anlamıyla ilk kez kullanan düşünür de Machiavelli'dir. Düşünür yine Prens adlı eserinde *stato(devlet)* kavramını "örgütlenmiş bir güç olarak, kendi bölgesinde üstün ve diğer devletlerle ilişkilerinde bilinçli bir yükselme politikası izleyen siyasal kurum" olarak nitelemiştir (Ağaoğulları ve Köker, 2004: 172).

Modern devlet anlayışı, iktidar üzerindeki dinsel unsurların geri plana itilmesiyle başlamıştır. Haliyle siyaset alanının dünyevileşmesi ile modern devletin

doğuşu yakından ilgilidir. Bu bağlamda da en büyük pay Machiavelli'nindir. Onu modern devletin felsefi temelleri bakımından en başa koyan ise siyasi alanı din, ahlak ve metafizikten ayırma girişimidir. Ancak düşünürün en büyük eksiği bunu yaparken bir teori oluşturmamasıdır. Zira kendisi bir teorisyen değildir. Bu nedenle de devletin veya iktidarın meşruiyeti ve sürekliliği hakkında herhangi bir görüş dile getirmemiştir (Arslanel ve Eryücel, 2001: 5). Süreklilik, meşruiyet ve teori bağlamındaki söz konusu eksiklikler de Bodin ve Hobbes sayesinde ortadan kalkacak ve nihayet modern devlet anlayışının teorik temelleri atılabilecektir.

3.1.1.2. Jean Bodin: Devletin Sürekliliği ve Meşruiyeti

Machiavelli devlet ve egemenlik üzerine ortaya koyduklarıyla her ne kadar modern devletin temellerini atmış olsa da bunların kaynağını sorgulamayarak daha çok iktidarın ele geçirilmesi ve sürdürülmesi üzerinde durmuştur (Aydınlı ve Ayhan, 2004: 74). Egemenlik unsurunu kavramsallaştıran ve devletin sürekliliği ilkesini ortaya atan ise Bodin olmuştur (Arslanel ve Eryücel, 2001: 7).

Bodin aileyi devletin temeline yerleştirmiştir. Ailedeki baba otoritesi ile devlet otoritesini birbirine benzetmiştir. Onun için devlet güç kullanmaya dayanmaktadır. Ancak bu devletin zorbaların yönetimi olduğu anlamına da gelmemektedir. Bodin'e göre devleti zorbalıktan ayıran nokta onun adaletli olması ve ortak çıkara hizmet etmesi sayesinde meşru olmasıdır (Çetin, 2002: 3-4). Yani Bodin'in düşüncesinde ön plana çıkan noktalardan birisi devletin meşruluğudur.

Öte yandan Bodin devleti egemenlik üzerinden değerlendirmiştir ve modern devlet anlayışının oluşmasındaki en büyük katkısını bu noktada yapmıştır. "*Devlet Üzerine Altı Kitap*" isimli çalışmasında egemenliği "*yurttaşlar üzerindeki en üstün, en mutlak ve en sürekli güç*" olarak tanımlamıştır (Arslanel ve Eryücel, 2011: 6). Onun için egemenliğin ilk özelliği mutlak olmasıdır. Egemenlik başka bir kuvvet tarafından sınırlandırılmaz. O en yüksek buyurma-yönetme gücüdür. Bu da onu her şeyin üstünde kılar (Saygılı, 2010: 79).

Bodin için egemenliğin ikinci özelliği ise sürekliliğidir. Bu Bodin'in modern devlet anlayışına yaptığı belki de en büyük katkıdır. Ona göre eğer iktidar süreyle sınırlı olsa ya da geri alınabilse bu iktidar değil ancak yetki olabilir. Bunu kullanan da egemen değil yönetici olur (Hakyemez, 2004: 30). Dolayısıyla egemenlik sürekli

olandır. Prens egemenliği ömür boyu kullanır ve onu tacıyla birlikte kendinden sonra gelene bırakır. Fransa'daki "*kral öldü, yaşasın kral*" deyişi buradan gelmektedir. Ölen sadece kralın fiziksel bedenidir, egemenliğin görüntüsü olan siyasal bedenler hiç ölmezler (Saygılı, 2010: 79-80). Yani krallar sadece egemenliğin geçici kullanıcıları ve temsilcileridir. Devletin egemenliği ise süreklidir ve kişilerden bağımsızdır.

Bodin'e göre egemenliğin üçüncü özelliği de bölünmez ve devredilmez olmasıdır. Egemen, egemenliği temsil eder ancak onu bir başka kişiye ya da kuruma devredemez. Egemenin sınırlarını da egemenlik oluşturur. Dolayısıyla bir devlette birden fazla egemen de olamaz (Saygılı, 2010: 80).

Jean Bodin, Machiavelli'nin ardından modern devlet anlayışına katkıda bulunan ikinci büyük düşünür olarak kabul edilmektedir. Onun modern devlet anlayışına en büyük katkısı kuşkusuz egemenlik kavramından yola çıkarak yaptığı devletin sürekliliği vurgusudur. Öte yandan düşünürün egemenliğin mutlak oluşu ve devlet için meşruiyet arayışı da modern devlet anlayışının gelişmesinde katkıda bulunduğu diğer önemli noktalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bodin'den sonra modern devlet anlayışının temellerini sağlamlaştıran diğer büyük düşünür de Thomas Hobbes olacaktır.

3.1.1.3. Thomas Hobbes: Toplum Sözleşmesi

Thomas Hobbes'un modern devlet anlayışının oluşumundaki en büyük paylardan birine sahip olmasının sebebi devletin neden var olması gerektiği ve nasıl ortaya çıktığı sorusunu sorması ve bu sorulara verdiği cevaplarla da bir sistem oluşturmasıdır. Düşünür söz konusu sorulara cevap verirken "*doğa durumu*" adını verdiği bir varsayımdan yola çıkmıştır. Doğa durumu gerçekte var olmuş bir tarihsel olgu değildir. Hobbes sadece devletin olmadığı bir durumda insanların nasıl yaşayacaklarını, nasıl bir düzen/düzensizlik ortamı olacağını göstermek amacıyla doğa durumunu tasarlamış ve buradan da yola çıkarak devletin ortaya çıkmasının zorunluluğunu gözler önüne sermek istemiştir (Saygılı, 2010: 81).

Düşünürün tasarladığı doğal yaşamda insanlar büyük ölçüde birbirine eşittir. Doğa, insanları bedensel ve zihinsel kapasiteleri bağlamında eşit yaratmıştır. Eğer bedensel veya zihinsel olarak daha güçlü birisi olsa bile onun bu yetkinliği diğerinden üstün olduğunu iddia edecek kadar fazla olamaz. Çünkü en güçsüz olan kişi bile

kendisiyle aynı durumda yani tehlikede olan diğerleriyle birleşerek en güçlü olanı öldürmeye yetecek kadar güçlüdür. Hobbes'a göre *"eşitlikten güvensizlik doğar."* Dolayısıyla yetenekleri eşit olan iki kişi aynı anda aynı şeyi istediğinde düşman olurlar ve bu nedenle de birbirlerini ortadan kaldırmaya veya egemenlik altına almayı amaçlarlar. Bu durum da birbirine güvensiz insanlar ortaya çıkarır. Hobbes bu durum için de *"güvensizlik savaş doğurur."* der. Onun için insanların kavga halinde olmasının üç temel nedeni vardır. İnsanlar kazanç sağlamak için, güvenlik için ve son olarak da şan ve şeref için kavga ederler. Hobbes'un bu noktada vardığı sonuç da şudur: *"Devlet olmadıkça, herkes herkese karşı daima savaş halindedir."* İnsanlar genel egemen bir güç olmadıkça sürekli olarak savaş halinde olacaklardır. Dahası bu savaş herkesin herkese karşı savaşıdır (Hobbes, 2007: 92-94). Sonuç olarak Hobbes'un varsaydığı doğal durum insanlara kötü bir yaşam sunmaktadır. Kuşkusuz sürekli güvensiz olan ve birbirine karşı savaş halinde olan insanların tek üretkenliği birbirilerini yok etme amacına hizmet edecektir.

Hobbes için herkesin güvensiz olduğu bu durum sonsuza kadar devam edemez. İnsanlar bu güvensiz durumdan ve bu durumun getirdiği tüm kötülüklerden kurtulmak için bir anlaşmaya varmalıdır. Sonuç olarak insanlar bir araya gelerek bir sözleşme ortaya çıkarırlar. Bu sözleşmenin de temeli *"kendine yapılmasını istemediğin şeyi sen de başkasına yapma"* ilkesine dayanmaktadır (Göze, 2007: 137). Söz konusu sözleşmenin anlamlı olabilmesi için de tarafların sözleşmenin şartlarına uyması gerekmektedir. Ancak insanlar sahip oldukları hırs ve arzular dolayısıyla sözleşmenin şartlarına uymayıp kendi çıkarlarına göre davranabilme potansiyelini her zaman barındırır. Bu nedenle de sözleşmenin şartlarına uymayanları cezalandıracak üçüncü bir egemen kuvvet olmalıdır. Bu egemen kuvvet de devlettir (Güriz, 1955: 306). Böylelikle insanlar aralarında şöyle bir sözleşme yaparak yetki ve güçlerini devrederler: *"Ben şu kişiye ya da şu meclise kendi kendimi yönetme hakkımı terk ediyorum, ancak; sen de aynı kişi ya da meclis lehine hak ve yetkilerini terk edeceksin."* (Göze, 2007: 139). Bunun sonucunda da *civitas(devlet)* doğar. Bu da Hobbes'un kendi deyimiyile *"EJDERHA'nın veya daha saygılı konuşursak, ölümsüz tanrının altında, barış ve savunmamızı borçlu olduğumuz, o ölümlü tanrının doğuşu"*dur (Hobbes, 2007: 130). Hobbes'un *ölümlü tanrı* tasavvuru oldukça dikkat çekicidir. Devlet insanlar tarafından oluşturulmuştur yani yapaydır. Ancak yine de

tanrısal özellikler barındırır. Mutlak, bölünmez ve süreklidir (Çetin, 2002: 4-5). Diğer taraftan söz konusu üçüncü taraf yani devlet sözleşme ile bağlı değildir. Çünkü sözleşme insanlar arasında yapılmıştır. Egemen sözleşmenin tarafı değildir. Egemeni yaratanın insanlar olması aslında egemenin her yaptığıının da sebebinin dolaylı yoldan insanlar olması sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla insanlar egemenin hiçbir hareketinden şikayet edemezler (Ebenstein, 2001: 205).

Hobbes'un modern devlet anlayışına birinci katkısı devletin yapay bir olgu olduğu yönündeki düşünceleridir. Ona göre devlet insanlar tarafından yaratılmıştır ve yine insanları içermektedir. Öte yandan Machiavelli ve Bodin'in aksine Hobbes devleti olgusal olarak ele almamış, onu bir kurum olarak düşünsel düzeyde ortaya koymuştur. Düşünürün modern devlet anlayışına en büyük katkısı da devletin kaynağını araştırarak devletin ortaya çıkışını toplum sözleşmesine dayandırmasıdır. Bu da devletin meşruiyetinin kaynağını Tanrı'dan alıp topluma vermektedir (Arslanel ve Eryücel, 2011: 10). Hobbes'un açtığı yolda devletin ortaya çıkışını doğa durumu ve bir toplum sözleşmesiyle ancak Hobbes'tan daha farklı bir bakış açısıyla açıklamaya çalışan bir diğer düşünür de John Locke olacaktır.

3.1.1.4. John Locke

John Locke da tıpkı Hobbes gibi egemenlik ve devlet kavramlarını doğa durumu ve toplum sözleşmesi üzerinden ele almıştır. Ancak Locke'un doğa durumu ve bundan dolayı ortaya çıkan toplum sözleşmesi için varsayımı Hobbes'tan daha farklıdır.

Locke'un doğa durumu tasvirinde insanlar eşit ve özgürdür. Hiçbir insan bir diğeri üzerinde herhangi bir iktidara sahip değildir (Bulut, 2002: 25). Öte yandan bu eşitlik ve özgürlük durumu tamamen düzensiz ve dağınık bir yapıyı işaret etmemektedir. Düşünüre göre doğa durumunda insanların yaşama, mülkiyet, özgürlük hakkı gibi doğal hakları bulunmaktadır. Herkes istediğini yapmakta özgürdür ancak bu özgürlüğün de bazı noktalarda çeşitli sınırları vardır. Örneğin; doğa durumunda özgür olan bir bireyin başka bir bireyi öldürme hakkı yoktur. Ya da malları üzerinde sonsuz söz sahibi olan bir birey mallarını başkasının malına zarar vermek veya başkasının malını ele geçirmek için kullanamaz. Sonuç olarak Locke'un doğa durumu tasvirinde herkes doğal haklarını bir başkasının doğal hakkını ihlal etmeyecek şekilde

kullanabilmektedir. Ancak söz konusu doğal yasalar tek başına insanların bir başkasının hakkını ihlal etmesini engellemeye yetmez. Bu yasaları çiğneyecek insanlar her zaman olacaktır. Bunun sonucunda da doğa durumunda hakkı ihlal edilen kişinin hakkını ihlal edene karşı cezalandırma hakkı söz konusu olacaktır. Ancak cezalandırma suçla orantılı ve ölçülü olmalıdır. Öte yandan kişiler kendi cezalandırmalarını kendi yaparsa bu çok da mümkün olmayacaktır. Çünkü kin, intikam, çıkar gözetme gibi unsurlar cezalandırmalarda aşırılıklara yol açabilir. Bu da kargaşa ve düzensizliğe yol açarak Hobbes'un ortaya attığı savaş durumu benzeri bir durumu ortaya çıkarabilir (Göze, 2007: 155-156). Ancak şuraya dikkat edilmelidir: Locke için doğa durumu savaş durumu demek değildir. Onun için doğa durumunda insanlar aklın kurallarıyla yaşarlar. Savaş durumundaysa bir kişinin başkasının hakkını ihlal etmesi söz konusudur. Locke'un düşüncesini Hobbes'tan ayıran temel nokta ise bu ihlalleri cezalandıracak bir üst otoritenin yokluğudur (Arslanel ve Eryücel, 2011: 11-12). İşte Locke devlet düzenine geçiş aşamasını aslında tam da bu noktaya yerleştirir. İnsanlar söz konusu hakların ihlalinin yarattığı savaş durumundan kurtulmak için devlet düzenine geçmek istemişlerdir (Bulut, 2002: 26). Yani Locke'un odaklandığı devlet düzeni büyük ölçüde hak ihlallerinin cezalandırılması ile ilgilidir.

Locke'un toplum sözleşmesinde insanlar tüm haklarını egemene devretmezler. Devrettikleri sadece cezalandırma hakkıdır. Dolayısıyla aslında Locke'un düzeninde devlet can, mal ve özgürlüklerin koruyucusu görevini üstlenmektedir. Diğer taraftan devlet sadece bu çerçeveye sınırlandığı ve insanların ortaya çıkardığı yapay bir unsur olduğu için insanların söz konusu çerçevenin dışına çıkan devletlere karşı direnme ve yönetimi düşürme-değiştirme hakları vardır (Arslanel ve Eryücel, 2011: 12).

John Locke, Hobbes'un doğa durumunu ele alışına getirdiği farklı yorum ve devlete atfettiği farklı görev ile modern devlet anlayışının oluşumunda oldukça önemli bir yer edinmiştir. Zira düşünceleri İngiliz İnsan Hakları Bildirgesi'nin temel taşı olmuş ve modern devletlerin oluşumunda çok önemli bir mihenk taşı olan Fransız Devrimi'nin fikir babası olacak Jean Jacques Rousseau gibi düşünörlere ilham vermiştir.

3.1.1.5. Jean Jacques Rousseau

Devlet kuramını oluřtururken doęa durumu ve toplum sۆzleřmesinden yola çıkan bir dięer dűřünűr de Rousseau olmuřtur. Rousseau'nun da doęa durumu tasviri Hobbes ve Locke'dan farklıdır. Ona gۆre doęa durumunda insanların mutsuz olması için herhangi bir sebep yoktur. İnsanlar arasında herhangi bir manevi iliřki ve gۆrev baęı yoktur. Tek kaygıları fiziksel ihtiyaçlarının giderilmesidir. İnsanlar birbirlerine karřı ne iyi ne kۆtűdűrlər. Tek duyguları řefkat ve merhamettir (Gۆze, 2007: 194). Bu nedenle de insanlar arasında herhangi bir műcadele ve savař sۆz konusu deęildir. Çünkü istekleri sınırlıdır ve bu istekleri rahatça karřılayabilirler. Bunun da ۆtesinde sadece řefkat ve merhamet ile hareket ettikleri için savařmayı gerektirecek bir neden de yoktur (Arslanel ve Eryűcel, 2011: 13). Dolayısıyla Rousseau'nun doęa durumu tasvirinde ۆzgűr, eřit ve huzurlu bir yařam sۆz konusudur.

Peki bu dűzenin bozulmasına sebep olan ne olmuřtur? Dűřünűre gۆre bu huzurlu yařamın sonunun gelmesi műlkiyetle ilgilidir. İnsanların bir toprak parçası ۆzerinde hak iddia etmeye bařlamasıyla műlkiyet ortaya çıkmıř; műlkiyetin ortaya çıkmasıyla da uygar toplum kurulmuř ve sۆz konusu iyi yařam hali sona ermiřtir (Rousseau, 1990: 135). Műlkiyet, insanları ařırı hırslı, çıkarıcı, kiskan, bencil hale getirmiřtir. Dolayısıyla insanların doęa durumundaki řefkatli ve merhametli yapısı artık sۆz konusu deęildir. Bu da zamanla zengin-fakir, kۆle-efendi gibi ayrımları doęurmuř ve toplum korkunç bir savař durumuna geçmiřtir (Gۆze, 2007: 198). Dűřünűre gۆre insanlar bu korkunç savař durumundan kurtulmak için bir sۆzleřme imzalayarak devleti ortaya çıkarmıřlardır (Gۆze, 2007: 201. Sۆz konusu sۆzleřmeye gۆre de herkes varlıęını ve tűm haklarını *genel bir iradeye* devretmektedir (Ebenstein, 2001: 252). Rousseau toplum sۆzleřmesini řۆyle ۆzetler: “*Her birimiz bűtűn varlıęımızı ve bűtűn gűcűműzű bir arada genel istemin buyruęuna verir ve her űyeyi bűtűnűn bۆlűnmez bir parçası kabul ederiz.*” (Rousseau, 2012: 15). Yani herkes bűtűnűn, genel istemin bir parçasıdır. Ona gۆre egemen, toplum sۆzleřmesi ile genel iradeyi oluřturan yurttařların hepsi, yani halktır. Bu noktada Rousseau'nun ulařtıęı unsur “*halk egemenlięi*”dir (Arslanel ve Eryűcel, 2011: 14).

Rousseau da devletin ortaya çıkışını tıpkı Hobbes ve Locke gibi doğa durumu ve toplum sۆzleřmesine bağlamıştır. Ancak Rousseau Hobbes ve Locke'dan farklı olarak doğa durumunu eşitlik ve barışla tasvir etmiş, doğa durumunu bozanın da

mülkiyetle ortaya çıkan uygar toplum olduğunu vurgulamıştır. Diğer taraftan Rousseau'nun modern devlet anlayışına asıl özgün katkısı ise toplum sözleşmesinde yurttaşlara verdiği önemle ortaya çıkardığı “*halk egemenliği*” unsurudur.

3.1.2. Modern Devlet Anlayışının Oluşmasında Etkili Olan Siyasi Gelişmeler

Modern devlet anlayışının oluşmasında etkili olan düşüncelerin tarihini dönemin siyasi olaylarından ayırmak mümkün değildir. Zira bir önceki bölümde bahsedilen düşünürlerin görüşleri bu bölümde bahsedilecek olan siyasi gelişmelerle hem tarihsel olarak hem de düşünsel olarak yan yana durmaktadır. Dolayısıyla modern devlet anlayışının ortaya çıkmasında ve olgunlaşmasında bu iki unsur eşit derecede önemlidir. Çalışmanın bu bölümünde de söz konusu siyasi gelişmeler incelenecek ve bu gelişmelerin bir önceki bölümde bahsedilen düşünürlerin görüşleriyle kesiştiği noktalar üzerinde durulacaktır. Böylelikle modern devlet hakkındaki diğer görüşlere geçilmeden önce bu anlayışın nasıl oluştuğu ve olgunlaştığı hem düşünsel hem de siyasi anlamda ortaya koyulmuş olacaktır.

15. ve 16. yüzyıllarda temelleri atılmaya başlayan modern devletleri geleneksel devletlerden ayıran en önemli özellikleri egemenlik ve meşruiyet anlayışlarıdır. Orta Çağın sonlarına doğru kralların, kilisenin ve feodalitenin önemini kaybetmesi ile devletler *tek, mutlak ve bölünmez* olarak ortaya çıkmaya başlamışlardır. Bu modern devlet anlayışının tarihsel anlamda ilk aşaması olarak kabul edilmektedir (Çetin, 2002: 2). Öte yandan bu aşamada egemenlik henüz halka devredilmemiştir. Egemenliğin kaynağı yeryüzüne inmiş olsa da hala kraldadır. Bu ancak 1789 yılındaki Fransız Devrimi'nden sonra gerçekleşecektir. Fransız Devrimi'nden günümüze kadar devam eden süreç de modern devlet anlayışının ikinci aşaması olarak kabul görmektedir (Arslanel ve Eryücel, 2011: 2). Söz konusu aşamada egemenlik kraldan alınarak topluma verilerek egemenliğin demokratik tarafı ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte de egemenlik sınırsız olarak kullanılabilen bir unsur olmaktan çıkarak zamanla sınırlı bir egemenlik anlayışı oturmaya başlamıştır (Hakyemez, 2004: 14). Günümüzde de modern devlet denildiğinde büyük ölçüde ulus devlet yapısı kastedilmektedir. Ulus devletlerin dolayısıyla da modern devletin oluşumundaki başlangıç noktası da Vestfalya Barışı olarak kabul edilmektedir.

3.1.2.1. Vestfalya Barışı

Günümüzde kullanılan anlamıyla ulus devletlerin egemenliği kavramı için başlangıç noktası olarak *Otuz Yıl Savaşları*'nı sona erdiren 1648 yılındaki *Vestfalya Barışı* gösterilmektedir. Otuz Yıl Savaşları temel olarak Avrupa'daki Protestanlar ve Katolikler arasındaki anlaşmazlıklara dayanmaktadır. Savaş, Almanya'da birlik kurmaya başlayan Protestanların 1618 yılında ayaklanması ile başlamıştır. Bu çatışmaya dışarıdan başka devletlerin de müdahalesi çok zaman geçmeden gerçekleşmiştir. Protestanlar, Fransa, Hollanda ve İngiltere'nin desteğini alırken Katolik Alman devletleri de Kutsal Roma İmparatorluğunun desteğini almışlardır. Savaş din temelli olarak başlasa da zamanla bir Alman iç savaşına dönüşmüştür. Öte yandan Kutsal Roma İmparatorluğu'nun içerisindeki devletlerin de bağımsızlık için mücadele etmeye başlamalarıyla daha da karmaşık bir hale bürünmüştür. Protestanların zaferiyle sonuçlanan savaşın sonunda Vestfalya Barışı imzalanmıştır (Alganer ve Yılmaz, 2016: 98-99). Söz konusu barışın imzalanmasıyla uluslararası sistemde *Vestfalya Modeli* olarak da adlandırılan, uluslararası sistemin egemen devletlerden oluştuğu anlayışına dayanan yeni bir dönem başlamıştır (Kiraz, 2012: 94). Vestfalya modeli Hıristiyanlığın evrensel toplum idealinden ve öğretilerinden de kopuşu simgelemektedir. Vestfalya modeli ile evrensel Hıristiyan birliği söylemi önemini kaybetmiş yerine egemen devletlerin var olduğu uluslararası çeşitliliğe dayanan bir sistem oluşturulmuştur (Bacık, 2006: 57-58). Dolayısıyla Vestfalya Barışı egemenlik için eskiden kopuşu, yeniyi yani modern devletin başlangıcını temsil etmektedir.

Vestfalya Barışı ile oturan egemenlik anlayışında devletlerin üstünde başka bir otorite olmadığı kabul edilmiştir (Kegley ve Raymond, 2002: 131). Bu egemenlik anlayışı devletlere kendi sınırları dahilinde mahrem bir alan yaratmıştır. Böylelikle de devletler kendi sınırları dahilinde istedikleri şekilde davranma özgürlüğüne kavuşmuş olurlar. Diğer taraftan devletlerin mutlak birer güç haline gelmeleri aslında onları bir bakıma kutsallaştırmış gibi görünmektedir. Modern devlet anlayışının bu yöndeki önemli kavramlarının çoğu *sonradan sekülerleşmiş teolojik kavramlar* olarak da okunabilir (Bacık, 2006: 59). Egemenlik tanrıdan alınıp yeryüzüne inmiştir ancak yine kutsallığını kaybetmemiştir. Hala dokunulamazdır.

Öte yandan Vestfalya Barışı egemenlik anlayışının sadece dış yüzeyini oluşturmaktadır. Devletler uluslararası sistemde kabul gören tek egemen aktörler olarak kabul edilmişlerdir. Ancak egemenliğin bir de iç yüzü bulunmaktadır. Devletlerin kendi sınırları dahilinde egemenliklerini nasıl sürdürdükleri ve meşruiyetlerini neye bağladıkları gibi sorular bu alana dahildir. Barışın imzalandığı dönemde egemenlik anlayışı ile ilgili farklı görüşler ortaya çıkmaya başlamış olsa da egemenlik henüz topluma devredilmemişti. Dolayısıyla devletler uluslararası sistemde bağımsız birer aktör olmaya başlasalar da henüz tam anlamıyla *ulus devlet* haline gelmemişlerdi. Bu süreçte ise dönüm noktası Fransız Devrimi olmuştur.

3.1.2.2. Fransız Devrimi

Batı Avrupa'da feodal düzenin son bulmasıyla merkezi devletler ortaya çıkmaya başlamış, Vestfalya Barışı ile de uluslararası alanda tek egemen gücün devletler olduğu ve bunlar üzerinde herhangi başka bir gücün olmadığı kabul edilmiştir. Bunun sonucunda da devletlerde *ulus bilincinin* oturmasına giden yol açılmıştır. Ulus devletlerin ortaya çıkmasında her ne kadar Fransız Devrimi bir dönüm noktası olarak kabul edilse de sürecin bu noktaya gelmesinde Rönenans ve Reform, uzun din savaşları, iç karışıklıklar, aydınlanma çağı gibi birçok farklı etken bulunmaktadır (Saklı, 2012: 7). Tüm bu gelişmeler Fransız Devrimi'nin patlak vermesi ve ulus bilincinin yayılması sonucunu doğurmuştur.

Fransız Devrimi, burjuva sınıfının soylularla girdiği mücadelenin sonunda gerçekleşmiştir. Ancak buradaki en önemli nokta bu mücadele esnasında Burjuva sınıfının halkın da desteğini yanına almasıdır. “Özgürlük”, “eşitlik”, “*temsili sistem*” gibi söylemlerle yola çıkan burjuvalar ve halk, soylularla olan mücadeleyi 1789 yılında kazanmıştır. İlk iş olarak da *Ulusal Meclis* kurulmuş ve hemen ardından *İnsan Hakları ve Yurttaş Hakları Bildirgesi* yayınlamıştır (Arslanel ve Eryücel, 2011: 16). Devrimin etkisi Fransa'dan taşıp aynı dönemde benzer sorunları yaşayan diğer devletlere kadar uzanmıştır (Hakyemez, 2004: 42). Devrimin modern devlet anlayışı bağlamındaki önemi ise egemenliğin ulusa ait olduğu görüşünün ortaya çıkması noktasındadır. Egemenliğin kaynağı olarak artık kral değil ulus görülmeye başlanmıştır (Göze, 2007: 220). Böylelikle de “*ulusal egemenlik*” unsuru ortaya çıkmış, bu da modern devletin ulus devlet ile özdeşleşmesine giden yolu açmıştır (Arslanel ve Eryücel, 2011: 16). Bu

bağlamda da Fransız Devrimi modern devlet anlayışının oluşmasındaki son aşamaya girilmesini sağlamıştır.

Görüldüğü üzere modern devlet anlayışı egemenliğe yüklenen anlamla yakından ilişkilidir. Dolayısıyla Machiavelli ile başlayan, egemenliği tanrıdan alıp yeryüzüne indiren felsefi anlayış ile Fransız Devrimi'ne kadar uzanan siyasal gelişmeleri de birbirinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Avrupa'da büyük değişikliklere yol açan reform hareketlerinin başlangıç noktası olarak Martin Luther King'in 31 Ekim 1517'de Wittenberg şatosunun kilisesinin kapısına astığı doksan beş maddelik listesi kabul edilmektedir (Esen, 2017: 115). Din tabanlı çatışmalar sonucu başlayan Otuz Yıl Savaşları ve sonunda imzalanan Vestfalya Barışı'na giden yolda da söz konusu reform hareketlerinin önemi oldukça fazladır. Machiavelli'nin egemenlik ile ilgili görüşlerini dile getirdiği *Prens* adlı eseri de 1513'de yazılmış ve 1532'de basılmıştır. Jean Bodin'in de çalışmada değinilen egemenlik kavramını, devletin meşruiyeti ve sürekliliğini sorguladığı *Les Six Livres De La République (Devletin Altı Kitabı)* adlı eseri de ilk olarak 1576 yılında basılmıştır. Thomas Hobbes'un doğa durumunu kurguladığı ve buradan devletin gerekliliği sonucuna vardığı *Leviathan* adlı kitabı ise de Vestfalya Barışı'ndan sadece üç yıl sonra 1651 yılında basılmıştır. Dolayısıyla modern ulus devletin başlangıç noktasındaki siyasi gelişme her ne kadar Vestfalya Barışı olarak kabul edilse de o döneme kadar gerçekleşen siyasi olayların ve düşünsel gelişmelerin birbiri üzerinde ve modern devletlerin oluşması bağlamında da etkisi göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür. Siyasi gelişmeler düşünsel gelişmeleri ve düşünsel gelişmeler de siyasi olayları etkilemiştir. Öte yandan Vestfalya Barışı'ndan sonra da Fransız Devrimi'ne giden süreçte de Jean Bodin ve ondan etkilenen Jean Jacques Rousseau gibi düşünürlerin devrimde ne kadar çok etkili olduğu ortadadır. Dolayısıyla ulus kavramının ve modern ulus devletlerin oluşmasında hem bu düşünürlerin hem de siyasi gelişmelerin katkısı aynı derece önemlidir ve zaten birbirine paralel olarak ilerlemektedir. Machiavelli ile başlayan egemenliğin yeryüzüne indirilme serüveni Vestfalya Barışı ile devletlere verilmiş, Fransız Devrimi'ne giden süreç ve devrimin gerçekleşmesi ve sonrasında da etkili olan düşünürler ve siyasi gelişmeler ile ulus unsuru modern devletlerin merkezine yerleşmiştir.

3.1.3. Modern Devlet Anlayışının Uluslararası Hukuktaki Yeri ve Diğer Görüşler

Devlet kavramı üzerine birçok farklı tanım yapılmıştır. Aynı şekilde modern devlet kavramı için de birçok farklı tanım bulunmaktadır. Çalışmanın önceki bölümlerinde Fransız Devrimi'ne kadar olan süreçte modern devlet ve ulus kavramlarının temellerinin nasıl atıldığı üzerinde durulmuştur. Modern devletin modern tanımlamaları söz konusu olduğunda ise en kabul gören tanımlama George Jellinek'in 1900 yılında basılmış olan *Allgemeine Staatslehre* eserinde bulunan *üç unsur teorisine* dayanmaktadır. Söz konusu teoriye göre devlet “*insan, toprak ve egemenlik unsurlarının bir araya gelmesiyle oluşmuş bir varlıktır.*”. Diğer taraftan bu üç unsur birbirinden ayrı düşünülemez. Devletin varlığı için bu üç unsurun birlikte bulunması gerekir. Yalnızca bir insan topluluğu, toprak parçası olmadan bir devlet oluşturamaz. Ya da bir toprak parçası üzerinde insanlar olmadan bir devlet teşkil etmez. Söz konusu iki unsur bir arada bulunsa bile oradaki insanların o toprak parçası üzerinde egemenlik kurmaları zorunludur. Dolayısıyla devletin varlığından bahsedebilmek için bu üç unsurun aynı anda bulunması gereklidir. Öte yandan devlet unsurlarına da indirgenemez. Devlet sadece egemenliğe, toprak parçasına ya da insan topluluğuna indirgenemez. Devlet uluslararası hukukta insanlardan ayrı bir varlığa sahiptir. Son olarak da söz konusu üç unsur devletin varlığı için aynı derecede önemlidir. Herhangi bir unsurun diğeri üzerinde bir üstünlüğü söz konusu değildir (Gözler, 2007: 4-5). Bu tanımlama günümüzde de uluslararası hukukta kabul görmektedir. Jellinek'i günümüzde de halen kabul gören bu tanımlamayı yapmaya iten ise kuşkusuz önceki bölümlerde bahsedilen düşünsel ve siyasal gelişmelerdir. Machiavelli ile dünyaya inen egemenlik Fransız Devrimi'nden sonra halka verilmiştir. Demokratik yönetimlerde halk egemenliği büyük ölçüde kabul görmektedir. Ancak günümüzde dahi halen demokratik olmayan yönetimler söz konusudur. Jellinek'in tanımlaması bu devletleri de kapsamaktadır. Çünkü egemenliğin halkta veya bir diktatörde olması sadece devletin sınırları içerisindeki bir meseledir. Dolayısıyla demokratik olmayan yönetimler de uluslararası hukuk bağlamında egemenlik unsurunu barındırmaktadır. Diğer taraftan hem *toprak parçası* hem de *egemenlik* unsurlarında Vestfalya Barışı'nın önemi büyüktür. Egemenliğin sınırları belli bir toprak parçası yani ülke üzerinde devletlere verilmesinin söz konusu barış ile başladığı

kabul edilmektedir. *İnsan topluluğu* ise büyük ölçüde *millet* ya da *ulus* kavramlarına işaret etmektedir (Gözler, 2007: 4). Ulus bilincinin de Fransız Devrimi'ne giden süreç ve sonrasında oturduğu göz önünde bulundurulursa Jellinek'in üç unsur tanımlaması aslında o güne kadarki gelişmeler ışığında oluşmuş olan uluslararası sistemdeki devletlerin özelliklerinin iyi bir şekilde ifade edilmesi olarak okunabilir.

Diğer taraftan modern devletin modern tanımlamaları da söz konusu üç unsuru kapsamakla birlikte çok daha çeşitlidir. Örneğin Gianfranco Poggi modern devleti şöyle tanımlar:

“Modern devlet, devlet dairelerindeki memurların sürekli ve talimatlara uygun çalışmaları yoluyla yönetimi sağlamak için oluşturulmuş karmaşık kurumsal düzenlemelerdir. Bu dairelerin toplamı olan devlet belli sınırlar dahilindeki bir toplumda yönetim işini üstlenir. Hem hukuken hem de mümkün olduğunda fiilen yönetime ilişkin tüm güç ve olanakları tekelindedir. İlke olarak salt yönetimle ilgilenir. Yönetime bakış açısı ise, kendi özel çıkarları ve davranış kuralları çerçevesindedir.” (Poggi, 2001: 15).

Görüldüğü üzere Poggi modern devleti daha çok yönetim üzerinden tanımlamaktadır ve bakış açısının da devletin kendi çıkarları çerçevesinde olduğunu belirtmektedir. Öte yandan Zygmunt Bauman ise modern devleti bir *bahçivana* benzetir ve şöyle der: *“devlet, egemenliğindeki insanları, aklın yasalarıyla uyumlu, düzenli bir topluma dönüştürmek için onları kapsamlı bir şekilde incelemeyi misyon edinmiş, kutsal bir cihat gücü olarak doğdu. Rasyonel bir şekilde tasarlanan toplum, modern devletin nihai amacı ilan edilmişti.”* (Bauman, 2003: 34). Ona göre modern devletin nihai amacı toplumdu ve bu da toplumun şekillendirilmesi gerekliliğini beraberinde getiriyordu. Bu da rasyonel bir şekilde yapılmalıydı ve rasyonel olmayan *ayrıksoy otlar* tıpkı bir *bahçivanın* yapacağı gibi toplumdan temizlenmeliydi. Bu bakış açısıyla bakıldığında da Nazi soykırımı veya herhangi bir soykırım tamamen modern devletin bir sonucudur. Bauman'a göre modern soykırım *“duyguların denetlenemeyen bir patlaması ve neredeyse amaçsızca yapılan, tamamen irrasyonel bir eylem değildir.”* Aksine rasyonel bir *toplum mühendisliği* uygulamasıdır (Saygılı, 2010: 74). Bauman'ın modern devlet hakkındaki bu görüşü Foucault'nun soykırım ve biyopolitika arasında kurduğu bağ ile büyük ölçüde kesişmektedir. Çalışmanın sonraki bölümünde buna daha ayrıntılı bir şekilde yer verilecektir.

Devlet ya da modern devlet dendiğinde karşımıza birçok farklı tanımlama ve görüş çıkmaktadır. Bunlardan herhangi birinin daha doğru veya daha yerinde olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak genel olarak bakıldığında Jellinek'in üç unsuruna

ek olarak *şiddet tekeli*ni elinde bulundurması, *bürokratik* olarak yapılanması, *egemenliği tanrıdan alıp yeryüzüne indirmesi ve bunu sınırlarla çevrelemesi* modern devletin yapısını tanımlamak için ortaya koyulan ortak görüşler olarak karşımıza çıkmaktadır (Saygılı, 2010: 73). Hakkında bu kadar farklı görüş ve tanımlama bulunan modern devlet, biyopolitika ile birçok farklı noktada kesişmektedir. Çalışmanın sonraki bölümünde de modern devletin bu bölümde bahsedilen tanımlamalarına ek tanımlamalar ve görüşlere de yer verilerek söz konusu kesişim noktaları üzerinde durulacaktır.

3.2. MODERN DEVLET VE BİYOPOLİTİKA

Biyopolitika kavramını literatürüne alan ve bu konuda çalışmalar yapan ilk düşünür Michel Foucault olduğundan biyopolitikanın modern devlet ile ilişkisini ele alırken de ilk olarak Foucault'nun devlet hakkındaki düşüncelerini irdelemek yerinde olacaktır. Zira Foucault sonrasında biyopolitika hakkında çalışmalar yürüten diğer yazarlar da düşüncelerini büyük ölçüde Foucault'nun yorumuna getirdikleri eleştiriler veya farklı bakış açıları üzerine oturtmuşlardır. Dolayısıyla söz konusu düşünürlerin de biyopolitika yorumlarının modern devlet ile kesiştiği noktaları Foucault'nun devlet hakkındaki düşüncelerini inceledikten sonra ele almak çok daha kolay olacaktır.

3.2.1. Michel Foucault ve Devlet

Foucault'ya göre iktidar her zaman devlet veya devlet aygıtları gibi makro-politik yapılarda yerleşik değildir. Dolayısıyla iktidar sorunu salt devlet veya devlet aygıtları üzerinden çözümlenemeyecek kadar karmaşıktır (Foucault, 1995: 26-27). Onun için iktidar *“her yeredir; her şeyi kapsadığından değil, her yerden geldiğinden dolayı her yeredir.”* (Foucault, 2016: 69). Ve iktidar *“toplumsal bedenin tüm kılcal damarlarından geçen ilişkisel bir özelliğe sahiptir ve yine tüm öznelerin yakalandığı üretken bir ağ formunda faaliyet gösterir.”* (Aktaran Özpolat, 2016: 123). Dolayısıyla Foucault merkezden yayılan piramit şeklindeki iktidar çözümlmelerine karşı çıkmaktadır.

Düşünür iktidarın bu ağ şeklindeki karmaşık yapısını ortaya koyarken devleti tamamen göz ardı ettiği konusunda eleştirilmiştir. Örneğin Colin Gordon Foucault'nun iktidar ilişkilerinin ayrıntılarına ve teknik-pratiklerine yönelik detaylı bir inceleme

yaptığını ancak toplum ve devlet arasındaki ilişki gibi küresel siyasi sorunlara değinmede başarısız olduğunu ifade etmektedir (Gordon, 1991: 45). Nicos Poulantzas gibi Marksist düşünürler de Foucault'nun iktidarın mikro-fiziğindeki unsurları incelerken merkezi ve merkezleştirici iktidar formlarını ihmal ettiğini belirtmektedirler (Özpolat, 2016: 125-126). Zira Foucault da çoğu çalışmasında devlet demekten dahi kaçınmıştır. Ancak yazar bu eleştirilere kendi kaleminden şöyle cevap verir:

“Eğer yaptığım analizlerde devlet mekanizmalarının varlığını ve etkilerini görmezden geldiğimi söylerseniz ya yanlıyorsunuz, ya da yanılmak istiyorsunuz. Çünkü tam da her zaman bunun aksini yaptım. Delilik konusunda da, gerek bu kategorinin, akıl hastalığı gibi neredeyse doğal bir nesnenin kuruluşunda, gerek klinik tıbbın düzenlenmesinde, gerekse de disiplin teknolojisi ve araçlarının ceza sistemine adapte edilmesinde zaten belli patiklerin, yapıp etme biçimlerinin, yönetimselliklerin, parça parça da olsa daima giderek artan bir devletleştirmeye tabi tutulduğunu görüyoruz. Devletleştirme sorunu ortaya koymaya çalıştığım meselelerin merkezinde yatıyor.” (Foucault, 2015: 64).

Sonuç olarak Foucault çalışmalarında her ne kadar devlet merkezli iktidar analizleri yapmasa da yaptığı analizlerin temelde aslında devletle ilişkili olduğunu kendisi de kabul etmektedir. Öte yandan Foucault'ya yöneltilen devleti göz ardı ettiği yönündeki eleştiriler çoğunlukla yazarın mikro-iktidar çözümlenmeleriyle ilgilidir. Yukarıdaki sözleri de büyük ölçüde mikro-iktidar analizlerinin de aslında devletleştirme sorunuyla ilgili olduğuna işaret etmektedir. Bunun da ötesinde yazar “*Hapishanenin Doğuşu*” adlı eseriyle başlayan mikro-iktidar çalışmalarını *College de France* derslerinde makro-politik seviyeye genişletir (Lynch, 2011: 17). Bu noktada da *yönetimsellik* kavramı öne çıkmaktadır. Düşünür bu girişimi ile de mikro ve makro seviye arasındaki kopukluğu gidermeye ve ikisi arasında nasıl bir bağlantı olduğunu, nasıl birlikte çalıştıklarını ortaya koymaya çalışmıştır. Foucault'nun düşüncesinde yönetimsellik kavramının mikro-iktidar üzerinde herhangi bir üstünlüğü yoktur. Bunun da ötesinde iki kavram birlikte ele alındığında bir bütün oluşturmaktadır (Özpolat, 2016: 129). Yönetimsellik kavramı mikro-iktidardan bir kopuşu değil daha çok *odakta bir kaymayı* işaret eder (Joseph, 2012: 30). Dolayısıyla Michel Foucault aslında devlet sorununu hiçbir zaman reddetmez. Yalnızca iktidar sorununa kendi penceresinden oldukça da özgün bir şekilde yaklaşır. Yaptığı iktidar analizlerinin de çoğu kendisinin de ifade ettiği gibi aslında devlet ve devlet aygıtlarıyla yakından

ilgilidir. Yazarın biyopolitika analizi de yönetimsellik kavramıyla iç içedir ve kendisinin bu konuda net bir girişimi olmasa da modern devlet ile birlikte ele alınabilir.

3.2.2. Modern Devlet ve Biyopolitikanın Kesişimi

Biyopolitika ve modern devlet birbirinden ayrı düşünülemez kadar yakından ilişkili iki kavramdır. İki kavrama da farklı düşünürler çok farklı bakış açılarıyla yaklaşarak çeşitli tanımlamalar ve analizler üretmişlerdir. Yine de son kertede iki kavram birbiriyle birçok farklı noktada kesişmekte, iç içe geçmektedir. Söz konusu kesişim noktalarından ilki zamansaldır.

Foucault biyopolitikanın ortaya çıkışından bahsederken 18. yüzyılın sonlarını işaret etmektedir. Ona göre insanların bedenleriyle değil, yaşamlarıyla ilgilenen bu yeni iktidar teknolojisi 18. yüzyılın sonlarında siyaset sahnesinde kendini göstermeye başlamıştır (Foucault, 2002: 248). Diğer taraftan Foucault sonrasında biyopolitika üzerine çalışmalar yapan bir diğer yazar olan Agamben de *kutsal insan* ve *çıplak hayat* analizini yaparken ulus devleti işaret etmektedir. Günümüzde beyin ölümü gerçekleşmiş bir hasta, sığınma talep eden bir göçmen veya bir mülteci *çıplak hayatı* temsil etmektedir. Tüm bu örneklerdeki bireylerin hukuki statüleri belirsizdir. “Biyokitle” statüsüne indirgenerek birer çıplak hayat haline gelmişlerdir (Lemke, 2016: 79). Bu noktada mülteci örneğini ele alacak olursak 1789 yılındaki İnsan ve Yurttaş Hakları Deklarasyonu’nun “*İnsanlar haklar bakımından özgür ve eşit doğarlar ve yaşarlar.*” şeklindeki ilk maddesi ayrı bir önem teşkil etmektedir. Bu maddeye göre yalın hayat daha en başından doğum ile ulus devletin içine yerleştirilmiştir. Mülteciler ise *doğum* ve *yurttaş olma* arasındaki bağı kopararak bir kısa devre oluşturmaktadır (Aydın, 2016: 123-124). Dolayısıyla Agamben’in biyopolitika üzerine yaptığı çalışmalar daha en başından ulus devlet ile yakından ilişkilidir. Diğer taraftan Esposito da *bağışıklama* paradigmasını ortaya koyarken devleti merkeze alarak dışarıdan yani ulus devletin sınırları dışından gelen tehditlere karşı kazanılan bağışıklıktan bahseder. Ferenc Feher ve Agnes Heller içinse biyopolitika en başından itibaren moderniteyle dolayısıyla da modern devletle ilişkilidir. Onlara göre biyopolitik hareketler modernitenin çözümünü bulamadığı problemler noktasında ortaya çıkmıştır (Özden, 2016: 95). Modern devlet denildiğinde günümüzde büyük ölçüde ulus devlet kastedilmektedir. Ulus devletlerin de Vestfalya

Barışı ile başlayan serüveni Fransız Devrimi'nin hemen ardından 1789 yılında yayınlanan *İnsan Hakları ve Yurttaş Hakları Bildirgesi* ile egemenliğin ulusa ait olduğu görüşünün tüm dünyaya yayılmasıyla devam etmiştir (Göze, 2007: 220). Dolayısıyla ulus devletin yani modern devletin tam anlamıyla yani ulus ögesiyle birlikte siyaset sahnesinde yerini almaya başlaması da tıpkı biyopolitika gibi 18. yüzyılın sonlarına denk gelmektedir.

Foucault için biyopolitikanın en önemli nesnesi toplumsal beden yani nüfustur. Bu noktada da başvurulan araçlar disiplin ve gözetimden ziyade düzenleme ve denetimdir (Lemke, 2016: 57). Bir nüfustan bahsedebilmek için de sınırlar olması gerekmektedir. Modern ulus devletin genel anlamda kabul gören üç unsurundan da biri de “*toprak*”tır (Göze, 2007: 4). Dolayısıyla biyopolitikanın nüfus üzerindeki düzenleme ve denetimi aslında modern devletin sınırları çerçevesinde anlam kazanmaktadır. Diğer taraftan iktidarın düzenleyebilmesi için öncelikle bilmesi gerekmektedir. *Nüfusun bilgisi de istatistiktir*. Foucault için de istatistik “*devletin devlet hakkındaki bilmesidir [savoir] – devletin kendini bilmesi olduğu kadar diğerlerini de bilmesi anlamında.*” (Foucault, 2013: 274). Dolayısıyla Foucault da istatistikten bahsederken iktidar yerine devleti işaret etmiştir. Sonuçta biyopolitika ile nüfus denetlenir ve düzenlenir. Ama bu ancak modern devletlerin istatistik bilgileri sayesinde olabilmektedir. Öte yandan nüfus hakkındaki istatistiki bilgiler sadece nüfusu tanımlamak, gözlemlemek, salt bilgi edinmek için kullanılmaz. Modern devletler biyopolitika kapsamında söz konusu istatistiki bilgileriyle toplumu aynı zamanda şekillendirip dönüştürür (Scott, 2008: 138-139).

Foucault disiplinci iktidar ve biyopolitikanın birbirinden bağımsız iki ayrı iktidar teknolojisi olmadığını belirtir. İkisi aynı düzlemde değildir ve bu onlara birbirini dışlamama, birbiri üzerine eklenebilme olanağı tanır (Foucault, 2002: 256). Dolayısıyla biyopolitika Foucault'nun üzerinde durduğu hapishane, kışla, okul gibi mekanlardaki disiplinci iktidar teknolojileri ile de birlikte çalışmaktadır. Söz konusu kurumlar da günümüzde dahi modern ulus devletlerin önemli birer unsurudur. Bunun da ötesinde okul, kışla gibi kurumlarda bireylere ulus bilinci aşılanmaktadır. Biyopolitika da Foucault'nun belirttiği gibi bu kurumlardan bağımsız düşünülemez. Bu kurumlar ve disiplin teknikleri de modern ulus devletlerden bağımsız düşünülemez.

Böylelikle biyopolitika mikro-iktidar ya da disiplinci iktidar unsurlarıyla olan bağlantısı dolayısıyla da modern ulus devletlerle bağlıdır.

Diğer taraftan Gianfranco Poggi ve Zygmunt Bauman'ın modern devlet yorumlamaları da biyopolitika bağlamında değerlendirildiğinde oldukça dikkat çekicidir. Bauman modern devleti bir bahçivana benzetir. Amacının da *rasyonel bir şekilde tasarlanmış toplum* olduğunu belirtir (Bauman, 2003: 34). Bu tasarımın gerçekleştirilmesi için de tıpkı bir bahçivanın yapacağı gibi *ayrık otların* temizlenmesi gerekecektir. Bu da modern devletin toplum mühendisliğidir (Saygılı, Modern Devlet'in Çıplak Sureti , 2010, s. 74). Bu noktada Bauman'ın bu yorumunun biyopolitikayı da işaret ettiği söylenebilir. Poggi'ye göreyse:

“Modern devlet, devlet dairelerindeki memurların sürekli ve talimatlara uygun çalışmaları yoluyla yönetimi sağlamak için oluşturulmuş karmaşık kurumsal düzenlemelerdir. Bu dairelerin toplamı olan devlet belli sınırlar dahilindeki bir toplumda yönetim işini üstlenir. Hem hukuken hem de mümkün olduğunda fiilen yönetime ilişkin tüm güç ve olanakları tekelindedir. İlke olarak salt yönetimle ilgilenir. Yönetime bakış açısı ise, kendi özel çıkarları ve davranış kuralları çerçevesindedir.” (Poggi, 2001: 15).

Poggi'nin modern devlet yorumunda görüldüğü üzere kurumlar ve yönetim ön plana çıkmaktadır. Buradaki kurumların farklı kurumlar da dahil olmakla birlikte hapisane, kışla, okul gibi kurumları işaret ettiği kolaylıkla söylenebilir. Diğer taraftan Foucault da *“Biyopolitikanın Doğuşu”* adlı eserinde devlet hakkındaki görüşlerini ortaya koyarken *“yönetim sanatı”* ifadesini kullanır ve devletin *“soğuk bir canavar değil, belli bir yönetim biçiminin ortaya koyduğu ilişkiler bütünü”* olduğunu belirtir. Ona göre de asıl sorun söz konusu yönetim biçiminin nasıl geliştiğini, büyüdüğünü veya küçüldüğünü, nasıl belli alanlara yayıldığını bulmaktır (Foucault, 2015: 8). Hem Bauman'ın hem Poggi'nin hem de Foucault'nun bizzat kendi yorumundan yola çıkacak olursak biyopolitikanın modern devletin *yönetim sanatlarından* biri olduğu açıktır. Modern devlet; kurumlarıyla, istatistiklerden elde ettiği bilgiyle ve bu sayede yürüttüğü nüfus politikalarıyla, toplumu denetleyen ve düzenleyen bir yapıya sahip olması dolayısıyla biyopolitik bir kimliğe de sahiptir.

Ferenc Feher ve Agnes Heller gibi yazarlar da biyopolitikayı halihazırda modernitenin içerisinde değerlendirirler. Onlara göre biyopolitika modernliğin siyasal uygulamaları başarısız oldukça kendine yer bulmuştur (Özden, 2016: 95). Donna Haraway de biyopolitikayı bilimsel bağlamda ele alarak 20. yüzyıl başlarında ortaya

atılan “insan mühendisliği” kapsamında bir inceleme yapar. Yazar bir çift şempanze üzerinde yapılan araştırmaların insan doğasına dair bulgular elde edildiği yönündeki iddiaları eleştirir (Kara, 2016: 234-235). Haraway’ın çalışmasının bize gösterdiği ise modern bilimin bulgularının göreceli yorumlarının biyopolitika kapsamında insan hayatları üzerinde nasıl etkiler yaratabileceği ve bir manipölasyon aracı olarak toplum mühendisliği için nasıl kullanılabileceğidir. Diğer taraftan Paul Rabinow ve Nikolas Rose da biyopolitikayı gelişen teknoloji ve genom çerçevesinde ele alır. Rabinow disiplin ve hatta nüfusun idaresinden sonra yeni bir “*biyotoplumsallık*” döneminden bahseder ve genetik biliminin önemini vurgular (Rabinow, 1996: 99). Rose da tıpkı Rabinow gibi teknoloji ve biyolojinin ilerleyişi sayesinde yaşamın artık moleküler düzeyde de anlam kazandığını belirtir. Sperm, embriyo, kan, organlar gibi unsurların nakledilebilir, değiştirilebilir olmasıyla beden bütünlüğü dışında da yeni bir yaşamsallık boyutu ortaya çıkmıştır ve bu da artık yeni algının bedenin bütünselliği düzeyinde değil moleküler düzeyde olmasına kapı aralamıştır (Özdil, 2016: 286). Foucault’nun kendisi de biyopolitika terimini ilk kez “*Toplumsal Tıbbın Doğuşu*” başlıklı seminerinde kullanmıştır. Ona göre de “*kapitalist toplum için her şeyden daha önemli olan biyopolitikadır, biyolojik olandır, bedensel olandır, maddi olandır. Beden, biyopolitik bir gerçekliktir, tıp da biyopolitik bir stratejidir.*” (Foucault, 2000: 137). Foucault tıbbın biyopolitik hale gelmesindeki dönüm noktasını da 18. yüzyıl olarak belirler (Foucault, 2004: 12). Dolayısıyla Foucault da dahil olmak üzere birçok farklı düşünür biyopolitikanın bir kanadının da modern tıbbın içerisinde olduğunu kabul etmektedir. Modern tıbbın biyopolitikleşerek siyasi bir araç haline gelmesi de modern devletin içerisinde değerlendirilebilir. Modern devletler günümüzde dahi çeşitli nüfus politikalarını gerçekteştirmek için tıptan yararlanmaktadırlar. Kürtaj yasaları, doğum kontrol yöntemleri buna birer örnek olarak gösterilebilir. Dolayısıyla biyopolitika tıpla olan ilişkisi bağlamında da modern devletle oldukça yakından ilişkilidir.

Modern devlet ve biyopolitikanın kesişimi konusunda belki de en önemli örnek Nazi toplumdur. Nazi tecrübesi ve ırkçılık Foucault dahil olmak üzere biyopolitika üzerine çalışma yapmış birçok yazarın ilgisini çekmiş ve biyopolitika kapsamında ele alınmıştır. Nazi Almanya’sı aynı zamanda modern devlet bağlamında da oldukça dikkat çekicidir. Modern devletin genel olarak kabul gören tüm unsurları Nazi Almanya’sında da mevcuttur: İnsan, toprak ve egemenlik. Bunun da ötesinde

Foucault'ya göre Nazizm 18. yüzyıldan beri kurulmuş iktidar mekanizmalarının en yükseğe ulaşmış örneğidir (Foucault, 2002: 262). Dolayısıyla Nazizm'in modern devletin de ulaşabileceği en uç örneklerden biri olduğu söylenebilir.

Foucault'ya göre ırkçılığın biyopolitika için iki önemli işlevi bulunmaktadır. Bunlardan ilki parçalara ayırmaktır. Şöyle ki biyoiktidar ırkçılıkla iyi ile kötü, yüksek ile düşük, artan ile azalan ırklar arasında bir ayırım yapabilir ve yaşaması gereken ile ölmesi gereken arasına ayırıcı bir çizgi çekebilir (Lemke, 2016: 62-63). ırkçılığın biyopolitika için ikinci işlevi ise “*ne kadar çok ölüme terk edersen, sen de, bu yolla, o kadar yaşarsın*” şeklinde olumlayıcı bir ilişkiye işaret eder. “*Yaşamak istiyorsan öldürebilmelisin*” ilişkisini ne modern devlet ne de ırkçılık keşfetmiştir. Ancak ırkçılık bu ilişkiyi biyolojik olarak kurmaktadır. ırkçılık biyo-iktidarın ekonomisinde basitçe ırkların birbirine duyduğu nefret ya da kin üzerinde konumlanmaz. Foucault'nun ırkçılık çözümlemesinde modern ırkçılığın kendine haslığı, onun zihniyetlere, ideojilere, iktidarın yalanlarına değil iktidarın tekniğine, iktidarın teknolojisine bağlı olmasındadır. Nazi iktidarında da hedef basit şekilde diğer ırkların yok edilmesi değildir. Nüfusun tamamı ölüme karşı karşıya kalmalıdır. Ancak bu şekilde bu ırk üstün olabilecek ve tamamen kökü kazınacak veya kesin olarak köleleştirilecek ırklar karşısında yeniden canlanabilecektir (Foucault, 2002: 261-266). Dolayısıyla Foucault'nun penceresinden baktığımızda aslında ırkçılık modern devletin biyopolitikasının ulaşabileceği en uç noktalardan birini işaret etmektedir.

Nazi iktidarını biyopolitika kapsamında ele alan bir diğer yazar da Giorgio Agamben'dir. Agamben Foucault'dan farklı olarak toplama kamplarına daha çok eğilmiştir. Ona göre kamp “*tarihte tesis edilmiş en mutlak biyosiyasal mekan*”dır (Agamben, 2013: 203-204). Esposito da Nazizm'in biyopolitika çerçevesinde ele alır. Ona göre de Nazilerin politikası doğrudan biyoloji ile tanımlanmıştır ve biyokratik hedefleri vardır. Bunu meşrulaştırmak için de biyomedikal araştırmalar kullanılmıştır. Esposito Nazizm'in söz konusu biyokratik ve biyomedikal yapısını göstermek için Rudolph Hess'in “*Nasyonel Sosyalizm uygulamalı biyolojiden başka bir şey değildir*” sözünü ve Fritz Lenz'in Adolf Hitler'i tanımlamak için kullandığı “*Büyük Alman Doktoru*” tabirini örnek gösterir (Esposito, 2013a: 80). Dolayısıyla Nazizm politikasını kavramak için tıbbi odaklanmak gerekmektedir. Nazi rejiminde doktorlar kamu görevlileri gibi hareket etmiştir ve hasta-doktor ilişkisinden daha önemli olan

şey devlet-doktor ilişkisi olmuştur. Alman hekimlerin Führer’i *Gerhard Wagner* hekimlerin özüne geri dönerek rahip kimliklerine soyunmasını talep etmiştir. Onun için kimin yaşayıp kimin öleceğine ve yaşamın niteliklerine ancak hekimler karar verebilir ve yaşama meşru bir şekilde son verilebilmesi de yine hekimler aracılığıyla gerçekleşir. Nitekim savaş esirlerinin ötenazisi, gaz odaları uygulamaları, ölü yakma şekilleri gibi ölümle ilgili olan tüm Nazi uygulamaları doktorların doğrulamasından geçmiştir. Öte yandan hekimler aynı zamanda yaşamla da ilgilenmiştir. Alman ırkının yaşamını daha iyi hale getirerek uzatmasını sağlayacak araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda tütünün, çeşitli kimyasalların, renklendiricilerin kullanımına sınırlar getirilmesi, kanser karşıtı kampanyalar yürütülmesi, organik tarıma destek verilmesi gibi birçok uygulama hayata geçirilmiştir (Esposito, 2008: 113-115). Sonuç olarak Nazi tecrübesi hem modern devlet hem de biyopolitik kimliğiyle modern devletlerin biyopolitikasının belki de en tepe noktasına bir örnek teşkil etmektedir.

Modern devlet ve biyopolitika tarihsel sürece bakıldığında hemen hemen aynı zamanlarda ortaya çıkmış ve gelişmiş iki unsurdur. Foucault devlet merkezli iktidar analizlerine her ne kadar karşı çıksa da biyopolitikanın modern devlet ile olan ilişkisi göz ardı edilemeyecek ölçüdedir. Biyopolitika modern devletin bir aracı ya da modern devlet biyopolitikanın bir uygulayıcısı olarak ele alınabilir. İki şekilde de karmaşık iktidar ağlarında iki unsurun birbiriyle yakından ilişkili olduğu ve birçok noktada kesiştiği görülmektedir.

3.3. ULUSLARARASI BİYOPOLİTİKA

Biyopolitika hakkında bugüne kadar yapılmış çoğu çalışma büyük ölçüde iç politika üzerinedir. Bu kavramı literatüre sokan Michel Foucault’nun incelemelerinde devletler veya hükümetler arası ilişkiler üzerine herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Micheal Hardt ve Antonio Negri’nin “*İmparatorluk*” çalışması uluslararası bağlamda ele alınabilecek olsa da ikilinin biyopolitikayı ele alışları Foucault’dan oldukça farklıdır. Foucault, biyopolitika ve biyoiktidar kavramlarını birbirinin yerine geçebilecek şekilde aynı anlamda kullanırken ikili bu iki kavramı zıt iki kutup olarak ele alarak yeni bir iktidar ağından bahsetmektedir (Kelly, 2016: 19-20). Diğer taraftan biyopolitika yerine Foucault’nun *yönetimsellik* kavramını öncelikli

olarak ele alıp “küresel yönetimsellik” çalışmaları yapan yazarlar da bulunmaktadır. Örneğin Nancy Fraser için küresel yönetimsellik ulus devletlerin ötesinde ortaya çıkmıştır. Nicholas J. Kiersey ise neo-liberalizmi dünyanın her yerindeki baskın yönetim anlayışı olarak ele alıp küresel yönetimselliği dar bir anlamda kullanır. Micheal Merlingen de Foucault yönetimsellik kavramını doğrudan iktidar anlamında kullanıp iktidarın uluslararası ağlar arasında işlediğini savlar (Kelly, 2016:22). Öte yandan bir diğer taraf da bu yaklaşıma karşı çıkar. Örneğin Jan Selby Foucault’nun iç politikayla ilgili olan incelemesinin uluslararası boyuta taşınarak küresel bir yönetimsellikten ya da biyopolitikadan bahsetmenin *basit bir ölçek büyütme hatası* olduğunu öne sürer (Selby, 2007: 330). Mitchell Dean de ulus devletin küreselleşme çağı içerisinde temel öneminden bir şey kaybetmediğini iddia ederek söz konusu yaklaşımları eleştirir (Dean, 2007: 45). Dolayısıyla her iki yaklaşımda da asıl sorun küresel bir yönetimden ve dolayısıyla biyopolitikadan bahsedilebilip edilemeyeceği noktasındadır.

Öte yandan Foucault için biyopolitika her ne kadar yönetimsellikle yakından ilişkili olsa da iki kavram aynı anlamı taşımamaktadır. Onun için biyopolitika özellikle nüfusların denetimini sağlayan, teknik bilgileri içeren ve kullanan bir iktidar teknolojisidir. Dolayısıyla biyopolitika için nüfus kilit önem taşımaktadır. “Nüfus” modern anlamıyla 18. yy’dan itibaren biyopolitika tarafından inşa edilmiştir. Öncesinde nüfus sadece belirli bir alandaki insanları işaret ederken modern anlamdaki nüfusun “*doğum oranı, ölüm oranı, yaş eğrisi, yaş piramidi, hastalanma hali, sağlık durumu vardır.*” (Foucault, 2014: 152). Dolayısıyla salt biyopolitika bağlamında küresel bir biyopolitikadan bahsedebilmek için küresel bir nüfustan ve bu nüfusu yöneten bir kurumdan veya aygıttan da söz edebilmek gerekmektedir. Günümüz dünyasında her ne kadar küreselleşme büyük bir önem taşısa da halen uluslararası alanda asıl egemen güçler ulus devletlerdir. Ulus devletlerin üstünde de herhangi bir egemen güç mevcut değildir. Diğer taraftan biyopolitikanın da büyük ölçüde nüfusla ve iç politikayla ilgili olduğunu göz önünde bulundurursak biyopolitika da ulus devletlerle var olmaktadır. Bu nedenle de küresel bir nüfus üzerinde uygulanan bir biyopolitikadan söz etmek çok olanaklı görünmemektedir. Ancak bu biyopolitikanın uluslararası bir boyutunun da olamayacağı anlamına gelmez. Ulus devletlerin nasıl ki

uluslararası ilişkileri ve politikalarından bahsedebiliyorsak biyopolitikanın da uluslararası boyutundan söz edebilmek mümkündür.

Günümüzde hala ulus devletlerin karasal sınırları varlığını sürdürmektedir. Söz konusu sınırların varlığı küresel bir biyopolitikanın önündeki en büyük engellerden biridir. Diğer taraftan biyopolitik sınırsa karasal sınırlardan tamamen bağımsız olmasa da ondan daha farklı şekilde işlemektedir ve biyopolitikanın uluslararası boyutunun önemli bir bölümüne kaynak oluşturmaktadır. Biyopolitik sınır, *toprakları değil nüfusları ayırır*. Devletler halen karasal sınırlara bağlıdır ve bu sınırlar da nüfuslar açısından bir süzgeç olarak işe yarar olsa da biyopolitik sınırlar karasal sınırların çok daha ötesine uzanmaktadır. Şöyle ki günümüzde insanlar karasal sınırları aşıp başka bir devletin topraklarına girseler de artlarında bıraktıkları toprakların biyopolitik nüfusundan çıkamazlar ve ulaştıkları toprakların da biyopolitik nüfusuna dahil olmazlar. Yasadışı göçmenler bu duruma oldukça iyi bir örnek oluşturmaktadır. Dahil oldukları topraklarda kendilerini biyopolitik olarak dışlanmış bir durumda bulurlar. Bazı bölgelerde çeşitli sosyal haklara sahip olsalar da oradaki bir vatandaşın haklarına tamamen sahip olamamaktadırlar. Diğer taraftan biyopolitik sınırlar içeriye avantaj sağlayacak şekilde geçirendir. Devletler hangi göçmenleri veya mültecileri kabul edecekleri konusunda söz konusu bireylerin nüfuslarına sağlayacağı yararı ölçüt olarak alırlar. Genel olarak bakıldığında yoksul ülkelere göç eden ve söz konusu zengin ülke tarafından kabul edilen göçmenler geldikleri ülkelerdeki ortalamadan çok daha vasıflıdırlar ve maddi durumları daha iyidir. “*Beyin göçü*” olarak adlandırılan eğitilmiş ve vasıflı insanların yoksul ülkelere göçü buna iyi bir örnektir. Beyin göçüne en iyi ve belki de en yaygın örnek de tıp alanında yaşanan göçlerdir. Bu kapsamda göç eden bireyler biyopolitik açıdan hayati bir öneme sahip olan sağlık alanında uzmanlaşmıştır. Gittikleri ülkelere fayda sağlamaktadırlar ve nüfusun niteliğini arttırmaktadırlar. Diğer taraftan Batılı gelişmiş ülkelerin vasıfsız mültecileri çoğunlukla kabul etmeme eğiliminde olduğu görülmektedir. Ancak zaman zaman mülteciler yüksek doğum oranları ve işgüçleri nedeniyle Batılı ülkeler tarafından kabul da görebilmektedirler (Kelly, 2016: 30-35). Almanya'nın yetmişli yıllarda Türkiye'den aldığı işçi göçü de bu çerçevede değerlendirilebilir. Almanya bu göç ile nüfusunda ihtiyacı olan işçi oranını sağlamıştır. Foucault'nun da belirttiği gibi modern anlamda “*nüfusların doğum oranı, ölüm oranı,*

yaş eğrisi, yaş piramidi, hastalanma hali, sağlık durumu vardır.” (Foucault, 2014: 152). Biyopolitika da temelde nüfusu denetleme, düzenleme ve faydalı hale getirme teknolojilerinin bütünüdür. Nihayetinde biyopolitikanın çok daha yoğun bir şekilde işlediği Batılı ülkelerde de göçmen ve mülteci politikaları nüfusa sağlayacakları katkı ve nüfusun doğum, ölüm, genç ve çalışan nüfus gibi oranlarını istenen düzeye getirebilme potansiyeli çerçevesinde belirlenir.

Uluslararası yardımlar da biyopolitikanın uluslararası boyutunun bir diğer örneğidir. Zengin ülkelere fakir ülkelere yapılan yardımların altı oyulduğunda karşımıza çıkan insani gerekçelerden ziyade yardımı yapan devletlerin çıkarlarıdır. İnsani gerekçelerin bu yardımlarda hiçbir payını olmadığı söylemek yanlış olsa da ne kadar payının olduğunun çok da büyük bir önemi yoktur. Nihayetinde yardımı yapan devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda yaptıkları çeşitli hesaplamalar bu yardımların temel motivasyonudur. Söz konusu yardımların altında taktikle işleyen bir mantıktan daha fazlası da bulunmaktadır. Yardım, yardım yapan ülkenin jeopolitik açıdan güvenliğine de hizmet etmektedir. Bu yardımlar sayesinde yardım edilen ülkelerin istikrarı korunur ve yardım eden ülkelere sıçrayabilecek kıtlığın ve düzensizliğin önüne geçilmiş olur. Üstelik bu gizli kapaklı bir amaç da değildir. Herhangi bir devlet bu yardımların jeopolitik istikrar için elzem olduğunu, ticari ilişkiler için de oldukça faydalı olacağını, üstelik dostlarımıza yardım etmenin de iyi bir şey olduğunu söyleyerek kendi çıkarlarını meşru bir tabana oturtabilir. Salgın hastalıkları önlemeye yönelik yardımlar uluslararası biyopolitikanın en iyi örneklerindedir. Hastalık sınırları aşabilir; bu nedenle bu konuda yürütülen çabalar tüm nüfusları korumaya yöneliktir. Yine de bu noktada da temel motivasyon zengin ülkelerin kendi nüfuslarını korumaya yönelik çabalarıdır. Örneğin United States Agency for International Development (USAID) AIDS ile savaşmak için 2016 yılında 2,8 milyar dolar harcamıştır. Diğer taraftan bu rakam 2015 yılında sıtma için harcanan 100 milyon dolarla karşılaştırıldığında ortaya farklı bir tablo çıkmaktadır. AIDS zengin ülkelerin nüfuslarının sağlığını çok daha fazla etkilemektedir. Öte yandan sıtma ise bu ülkelerde çok da yaygın bir hastalık değildir (Kelly, 2016: 41-44). Dolayısıyla yardımlar tüm nüfusları korumaya yönelik gibi görünse de aslında daha çok yardımı yapan zengin ülkelerin kendi nüfuslarını korumaya yöneliktir.

Biyopolitikanın uluslararası boyutunun bir diğeri savaşlardır. Ulus devletler nüfuslarının güvenliğiyle yakından ilgilidirler. Biyopolitika da basit bir şekilde insanların hayatta kalmaları için yardım etmek demek değildir. Biyopolitika ile asıl amaçlanan nüfusun yaşamını en üst seviyeye çıkarmaktır. Bu nedenle de devletler bazen çareyi savaş çıkarmakta bulabilirler. Savaş sadece düşmanı öldürmekle ilgili değildir; savaşı çıkaran devlet kendi nüfusunu da daha büyük bir amaç uğruna ölüm tehlikesine maruz bırakmış olur. Foucault için bunun en büyük örneği Nazi Almanya'sı olmuştur. Nazi iktidarı saf ve sağlıklı bir nüfus için “*yaşam alanı*” elde etme amacıyla milyonlarca insanın ölümüne neden olan bir savaşı sürdürdü (Foucault, 2002: 265-266). 21. yüzyılda artık nüfuslarda büyük kıyımlara yol açacak savaşların olmadığını görüyoruz. Bunun yerine Batı'da “*sıfır ölümlü savaş*” öğretisi benimsenmeye çalışılıyor. Bu öğreti de kimsenin askerini ciddi bir şekilde tehlikeye atmamasını temel almaktaydı. Ancak 11 Eylül 2001 sonrası birçok Amerikan askeri savaş alanında hayatını kaybetmeye başladı. ABD 11 Eylül saldırıları sonrası nüfusuna yönelik algıladığı tehdit dolayısıyla kendi askerini de ölüm riskiyle baş başa bırakacak hamleler yapmıştır. Bu da aslında oldukça biyopolitiktir. Temeldeki neden ister petrol olsun ister gerçekten nüfusa yönelik bir tehdit olsun yapılan hamlelerdeki amaç nüfusun yaşamının en üst seviyeye çıkarılmasıdır. Diğer taraftan karşı tarafa yapılan saldırılarda da biyopolitik bir unsur bulunmaktadır. 1990'da Irak'a karşı uygulanan ambargo ve 1991'deki hava saldırılarıyla başlayan süreç, 2003 yılında Irak'ın işgaliyle devam etmiştir. Bu süreçteki hava saldırıları askeri hedefleri kapsıyor gibi görünse de ülkenin biyopolitik kapasitesini büyük yıkıma uğratacak sivil altyapı tesisleri de bombardımana dahil ediliyordu. Ambargo da nüfusun ihtiyaçlarına yönelik malzemeleri kapsamaması dolayısıyla biyopolitik bir taraf barındırmaktaydı. Böylelikle devlet ile nüfus arasındaki bağ koparılarak çeşitli ayaklanmaların önünün açılması hedefleniyordu (Kelly, 2016, s. 64-66). Modern devletlerde biyopolitika için idare ve düzenleme araçları elzemdir. Bu araçlarda ve kaynaklarda yaratılan boşluklar veya eksiklikler idare ile nüfus arasındaki bağı kopararak devletin biyopolitik yapısını bozmaktadır.

Sonuç olarak uluslararası sistem günümüzde hala ulus devlet bazlı olarak varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla küresel bir nüfustan da biyopolitikadan da söz etmek henüz mümkün görünmemektedir. Ancak bu biyopolitikanın uluslararası bir

boyutunun da olmadığı anlamına gelmez. Nasıl ki devletler uluslararası alanda kendi çıkarları doğrultusunda çeşitli ilişkiler kuruyorsa, yine son kerte de kendi nüfuslarının iyiliği için biyopolitik bağlamda da uluslararası hamlelerde bulunabilmektedirler.

SONUÇ

Biyopolitika kavramı akademik çalışmalarda ve tartışmalarda her geçen gün daha çok karşımıza çıkmaktadır. Kavramın artan popülerliğinin sebebi kuşkusuz işaret ettiği ve açıklamakta kullanılabildiği alanın genişliğidir. Yunanca bios (hayat) ve politika kelimelerinin birleşimi ile oluşan biyopolitika kelimesi basitçe, hayatla uğraşan politika anlamına gelmektedir. Bu denli genel ve üzerine antik çağdan beri yazılıp çizilen iki unsuru bir arada bünyesinde barındırması dolayısıyla kavram, birçok farklı yazar tarafından farklı bakış açılarıyla ele alınmış ve tanımlanmıştır. Böylelikle de kavramın anlam yelpazesi çok geniş bir hacme ulaşmıştır.

Biyopolitika kavramını literatürüne alan ilk düşünür Michel Foucault olmuştur. Aslında kavramın diğer yazarların bu kadar ilgisini çekmesinin ve günümüzde de bu denli popüler olmasının kapısını aralayan da kuşkusuz Foucault'dur. Ancak düşünür kavramı birçok farklı eserinde ve seminerinde dağınık bir şekilde kullanmayı tercih etmiştir. Yazarın iktidar ve mikro-iktidar analizleri de biyopolitika irdelemeleriyle iç içe geçmiştir. Dolayısıyla biyopolitika kavramı daha henüz Foucault'nun çalışmalarında dahi oldukça geniş bir alanı işaret etmektedir. Tüm bu dağınıklık ve ayrıntılara rağmen Foucault'nun kavramı tutarlı bir şekilde kullanması dolayısıyla biyopolitika ile ilgili temelde nasıl bir anlayışı olduğu aslında açıktır. Düşünür için 17. ve 18. yüzyıllar beden üzerine odaklanmış ayrıntılarla ilgilenen disiplinci iktidarların ortaya çıktığı dönemdir. Biyopolitika ise 18. yüzyılın sonlarından itibaren ortaya çıkmıştır ve disiplinci iktidarın aksine insanları bireysel olarak değil bir tür olarak ele alır. Biyopolitika da bedenler ile ilgilenir ancak onu bireysel olarak değil kitlesel bazda etkiler. Dolayısıyla Foucault'ya göre biyopolitikanın asıl ilgi odağı toplumsal beden yani nüfustur. Bunun için başvurduğu araçlar da disiplin ve gözetimden ziyade düzenleme ve denetimdir. Yazarın nüfus ile kastı da bir grup kalabalık insan değil, doğum oranı, ölüm oranı, yaş eğrisi, hastalanma hali gibi değişkenlere sahip yok olabilen ya da tersine geliştirilebilen bir unsurdur. Bu bağlamda Foucault'ya göre biyopolitika, nüfus üzerindeki denetim ve düzenlemeyi sağlayan bir iktidar

teknolojisine işaret eder. Bu iktidar teknolojisi tam da bilim ve siyasetin kesiştiği noktada durmaktadır. Karantina, kürtaj, doğum kontrol yöntemleri gibi tıbbi uygulamalar biyopolitikanın birer örneğidir. Diğer taraftan istatistik bilimi de biyopolitika için oldukça büyük bir önem teşkil etmektedir. İktidar nüfus hakkındaki bilgisine istatistik aracılığıyla ulaşır ve bu bilgisi ışığında düzenleme mekanizmalarını devreye sokar. Öte yandan Foucault için nüfusu idare etmenin tek yöntemi nüfus politikaları ya da tıbbi uygulamalar değildir. Çünkü düşünürü göre iktidar piramit şeklinde yukarıdan aşağıya doğru dağılan bir yapıya sahip değildir. İktidar ilişkileri bundan çok daha karmaşıktır. Onun için *“iktidar her yerededir; her şeyi kapsadığından değil, her yerden geldiğinden dolayı her yerededir”* (Foucault, 2016: 69). İktidarın bu yapısı da üretkenliğinde gizlidir. İktidar sürekli baskılayan ve yasaklayan bir yapıya sahip değildir; bilgiyi üretir, normları oluşturur ve onları söylemler aracılığıyla yayar. İktidarın yarattığı bilgi de özneler aracılığıyla gündelik ilişkilerde dahi tekrarlanır ve üretilmeye devam eder. Böylelikle aşağıdan yukarıya doğru da bir iktidar etkisi oluşur. Dolayısıyla insanlar sadece iktidarın etkilerine maruz kalan birer nesne değildirler; aynı zamanda sürekli iktidar ilişkileri üreten birer öznedirler. Bu bağlamda tıp otoriteleri tarafından çocuk yapmanın ya da belirli bir sayıda çocuk yapmanın faydalarının sıralanması, toplumda yağ oranı düşük ve kaslı bir bedenin sağlıklı ve güzel olarak sürekli idealize edilmesi gibi örnekler de bu çerçevede biyopolitikanın kapsamına girmektedir. Bu bilgiler insanlar arasında benimsenerek gündelik ilişkilerde dahi tekrarlanarak sürekli üretilmektedir. Dolayısıyla Foucault için biyopolitika temelde nüfusla ilgilenir; onu denetler, düzenler ve şekillendirir. Bunu da bilimden, teknolojiden ve politikadan aynı anda yararlanarak; bilgi üreterek ve onu toplumun her noktasına sızdırarak yapar.

Bu denli yaşama ve yaşatma ile ilgilenen bir iktidar teknolojisinin ölüm ile ilişkisi nasıldır? Bu noktada da ırkçılık devreye girmektedir. Üstelik biyopolitika ve ırkçılığı bağdaştıran tek yazar da Foucault değildir. Giorgio Agamben ve Roberto Esposito da biyopolitika ve ırkçılığı odağına almıştır. Üç yazar da incelemelerinde ırkçılık dendiğinde akla gelen en büyük örnek olan Nazi Almanya'sını ele alırlar ve Nazi uygulamalarının fazlasıyla biyopolitik olduğunda hemfikirdirler. Foucault'ya göre Nazilerin yaptığı, daha büyük bir iyi uğruna yani nüfusun selameti için diğerlerini öldürmek ve kendi nüfuslarını da ölüm tehlikesiyle baş başa bırakmaktır. Ancak

buradaki kritik nokta modern ırkçılığın basit bir şekilde diğer ırka duyulan öfkeden kaynaklanmamasıdır. Modern ırkçılık tamamıyla biyopolitiktir. Aşağı türler yok olma eğilimine girdikçe, anormal olanlar ortadan kaldırıldıkça insan birey olarak değil tür olarak daha çok gelişecek, daha güçlü, daha sağlıklı olacaktır ve daha çok yaşayacaktır. Nazi Almanya'sının yaptığı da temelde buna benzemektir. Aşağı ırklar yok olmalı ve üst ırk hayatta kalmalıdır. Bu iddiayı güçlendirmek için de birçok tıbbi ve biyolojik araştırma sonucu ortaya sürülmüştür. Dolayısıyla ortada hem tıptan ve teknolojiden hem de politikadan yararlanarak nüfusunun ve insan türünün gelişmesini kendine amaç edinmiş bir uygulama vardır ve bu da biyopolitikanın tanımına tam anlamıyla uymaktadır. Öte yandan Agamben ise Nazi tecrübesini “istisna hali” ve “çıplak hayat” incelemeleri bağlamında ele alır. Agamben'e göre çıplak hayat “*kurban edilemeyen fakat öldürülebilien hayattır.*” ve istisna hallerinde ortaya çıkmaktadır (Agamben, 2013: 101). Nazi kampları da onun için tam anlamıyla bir istisna halidir ve biyosiyasal bir mekandır. Bu kamplarda istisna kurala dönüşmektedir. Kamplardaki insanlar da birer çıplak hayattırlar. Esposito da Nazizm ve tıbbın ilişkisine vurgu yapar ve Nazi rejiminde doktorların birer kamu görevlisi gibi hareket ederek kimin öldürülüp kimin yaşayabileceğine karar verebildiklerini söyler. Zira savaş esirlerinin ötenazisi, gaz odaları uygulamaları, ölü yakma şekilleri gibi ölümle ilgili olan tüm uygulamalar doktorların onayından geçerek meşru bir çerçeveye büründürülmüştür. Görüldüğü üzere biyopolitika modern ırkçılığı tam anlamıyla kapsamaktadır. Modern ırkçılık sayesinde daha büyük bir iyi için, insan türünün ve nüfusunun gelişimi için tıbbi gerekçelerle ve normlarla aşağı türlerin yok edilmesi meşru hale getirilmektedir.

Foucault'nun kendine has bir şekilde ele aldığı biyopolitika kavramına düşünürün ardından gelen yazarlar da özgün katkılarda bulunmuştur. Agamben'in ırkçılık konusunda ele alınan “istisna hali” ve “çıplak hayat” incelemeleri günümüzde de farklı alanlarda güncelliğini korumaktadır. Ona göre mülteciler, beyin ölümü gerçekleşmiş hastalar gibi örnekler de istisna halindeki birer çıplak hayattırlar ve biyopolitikanın çerçevesine dahildirler. Beyin ölümü kavramı hayatın nerede bitip nerede başladığının tıp otoriteleri tarafından belirlenebilmesini sağlar. Beyin ölümü gerçekleşmiş bir yaşamın öldürülmesi meşrudur ve bu tıbbi gerekçelerle yapılmaktadır. Diğer taraftan mülteciler de doğum ile yurttaşlık arasındaki sıkı bağı kopararak bir istisna hali teşkil etmektedirler. Herhangi bir ulus devletin sınırlarına

dahil olmayan bu insanlar arada kalmış birer çıplak hayattırlar ve ölüme terkedilebilirler. Öte yandan Esposito ise bağışıklama incelemesi içerisinde yerleştirdiği biyopolitikanın olumsuz tarafına değinmeye çalışır. Ona göre bireyciliği merkeze alan anlayıştan uzaklaşıp topluluğa önem verildiği takdirde biyopolitikanın yaşam üreten olumlu tarafı ortaya çıkacaktır. Bunun için de dış dünya ile araya zırhlar koymak yerine sürekli iletişim ve temas halinde olmak gereklidir. Nasıl ki dış dünyadan tamamen soyutlanmış bir çocuğun bağışıklık sistemi hiç gelişmeyecekse dış dünyaya kendini tamamen kapatan topluluklar da bağışıklık kazanamayacaklardır. Dolayısıyla yaşamın gelişmesi için dış dünyaya karışmak, kirlenmek gerekmektedir. Diğer taraftan düşünür, karışarak ve kirlenerek bağışıklık kazanma mantığını bir adım daha ileri götürerek insan ve hayvan türü arasındaki ayrımı da ortadan kaldırmayı önerir. Ona göre insan ve hayvanın aynı kategoride değerlendirilmesi olumsuz anlamda insanın hayvanlaşmasını değil hayvan dünyasının sahip olduğu zengin olanakların insan dünyasına aktarılması potansiyeline sahiptir. Biyopolitikanın sadece insanı değil tüm canlı türlerini kapsadığını öne süren bir başka düşünür de Donna Haraway'dir. Düşünür bugüne kadar hayvanlar üzerinde yapılan ve insanın doğasına dair bulgular elde ettiğini söyleyen araştırmaların çoğunun araştırmacıların kültürel ön kabullerine dayandığını iddia etmektedir. Buna paralel olarak da Robert Yerkes'in şempanzeler üzerinde yaptığı araştırmayı örnek gösterir. Yerkes araştırmasının sonucunda dişi şempanzelerin yemek karşılığında erkek şempanzeler ile çiftleştiği sonucuna vararak dişi primatların ikincil konumunun ve hayat kadınlığının doğal kökenini bulduğunu iddia etmiştir. Yerkes araştırmasında şempanzelerin insana en yakın primat olması ve kültürel etkilerden uzak olmaları dolayısıyla çıkarımlarını insanın *doğal kökenine* ait olarak yorumlamıştır. Ancak atladığı nokta kendisinin kültürel etkiler ve ön kabuller ile yorumlama yaptığıdır. Haraway'in bu örneğinden çıkarılabilecek sonuç biyopolitik uygulamaların da bu tarz bilimsel *bulgularla* meşru hale getirilebileceğidir. Diğer taraftan Haraway'in çalışmalarında gen de üzerinde durulması gereken biyopolitik bir unsurdur. Haraway Darwinci evrim teorisinin iyi genlerin hayatta kalması ve kötü olanların zamanla yok olacak olması görüşünden yola çıkar ve doğadaki para biriminin gen olduğunu iddia eder. İnsanların genelde kendilerinden sonra ailesinin ve akrabalarının çıkarına davranmasının aynı genleri paylaşmaları olduğu görüşüne dayanarak Haraway, herkesin kardeşinin ya da yakın

akrabasının hissedarı olduğu görüşünü ortaya atar. Yazarın gen ve para benzetmesi biyopolitikanın geleceği açısından oldukça yerindedir. Zira günümüzde nasıl ki iyi yaşam koşulları para ile yakından ilişkili ise genetik biliminde kaydedilebilecek gelişmeler ile de ileride iyi genlere sahip olmak da satın alınabilen veya devletler tarafından düzenlenip kontrol edilebilen bir unsur olabilir. Öte yandan gelişen teknoloji ve genetik biliminin biyopolitika ile ilişkisine odaklanan Paul Rabinow'un California Üniversitesi ve John Moore adlı bir hastanın arasındaki davaya ilişkin verdiği örnek moleküler boyuttaki unsurların biyopolitikanın konusu haline gelmesi için çok da uzak bir geleceğe gitmemize gerek olmadığını göstermektedir. Moore saçaklı lösemi hastasıdır ve üniversite doktorları hastalığın tedavisi için Moore'un hücrelerinin istisnai bir özelliğe sahip olduğunu düşünmektedir. Yedi yıl boyunca hastanın hücreleri izinsiz bir şekilde alınarak ticari değeri yüksek ilaçlar elde edilmiştir. Bunun üzerine de Moore California üniversitesine bir dava açarak hücrelerinin kendi malı olduğu iddiasında bulunmuştur. Nihayetinde mahkemeden çıkan karar üniversitenin hastayı bilgilendirmeme konusunda hatalı olduğu yönündedir. Ancak hücrelerin aidiyeti konusunda Moore'un iddiası kabul edilmemiştir. Bu noktada da mahkeme üyelerinin bazılarının görüşleri oldukça ilgi çekici görünmektedir ve gen ve biyolojinin nasıl biyopolitikanın konusu olabildiğine ışık tutmaktadır. Üyelerden birine göre Moore insan hücrelerinin herhangi bir ticari mal ile eş tutulması isteyerek kutsal olan ile dünyevi olanı karıştırıyordu. Bir diğeri göre ise bilim bu şekilde bir kazancın kapısını aradıysa Moore'un hangi gerekçe ile bu kazanca ortak olmasının engellenebileceği noktasını tartışmaya açıyordu. Burada da aslında Haraway'in gen ve para birimi benzetmesinin günümüzde dahi geçerli olabileceği görülmektedir. Gelişen teknoloji ve genetik bilimi ile insan bedeni moleküler düzeyde de ekonomik bir değere sahip olabilecektir. Biyopolitik açıdan bakacak olursak da değiştirilebilen genler ya da üretilebilen yeni genler ışığında nüfuslar düzenlenebilecek veya şekillendirilebilecektir. Bugün bile doğumlardan önce insanların genleri dolayısıyla neye yatkın olduklarının, hangi hastalıklara eğilimli olduklarının bilinebileceği üzerine görüşler mevcuttur. Bu noktada da görülmektedir ki biyopolitikanın denetleyen, düzenleyen ve şekillendiren mantığı çok daha farklı bir bilgiyle (gen bilgisi) işleyebilme potansiyelini de bünyesinde barındırmaktadır.

Görüldüğü üzere biyopolitika insanla birey olarak değil bir tür olarak ilgilenir. Biyopolitikanın mantığı hem tür olarak insanı hem de makro düzeyde nüfusu denetlemek, düzenlemek ve şekillendirmek yönünde işler. Ölümle dolaylı yoldan bir ilişkisi olsa da eski hükümdarlık anlayışının aksine yaşamla ve yaşatmakla ilgilenir. Öldürmez ancak ölüme bırakabilir. Bu denli denetim ve düzenleme ile ilgilenen ve ortaya çıkışının 18. yüzyılın sonları olduğu kabul edilen bir iktidar teknolojisinin modern devlet ile de yakından ilişkili olması kaçınılmazdır. Ancak Foucault başta olmak üzere bu konuyla ilgilenen yazarlar biyopolitikayı *iktidar* ilişkileri içerisine yerleştirmiş onun modern devlet ile olan ilişkisine ve kesişim noktalarına yok denecek kadar az değinmiştir. Günümüzde modern devlet tanımlamaları konusunda da her ne kadar farklı görüşler olsa modern devletin üç ana unsurunun olduğu kabul edilmektedir. Bunlardan ilki sınırları belirli bir toprak parçasıdır. İkincisi ise bu toprak parçası üzerinde yaşayan insanlardır. Son unsur ise bu toprak parçası üzerinde egemen bir gücün varlığıdır. Modern devlet denildiğinde büyük ölçüde ulus devletler kastedilmektedir. Zira sınırlar üzerinde ve uluslararası alanda günümüzdeki tek egemen güç hala ulus devletlerdir.

Modern devlet ve biyopolitika öncelikle zamansal anlamda kesişmektedir. Modern devletlerin 1648 yılındaki Vestfalya Barışı ile ortaya çıktığı kabul edilmektedir. 1789 yılındaki Fransız Devrimi de modern devletlerin içerisine ulus unsurunu iyice yerleşmesi ve tüm dünyaya yayılması bağlamında dönüm noktası olarak görülmektedir. Biyopolitika için de 18. yüzyılın sonraları başlangıç noktası olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla bu dönemlerde ortaya çıkan, denetim ve düzenleme ile ilgilenen bir iktidar teknolojisinin modern devletten bağımsız olması mümkün görünmemektedir. Diğer taraftan biyopolitika tanımı dolayısıyla da aslında modern devlete bağımlıdır. Modern anlamdaki nüfus yani Foucault'nun işaret ettiği gibi doğum, ölüm oranı, yaş eğrisi, hastalanma hali olan bir nüfus için belirli sınırlara ihtiyaç vardır. Dolayısıyla biyopolitikanın ilgilendiği nüfus modern devletler ile ortaya çıkmıştır. Öte yandan biyopolitikanın neredeyse tüm araçları aslında devlet aygıtlarıyla bağlantılıdır. Günümüzde devletlerden bağımsız makro düzeyde uygulanan tıbbi bir uygulamanın var olması mümkün görünmemektedir. Bu aynı şekilde nüfus politikaları için de geçerlidir. Yapılan gen araştırmaları ister devletler ister özel şirketler tarafından finanse edilsin nihayetinde elde edilen bulguların ve

teknolojilerin devletlerin çıkarına kullanılabilme potansiyeli oldukça yüksek görünmektedir. Gelecekte ulus devletlerin hala uluslararası alandaki tek egemen güç olup olamayacağı bir soru işareti olarak dursa da günümüzdeki tek egemen güç halen ulus devletlerdir ve biyopolitika da bu devletlerin mantığı içerisinde var olabilmektedir.

Öte yandan modern devletlerle bu kadar iç içe geçmiş bir iktidar teknolojisinin uluslararası bir boyutunun olup olmadığı (üzerine bugüne kadar neredeyse hiçbir çalışma yapılmamasına rağmen) sorulması gereken bir diğer sorudur. Günümüz dünyasında küreselleşme etkileri her ne kadar fazlasıyla hissedilse de halen uluslararası sistemdeki tek egemen güç ulus devletlerdir. Dolayısıyla henüz küresel bir nüfustan söz etmek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle küresel bir biyopolitkadan da söz edilemez. Ancak bu, biyopolitikanın uluslararası bir boyutunun da olmadığı anlamına gelmemektedir. Nasıl ki modern devletlerin kendi çıkarlarına hizmet eden uluslararası politikaları bulunuyorsa, aynı bağlamda biyopolitik uygulamaları da bulunmaktadır. Günümüzde küreselleşmenin tüm etkilerine rağmen ulus devletlerin karasal sınırları hala önemini korumaktadır. Söz konusu sınırlar belirli ölçüde geçirgendir ancak biyopolitik sınırlar çok daha katıdır ve karasal sınırlardan daha farklı bir mantıkla işlemektedir. Biyopolitik sınırlar toprakları değil nüfusları birbirinden ayırır. Dolayısıyla bir ülkeden başka bir ülkenin karasal sınırlarına dahil olan bireyler artlarında bıraktıkları toprakların biyopolitik nüfusundan kolayca ayrılamazlar ve dahil oldukları toprakların da biyopolitik nüfusuna dahil olamazlar. Yasadışı göçmenler ve mülteciler bu duruma iyi birer örnek oluştururlar. Bu insanlar bazı ülkelerde çeşitli sosyal haklara sahip olsalar da oradaki sıradan bir vatandaşın haklarına tamamen sahip olamamaktadırlar. Bunun nedeni de devletlerin biyopolitik sınırlarının kendilerine avantaj sağlayacak şekilde geçirgen olmasıdır. Örneğin özellikle Batılı devletler beyin göçüne oldukça açıktırlar. Çünkü bu tarz bir göç ile nüfuslarına dahil olan bireyler nüfuslarını niteliğini arttırmaktadır. Diğer taraftan vasıfsız olarak görülen göçmenler veya mülteciler genelde Batılı ülkeler tarafından kabul görmemektedir. Ancak nüfusun vasıfsız iş gücüne ihtiyacı varsa söz konusu göçmenler veya mülteciler (yine de belirli koşullar altında) Batılı ülkeler tarafından da kabul edilebilmektedir. Dolayısıyla ulus devletlerin sınırlarının geçirgenliğinde nüfuslarının ihtiyaçları doğrultusunda işleyen biyopolitik bir mantık mevcuttur. Diğer

tarafından uluslararası yardımlarda da biyopolitik bir mantık bulunmaktadır. Söz konusu yardımlarda insani boyutun hiçbir şekilde payının olmadığını söylemek yanlış olsa da büyük ölçüde yardımcı yapan devletlerin çıkarları temel motivasyon olarak karşımıza çıkmaktadır. Yardım, yardım yapılan devletin kendi nüfusundaki istikrarı sağlamasına olanak sağlıyor gibi görünse de yardımcı yapan devletin temeldeki amacı çevresinde oluşacak bir kıtlığın ve düzensizliğin kendi ülkesine de sıçramamasıdır. Salgın hastalıkların yayılmasının önlenmesi için yapılan harcamalar buna en iyi örneği oluşturmaktadır. Temeldeki amaç dünya nüfusunu korumak gibi görünse de ülkeler yine de kendi nüfuslarını düşünmektedir. Zengin ülkeler Afrika kıtasındaki salgın hastalıklara kendi nüfuslarına sıçrama potansiyeli doğrultusunda kulak kabartmaktadırlar. Bu doğrultuda da AIDS için milyar dolarlar harcayabilirken (çünkü AIDS zengin ülkelerde de sıklıkla görülmektedir) sıtmaya karşı aynı ilgiyi göstermeyebilmektedirler. Diğer taraftan savaşlar da biyopolitikanın uluslararası boyutuna örnek oluşturabilmektedir. Biyopolitikanın amacı insanların hayatta kalmaları değil nüfusun yaşamını en üst seviyeye çıkarmaktır. Dolayısıyla devletler bu bağlamda çareyi bazen savaş çıkarmakta bulabilirler. Bu doğrultuda da düşman nüfusu kadar kendi nüfusları da ölüm tehlikesi ile baş başa kalmaktadır. Ancak daha nitelikli ve üst seviyeye çıkmış bir nüfus için bu alınabilecek bir risk olarak görülmektedir. Foucault için bunun en iyi örneği Nazi Almanya'sı olmuştur. Naziler kendi nüfuslarının çok daha iyi bir "yaşam alanı" elde etmesi amacıyla hem kendilerinden hem de diğer milletlerden milyonlarca insanın ölümüne sebep olan bir savaşı sürdürmüşlerdir. Öte yandan 21. yüzyılda her ne kadar sıfır ölümlü savaş mantığı benimsenmeye çalışılsa da 11 Eylül sonrasında ABD'nin yaptığı gibi devletler hala kendi nüfuslarına karşı bir tehlike algıladıklarında kendi askerlerinin de ölüm riskini göze alabilmektedirler. Buradaki amaç ister ekonomik isterse gerçekten güvenlik tabanlı olsun sonuçta işleyen mantık kendi nüfusunun yaşamının en üst seviyeye çıkarılmasıdır.

Biyopolitika bugün artık Foucault'nun çalışmalarındaki halinden daha da geniş bir alana işaret etmektedir. Sadece insanların değil hayvanların da yaşamını kapsadığına dair farklı çalışmalara konu olmuştur. Diğer taraftan kavramın modern devletlerle olan ilişkisi göz önüne alındığında sadece belirli sınırlar dahilinde değil uluslararası boyutta da etkiler yaratacak uygulamalarla uluslararası bir boyutunun da

olduğu anlaşılmaktadır. Bunun da ötesinde kavram teknoloji ve bilimdeki gelişmelerin politik boyutunu açıklayabilme kapasitesi ile gelecekte de birçok çalışmada kendine yer bularak işaret ettiği alanı daha da genişletebilme potansiyeline sahip görünmektedir.

KAYNAKLAR

Agamben, Giorgio. (2013). Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat (çev. İsmail Türkmen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Agamben, Giorgio. (2018). İstisna Hali (çev. Kemal Atakay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ağaoğulları, M. Ali & Köker, Levent. (2004). Tanrı Devletinden Kral Devlete, Ankara: İmge Kitabevi.

Alganer, Yılmaz & Çetin, M. Özlem. (2016). "Avrupa'da Birlik ve Bütünleşme Hareketleri", Journal Of Life Economics, Sayı:1, Cilt: 3, s.93-114.

Arslanel, M. Nazan, & Eryücel, Ertuğrul. (2011). "Modern Devlet Anlayışının Felsefi Temelleri", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 15, s.1-20.

Aydın, Abdurrahman. (2016). "Giorgio Agamben: Etten İbarettir İnsan ve Biyopolitika Makinesi", Biyopolitika: Foucault'dan Günümüze Biyopolitika'nın İzdüşümleri (Ed. Onur Kartal), Ankara: NotaBene Yayınları.

Aydınlı, H. İbrahim, & Ayhan, Veysel. (2004). "Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi Perspektifinden İktidarın Sınırlandırılması Tartışması", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:5, Sayı: 1, s.67-84.

Bacık, Gökhan. (2006). "Westfalyan Sistemin Direnişi: 11 Eylül ve Uluslararası Politika" Uluslararası İlişkiler, Cilt:3, Sayı:10, s.53-48.

Baştürk, Efe. (2012). "Michel Foucault'da Liberalizm Eleştirisi: İktidar, Yönetimsellik ve Güvenlik", Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:14, s.65-78.

Baştürk, Efe. (2013). "Bir Kavram İki Düşünce: Foucault'dan Agamben'e Biyopolitikanın Dönüşümü", Alternatif Politika, Cilt:5, Sayı: 3, s.242-265.

Baştürk, Efe. (2013). "Modern Egemenliğin "Nomos"u Olarak İstisna Hali", Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 15, s71-83.

Bauman, Zygmunt. (2003). Yasa Koyucular ile Yorumcular (çev. Kemal Atakay), İstanbul: Metis Yayınları.

Bulut, Nihal. (2002). “Ortaçağdan Yeniçağa Geçiş Süreci Bağlamında Ekonomik Zihniyet Değişiminin Siyasal Düşünceye Etkisi”, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 1-4, s.17-32.

Butler, Judith. (2004). Undoing Gender, New York: Routledge.

Butler, Judith. (2005). İktidarın Psikik Yaşamı: Tabiyet Üzerine Teoriler (çev. Fatma Tütüncü), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Butler, Judith. (2015). Savaş Tertipleri: Hangi Hayarların Yası Tutulur? (çev. Şeyda Öztürk), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Cevizci, Ahmet. (1999). Felsefe Sözlüğü, İstanbul: Paradigma Yayınları.

Çelebi, Vedat. (2013). “Michel Foucault'da Bilgi, İktidar ve Özne İlişkisi”, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt:5, Sayı: 1, s.512-523.

Çetin, Halis. (2002). “Egemenlik ve Hukuk İlişkisi Üzerine”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:3, Sayı: 2, s1-16.

Çetin, Halis. (2007). Çağdaş Siyasal Akımlar, Ankara: Orion Kitabevi.

Dean, Mitchell. (2007). Governing Societies: Political Perspectives on Domestic and International Rule, New York: Open University Press.

Ebenstein, William. (2001). Siyaset Felsefesinin Büyük Düşünürleri (çev. İsmet Özel,) İstanbul: Şule Yayınları.

Esen, Saliha. (2017). “Karşı Reform Hareketleri ve Dominikenler”, Dini Araştırmalar, Cilt:20, Sayı:52, s.111-130.

Esposito, Roberto. (2008). Bios: Biopolitics and Philosophy (çev. Timoth Campbell), London: University Of Minnesota Press.

Esposito, Roberto. (2009). “Community and Nihilism. Cosmos and History: The Journal of Natural and Social Philosophy”, Cilt: 5, Say: 1, s.24-37.

Esposito, Roberto. (2010). Communitas: The Origin and Destiny of Community (çev. Timothy Campbell), California: Stanford University Press.

Esposito, Roberto. (2012). Living Thought: The Origins and Actuality Italin Philosophy (çev. Zakiya Hanefi), California: Stanford University Press.

Esposito, Roberto. (2013). “Community, İmmunity, Biopolitics”, Angelaki, Cilt: 3, Sayı: 18, s.83-90.

Esposito, Roberto. (2013). Terms of the Political-Community, Immunity, Biopolitics (çev. R. Noel Welch), New York: Fordham University Press.

Foucault, Michel. (1980). *The History of Sexuality* (çev. Hurley Robert), New York: Vintage Books.

Foucault, Michel. (1995). *Discipline and Punish: The Birth of Prison*, New York: Vintage Books.

Foucault, Michel. (2000). *The Birth of Social Medicine*, New York: The New Press.

Foucault, Michel. (2002). *Toplumu Savunmak Gerekir* (çev. Şehsuvar Aktaş), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Foucault, Michel. (2006). *Deliliğin Tarihi* (çev. M. Ali Kılıçbay), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Foucault, Michel. (2011). *Büyük Kapatılma* (çev. Işık Ergüden & Ferda Keskin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foucault, Michel. (2012). *İktidarın Gözü* (çev. Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foucault, Michel. (2013). *Güvenlik, Toprak, Nüfus* (çev. Ferhat Taylan), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Foucault, Michel. (2014). *Özne ve İktidar* (Çev. Işık Ergüden, & Osman Akınbay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foucault, Michel. (2015b). *Biyopolitikanın Doğuşu* (çev. Alican Tayla), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Foucault, Michel. (2015a). *Hapishanenin Doğuşu* (çev. M. Ali Kılıçbay), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Foucault, Michel. (2016). *Cinselliğin Tarihi* (çev. H. Uğur Tanrıöver), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foucault, Michel. (2004). "The Crisis of Medicine or the Crisis of Antimedicine?" (Çev. Edgar C. Knowlton), *Foucault Studies*, no:1, s.5-19.

Gordon, Colin. (1991). "Governmental Rationality: An Introduction", *The Foucault Effect: Studies in Governmentality* (ed. C. Gordon & P. Miller), Chicago: University of Chicago Press.

Göze, Ayferi. (2007). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, İstanbul: Beta Yayınevi.

Gözler, Kemal. (2007). *Devletin Genel Teorisi*, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.

Güler, Öner. (2016). M. Foucault'nun Biyo-politika Görüşünün M. Hardt ve A. Negri'nin Siyaset Felsefesine Etkileri (Yüksel Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi.

Güriz, Ayla. (1955). "Hobbes, Şahsiyeti ve Siyasi Fikirleri", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 12, Sayı:1-2, s,298-315.

Hakyemez, Yusuf. Ş. (2004). Mutlak Monarşilerden Günümüze Egemenlik Kavramı: Doğuşu, Gelişimi, Kavramsal Çerçevesi ve Dönüşümü, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Haraway, Donna. (1989). *Primate Visions: Gender, Race and Nature in the World of Modern Science*, London: Routledge.

Haraway, Donna. (1991b). *Modest_Witness@Second_Millennium.Female-Man_Meets_OncoMouse*. New York: Routledge.

Haraway, D. (1991a). *Simians, Cyborgs, and Women*, New York: Routledge.

Haraway, Donna. (2008). *When Species Meet*, London: University of Minnesota Press.

Hardt, M., & Negri, A. (2003). *İmparatorluk*. (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hardt, Micheal & Negri, Antonio. (2004). *Multitude: War and Democracy In the Age Of Empire*, New York: The Penguin Press.

Hardt, Micheal & Negri, Antonio. (2011). *Ortak Zenginlik* (çev. Efla Yıldırım), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Feher, Ferenc & Heller, Agnes. (1994). *Biopolitics*, Avebury: Aldershot.

Heller, Agnes & Riekman, S. Puntcher. (1996). *Biopolitics: The Politics of the Body, Race and Nature*, Avebury: Aldershot.

Hobbes, Thomas. (2007). *Leviathan* (çev. Semih Lim), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Joseph, Jonathan. (2012). *The Social in the Global: Social Theory, Governmentality and Global Politics*, Cambridge: Cambridge University Press.

Kara, U. Yener. (2016). "Donna Haraway: Biyopolitik Bir Giriş", *Biyopolitika: Foucault'dan Günümüze Biyopolitikanın İzdüşümleri* (ed. Onur Kartal), Ankara: NotaBene Yayınları.

Kartal, Onur. (2016). "Immunitas, Communitas, Bios: Roberto Esposito", *Biyopolitika: Foucault'dan Günümüze Biyopolitikanın İzdüşümleri* (ed. Onur Kartal), Ankara: NotaBene Yayınları.

Kegley, C. Wesley & Raymond, A. Gregory. (2002). *Exorcising The Ghost Of Westphalia: Building World in the New Millennium*, New Jersey: Pearson Education.

Kelly, Mark. (2016). *Uluslararası Biyopolitika: Foucault, Küreselleşme ve Emperyalizm*, (çev. Utku Özmakas), Ankara: Pharmakon.

Kiraz, Sami. (2012). “Uluslararası İlişkilerde Egemenliğin Değişen Yüzü”, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:5, Sayı: 1, s.93-102.

Koyuncu, Emre. (2016). “Foucault'nun Siyaset Felsefesinde Biyopolitikanın Doğuşu”, *Biyopolitika: Foucault'dan Günümüze Biyopolitikanın İzdüşümleri* (ed. Onur Kartal), Ankara: NotaBene Yayınları.

Lemke, Thomas. (2015). *Foucault, Yönetimsellik ve Devlet* (çev. Utku Özmakas), Ankara: Pharmakon Yayınevi.

Lemke, Thomas. (2016). *Biyopolitika* (çev. Utku Özmakas), İstanbul: İletişim Yayınları.

Lynch, R. Anthony. (2010). “Foucault's Theory of Power”, *Michel Foucault: Key Concept of Power to Analytics of Government* (ed. D. Taylor), Acumen.

Negri, Antonio., & Hardt, Micheal. (2001). “Adventures of the Multitude: Response of the Authors” *Rethinkin Marxism*, Volume: 13, Number: 3/4, s.236-243.

Newman, Saul. (2006). *Bakunin'den Lacan'a Anti-Otoriteryanizm ve İktidarın Altüst Oluşu* (çev. Kürşat Kızıltuğ), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Özden, Önder. (2016). “Biyolojik Ufka Karşı İki Modern: Agnes Heller ve Ferenc Feher”, *Biyopolitika: Foucault'dan Günümüze Biyopolitikanın İzdüşümleri* (ed. Onur Kartal), Ankara: NotaBene Yayınları.

Özdil, Kemal. (2016). “Aşağıdan Biyopolitika: Biyoiktidarın Yeni Çağı ve "Yaşam Siyaseti"”, *Biyopolitika: Foucault'dan Günümüze Biyopolitikanın İzdüşümleri* (ed. Onur Kartal), Ankara: NotaBene Yayınları.

Özmakas, Utku. (2016). “Hardt ve Negri: Biyopolitikanın Kurucu Uğrağı”, *Foucault'dan Günümüze Biyopolitikanın İzdüşümleri* (ed. Onur Kartal), Ankara: NotaBene Yayınları.

Özmakas, Utku. (2018). *Biyopolitika: İktidar ve Direniş*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Özpolat, Gürhan. (2016). “Foucault, yönetimsellik ve modern devletin soybilimi”, *Felsefelogos*, Cilt: 63, Sayı: 39, s.121-142.

Poggi, Gianfranco. (2001). *Modern Devletin Gelişimi: Sosyolojik Bir Yaklaşım* (çev. Binnaz Toprak), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Rabinow, Paul. (1996). *Essays on the Anthropology of Reason*, Princeton: Princeton University Press.
- Rabinow, Paul. (1999). *French DNA: Trouble in Purgatory*, Chicago: University of Chicago Press.
- Rose, Nikolas. (2001). "The Politics Itself" *Theory, Culture and Society*, Volume:6, Number: 18, s.1-30.
- Rose, Nikolas. (2007). "Molecular Biopolitics, Somatic Ethics and the Spirit of Biocapital", *Social Theory & Health*, Volume: 5, Number: 1, s.3-29.
- Rose, Nikolas. (2007). *The Biopolitics of Life Itself: Biomedicine, Power and Subjectivity in the Twenty-First Century*, Princeton: Princeton University Press.
- Rousseau, Jean-Jacques. (1990). *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı* (çev. R. Nuri İleri), İstanbul: Say Yayınları.
- Rousseau, Jean-Jacques. (2012). *Toplum Sözleşmesi* (çev. Vedat Günyol), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Saklı, A. Rıza. (2012). "Fransa ve Almanya'da Uluslaşma Süreci ve Ulus Bilincinin Oluşumu", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 32, s.1-19.
- Sarıtaş, E. (2016). "Normativite, Kırılganlık ve Yas: Judith Butler'ın Düşüncesinde Biyopolitikanın Yeri", *Biyopolitika: Foucault'dan Günümüze Biyopolitikanın İzdüşümleri* (ed. Onur Kartal), Ankara: NotaBene Yayınları.
- Saygılı, Abdurrahman. (2004). "Mikro-İktidarın Bir Fiziği: Hapishane. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi", Cilt:2, Sayı: 53, s.177-196.
- Saygılı, Abdurrahman. (2010). "Modern Devlet'in Çıplak Sureti", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 59, Sayı: 1, s.61-97.
- Schmitt, Carl. (2005). *Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm* (çev. Emre Zeybekoğlu), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Scott, C. James. (2008). *Devlet Gibi Görmek* (çev. Nil Erdoğan), İstanbul: Versus Kitap.
- Selby, Jan. (2007). "Engaging Foucault: Discourse, Liberal Governance and the Limits of Foucauldian IR", *International Relations*, Volume:21, Number: 3, s.324-345.
- Türküne, Mümtazer. (2005). *Siyaset*, Ankara: Lotus Yayınevi.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Oğulcan Güler

Doğum Yeri/Yılı: İzmir / 1991

Yabancı Dil: İngilizce

EĞİTİM BİLGİLERİ

Yüksek Lisans: İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Tezli YL
(2016 -2019)

Lisans: Ege Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
(2010 - 2015)

Lise: İzmir Atatürk Lisesi
(2005 - 2009)

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Ataşehir Mahallesi, 8259 sokak, Numara: 31, Daire:4, Çiğli/İZMİR

